

Sven Gladh:

KANSAKOULUMME KÄSITYÖNOPETUS 1866—1888

I. JOHDANTO

Tämä tutkimus pyrkii selvittämään kansakoulumme käsityönopetuksen alkukehityksen, sen tavoitteet ja niiden toteuttamisen vv. 1866—1888. Lisäksi yritetään tehdä selkoa niistä käsityksistä, joita tuona aikana esiintyi mainitun aineen opetuksesta maassamme. Ryhmitettyinä tutkimuksen kohteet ovat seuraavat:

1. a) Uno Cygnaeuksella oli varsin selvät tavoitteet, miksi hän halusi liittää käsityönopetuksen kansakoulun opetusohjelmaan. Säilyivätkö nämä Cygnaeuksen käsitykset samanlaisina, kuin hän oli ne ilmaissut ennen kansakouluasetuksen antamista 11. 5. 1866, senkin jälkeen, kun kansakoulun työ asetuksen luomissa puitteissa oli päässyt alkuun;

b) minkälaisina käsityönopetuksen päämäärät tuotiin julki valtiiovallan taholta virallisissa ohjeissa ja mietinnöissä sekä

c) minkälaisia mielipiteitä käsityönopetuksen tavoitteista ja niiden toteuttamisesta esiintyi lähinnä opettajien keskuudessa ja lehdistössä.

2. a) Miten valtio pyrki edistämään ja kehittämään käsityönopetusta sekä

b) minkälaista käsityönopetus maamme kansakouluissa näyttää olleen vv. 1866—1868.

Toukokuun 11 päivänä 1866 annettiin kansakouluasetus. Jo paljon sitä ennen Uno Cygnaeus oli laajalti perehtynyt kansakoulukysymykseen. Tämän asiantuntemuksen perusteella hänelle

annettiin sitten tehtäväksi laatia suunnitelma maamme kansanopetuksen järjestämiseksi. Jo vuonna 1857 hän oli julkaissut *Wiborg-lehdessä* kirjoituksen «Några ord om folkskoleväsendet i Finland». ¹ Tällä kirjoituksellaan hän ensi kerran esiintyi julkisesti kansakouluasian yhteydessä. ² Kun muistetaan kansanopetuksen tila maassamme 1800-luvun puolivälissä ja sen tehtävä — lukutaidon opettaminen ensisijaisesti kirkon tarkoituksia, rippikoulua varten — olivat Cygnaeuksen ajatukset kansakoulun järjestämiseksi hätkähdyttäviä. Kirkosta erillään oleva, kansan yleistä sivistystä palveleva laitos lienee tuntunut radikaaliselta tuohon aikaan Suomen oloissa.

Koulua uudistaessaan Cygnaeus suunnitteli kansanopetuksen kokonaan uudelleen. Näin tehdessään hän toi koulun piiriin sen tärkeiksi oppiaineiksi paitsi teoreettisia myös käytännön tarkoituseriä palvelevia aineita (laulu, kuvaanto, voimistelu ja käsityö). Kun Suomi ensimmäisenä maana Euroopassa otti käsityöopetuksen kouluohjelmaansa tasavertaisena oppiaineena toisten aineiden rinnalla, lankeaa tästä Cygnaeukselle suurin ansio. Ulkomailla Cygnaeus tunnetaankin paitsi koulun uudistajana erityisesti käsityöopetuksen kehittäjänä. Niinpä esimerkiksi tunnettu kasvatustenhistorian kirjoittaja Brubacher korostaa Cygnaeuksen saavutuksia juuri tässä suhteessa. ³ Samoin mainitsee Nurmi teoksessaan «Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty» lukuisan joukon ulkomaisia tutkijoita, jotka näkevät Cygnaeuksen pedagogisesti ohjatun poikien käsityön kehittäjänä. ⁴ Cygnaeus on

¹ *Wiborg*, 57/1857.

² *Halila*, Suomen kansakoululaitoksen historia I, Porvoo—Helsinki, 1949, s. 248.

³ *Brubacher*, A History of the Problems of Education, New York, Lontoo 1947, s. 282, 287.

⁴ *Nurmi*, Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty, s. 74. Vrt. myös esim. *J. Franzen*, A. Plea for Slöjd, Lontoo 1890, s. 48, *Gavuzzi*, Husslöjden inäm Norge och Finland, Luleo 1897, s. 11, *Nohl & Pollat*, Handbuch der Pädagogik, Berlin & Leipzig 1928, s. 328, *Rein*, Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik III, Langensalza 1897, s. 213, Kansakoulun Lehti 6/1889, sekä *Pedersen*, Det

kuitenkin painottanut omaa osuuttaan kasvatustyössä ennen muuta Pestalozzin ja Fröbelin työn jatkajana.⁵ Vaikkakaan ei voida selvittää, mikä osuus Cygnaeuksen omakohtaisella mielenkiinnolla käsityötä kohtaan on ollut hänen ponnisteluissaan käsityönopeuksen kehittämiseksi, sopinee tässä yhteydessä mainita tästä hänen harrastuksestaan muutama sana. Cygnaeus kertoo näet elämäkerrassaan, että sillä oli ollut edullinen (fördelaktigt) vaikutus hänen kehitykseensä. Hän oli tuntenut erityistä (synnerlig) mielenkiintoa käsitöihin jo nuoresta pitäen. Varsinkin puusepän, suutarin ja puusorvarin toimissa hän oli päässyt hyvään alkuun. Cygnaeus muistaa tämän harrastuksen olleen hänen isästään lähtöisin. Isä oli korostanut pojalleen yleisen kätevyuden merkitystä. Hän oli toisinaan vienyt Uno-poikansa jopa tutustumaan muutamiiin työpajoihin ja perehdyttänyt tätä siellä yhtä hyvin raaka-aineisiin kuin työtäpöihin. Isä piti käsitöitä eräänä nuorison sivistämisvälineenä. Tämän käsityksen hän oli löytänyt pedagogisista kirjoituksista ennen muita Rousseau'n Emilestä. Yleisen kätevyuden periaatteen kehittäminen kasvatettavassa oli sittemmin eräs Cygnaeuksen pääperiaatteista.⁶ Kotiteollisen käsityön opetus rahan koulussa ei ollut mikään uusi ilmiö 1800-luvun koulussa. Jo 1600-luvun koulujen ohjelmissa on tämän tyyppinen käsityö mainittu, vieläpä sisällytetty koulujen opetussuunnitelmiin. Tunnetussa Gotha-Coburgin herttuan Schulmethoduksessa vuodelta 1642 oli säädös käsityön opetuksesta⁷, samoin Tarton yliopistopiirin pitäjänkouluja koskevassa sääntöehdotuksessa 1800-luvun alussa käsitöiden opettaminen oli selväsanaisesti ilmaistu.⁸ Cygnaeuksen

Pädagogiske Slöjduntervisning system fra Nääs. Vor Ungdom, Kjöpenhamn 1888, ss. 168—194.

⁵ Ks. esim. *Salo*, Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisena herättäjänä ja opastajana. *Kasvatus ja Koulu* 1—2/1940, s. 22.

⁶ UC:n omaelämäkerta, VA.

⁷ *Günther, Karl Heinz; Hoffman, Franz; Hohendorf, Gerd; Köning, Herbert: Quellen zur Gesichte der Erziehung*, Berlin 1962, s. 100.

⁸ *Rajainen, Maija*: Tarton yliopiston «jakobiiniien» kansanopetusvalmistelut ja niiden vaikutus Vanhan Suomen kouluoloihin. *Historiallinen arkisto* 57, Turku 1961, s. 301.

ns. «kasvatusopillinen käsityö» merkitsi askelta eteenpäin käsityön tulemisessa uudenaikaisen kansakoulun opetussuunnitelmaan.

Kun Cygnaeus valitsi käsityöopetuksen kansakoulun oppiaineeksi, on syytä olettaa, että se on tapahtunut perinpohjaisen harkinnan jälkeen. Käsitöillä on täytynyt olla Cygnaeuksen mielessä merkittävä ja arvokas sija lapsen kasvatuksessa; ei hän sitä muuten olisi sisällyttänyt uuden koulun ohjelmaan. Eikä hän suinkaan ollut tarkoittanut käsitöitä miksikään «täyte- tahi lisä»-aineeksi. Esimerkkinä tästä olkoon ote hänen kirjeestänsä opettaja Kaarlo Mobergille: «Ahkeroitse ja harrasta paitsi muita aineita pääasiallisesti uskonoppia ja sopivia käytännöllisiä töitä.»⁹ Samaan tapaan hän ilmaisi ajatuksiaan mm. seminaarinjohtaja C. J. Meijbergille; maamme kansakoululaitoksella tuli olla uskonnollis-eettillinen perusta, mutta sen ohella käytännölliseen suuntaan kasvattava opetusmetodi.¹⁰ Erityisesti näissä kahdessa aineessa, uskonnossa ja käsitöissä — Uno Cygnaeus näki keinon, «ainoan keinon», kuten hän itse sanoi, kansan kehittämiseksi.¹¹ Ehdotuksessaan Suomen kansakoululaitoksen järjestämiseksi Cygnaeus lausui:

«Jos — — — koulussa yhdistetään käytännölliset käsityöt ja opetus toisiinsa siten, ettei toinen kuten useimmissa käsityökouluissa, jatka erillään toisesta, vaan että sekä opetusta että työtä hoidetaan elimellisenä kokonaisuutena; ja koulu koettaa toteuttaa kasvatusta työhön työn kautta; niin silloin vasta voi toivoa, että se herättää työhalua, kehittää työtaitoa ja edistää työkykyisyyttä kansassa paremmin kuin tähän asti.»¹²

Puuttumatta tässä yhteydessä enempää siihen, mihin Cygnaeus kansakoulun käsityöopetuksella pyrki, sen enempää kuin siihenkään, miten tuo aine oli lähemmin rinnastettava muihin ainei-

⁹ UC Kaarlo Mobergille 2. 12. 1873. HYO.

¹⁰ UC C. J. Meijbergille 1. 7. 1872. KB. Ks. myös *Rauhamaa*: Teon periaatteen soveltamisesta kansakouluopetukseen, Helsinki 1911, ss. 3—14.

¹¹ *Rauhamaa*: Toukokuun 11 p:nä 1866 annettu kansakouluasetus ja teon periaate, Suomen kansakoulu 1866—1916, s. 88.

¹² UCk, s. 194.

siin¹³, voitaneen kiteyttää Cygnaeuksen näkemyksen ydin kasvatus- ja opetustyöstä seuraavaan: «työn kautta työhön» oli lapsen vartuttava kunnolliseksi kansalaiseksi. Niitä yleisesti tunnettuja tavoitteita, joita Uno Cygnaeus asetti käsityönopetukselle saat- taessaan sen koululaitoksemme opetusohjelmaan, palautetaan mie- liin myöhemmin tässä esityksessä.

Kansakouluasetus annettiin siis toukokuussa 1866 ja valtiovalta tällä tavoin loi pohjan, jolle uusi koulu voitiin rakentaa. Opetta- jaseminaari oli kuitenkin perustettu Jyväskylään jo vuonna 1863 valmistamaan opettajia uutta koululaitosta varten, ja Uno Cyg- naeus toimi aluksi sen johtajana. Kun vuonna 1870 perustettiin Koulutoimen ylihallitus, Cygnaeus valittiin sen ylitarkastajaksi. Tässä tehtävässä hän toimi lähes kuolemaansa saakka. Näinollen tutkimus käsittää 22:n vuoden jakson. Tämä johtuu siitä, että on haluttu rajoittaa käsityönopetuksen vaiheiden tarkastelussa Cygnaeuksen omaan vaikutuskauteen. Uskottavaa on, että hä- nellä «kansakoulumme isänä» on ollut suuntaa-antava merkitys koulun alkavalle kehitykselle. Toisaalta rajoittamalla tutkimuk- sen ajanjakso tällä tavoin on toivottu saatavan tilaa yksityiskoh- taisemmalle tutkimukselle ja siten erityisesti haluttu nähdä kan- sakoululaitoksemme käsityönopetuksen alkukehitys selvemmin.

Tässä tarkastelussa näyttää kuitenkin ensimmäisten kolmen lu- kuvuoden, nimittäin lukuvuosien 1866—67, 1867—68 ja 1868— 69 vaiheiden seuraaminen jäävän vaille tarkempaa tutkimusta. Tämä johtuu siitä, että maamme seminaarien sekä kaupunki- ja maalaiskoulujen ensimmäiset vuosikertomukset ovat vasta lu- kuvuodelta 1869—70. Kouluylihallitushan oli perustettu 1870 ja sen arkistossa on runsaasti tämän tutkimuksen aineistoa, josta tärkeän osan muodostavat äskenmainitut vuosikertomukset. Näitä kouluylihallitus on ilmeisesti alkanut vaatia vasta lukuvuodesta

¹³ Salokanteleen mukaan tämä onkin mahdotonta, koska sellaisia lau- suntoja ei Cygnaeukselta löydy! Ks. *Salokannel: Uno Cygnaeus ja nykyai- kainen kansanopetuksen uudistus*, Helsinki 1918, s. 131. Vrt. myös Kansa- koulun käsityönopetus, komitean mietintö n:o 10, Helsinki 1912, s. 61.

1869—70 lähtien. Samoin kansakoulujen tarkastajain tarkastuskertomukset ym. asiakirjat sisältävät tietoja yleensä vasta äskennimitusta lukuvuodesta alkaen. Koska aineisto on tutkimuksen laadun huomioon ottaen suhteettoman laaja, on tässä rajoitettu tarkastelemaan sitä pääasiassa vain viisivuotiskausin. Lukuvuosi 1869—70 on ensimmäinen tutkimuskohde, sellaisena tosin perin suppea, sillä vain pieni osa kouluista oli lähettänyt vuosikertomuksensa kyseisen lukuvuoden vaiheista kouluylhallitukseen. Silloin oli toiminnassa 108 maalaiskansakoulua. Näiden koulujen vuosikertomuksista vain 34:ä säilytetään valtion arkistossa, joten 74:n koulun kohdalta jää maalaiskoulujen käsityönopetuksen tarkastelu suorittamatta. On ilmeistä, ettei vuosikertomusten lähettämistä ole aluksi kovin tiukasti vaadittu. Näiden vuosikertomusten tutkiminen ei silti ole merkityksetöntä, sillä jos jollakin koululla ei myöhemmin ole ollut käsityönopetusta, sitä tuskin on ollut aikaisemminkaan: tutkituista vuosikertomuksista ei tapaa ainuttakaan sellaista, joka kertoisi jonkin koulun ottaneen käsityönopetuksen opetusohjelmaansa ja jättäneen sen sitten pois. On vielä huomautettava, että vuosien 1869—88 kansakoulujen vuosikertomusten tiedoissa erityisesti käsityönopetuksen kohdalla esiintyy suurta kirjavuutta. Maininnat ovat epätasällisiä: välillä kyseinen oppiaine on ilmoitettu, välillä ei. Samoin toisissa vuosikertomuksissa mainitaan valmistetut esineet ja aineeseen käytetyt tunnit, toisinaan nämä tiedot on jätetty pois ja koko asia on kuitattu ylimalkaisella huomautuksella. Sen tähden esim. jonkinlaisen tuntijakotaulun laatiminen ei ole mielekästä. Tästä johtuen esitys tältä osin on täytynyt jättää etupäässä esimerkkien varaan.

II. TUTKIMUKSEN TAUSTAA

1. *Kansakouluasetukseen johtaneita toimenpiteitä*

Aleksanteri II:n maassamme aloittamasta uudistustyöstä kansakoululaitoskaan ei jäänyt osattomaksi. Vuonna 1856 hän se-

naatille jättämässään laajassa ohjelmassa, sen kolmannessa kohdassa, kosketteli maaseudun kansanopetuksen kehittämistä. Tuomiokapitulit halusivat vain tarkistaa ja terottaa uudelleen noudatettavaksi voimassaolevan määräyksen kansanopetuksesta: itse asiassa koulu olisi edelleenkin ollut vain rippikoulun valmistuslaitos.

Senaatti painatti ehdotukset ja ne saivat aikaan vilkkaan polemiikin sanomalehdistössä. Yrjö-Koskinen puhui Suomettaressa laajan kansansivistyksen puolesta. Samaa esitti myös Agathon Meurman korostamalla kansakoulun käytännöllistä tehtävää maalaiselinkeinojen kehittämisessä. Asiantuntijalausuntoja annettiin 19, joista huomattavin oli Uno Cygnaeuksen «Hajanaisia mietteitä Suomeen aiotusta kansakoulusta».

Senaatissa kysymys joutui kirkollisasiain toimituskunnan valmisteltavaksi. Sen päällikkönä oli H. V. W. Furuhelm ja esittelijäsihteerinä G. M. Waenerberg, joiden ansioksi lankeaa asian myönteinen ratkaisu senaatissa. Senaatti antoi sitten asiasta 19 päivänä huhtikuuta 1858 armollisen julistuksen perustettavaa kansanopetusta varten Suomen Suuriruhtinaan maassa.

Samalla kun tämä annettiin, määrättiin Uno Cygnaeus valtion apurahan turvin tutkimaan kansanopetusta sekä kotimaassa että ulkomailla ja sen jälkeen hänen piti jättää mietintönsä asiasta senaatille. Vuosien 1858—59 kuluessa Cygnaeus suorittikin laajoja matkoja ja antoi niistä sen jälkeen senaatille matkakertomuksen.

Cygnaeuksen matkakertomus esitettiin senaatille helmikuussa 1860. Kun sen todettiin osoittavan suurta asiantuntemusta, Cygnaeus sai tehtäväkseen laatia täydellisen esityksen seminaarin ja kansakoululaitoksen järjestämiseksi maassamme. Se oli valmis jo marraskuussa samana vuonna. Esitystä tutkimaan asetettiin komitea ja sen mietintö painettiin ja saatettiin yleisesti arvosteltavaksi. Tarkastuskomitea, jonka puheenjohtajana toimi senaattori S. Gripenberg, päätti työnsä vuonna 1862. Se ei kaikissa kysymyksissä ollut samaa mieltä ehdotuksen laatijan kanssa. Kun Cyg-

naeukselta vielä oli hankittu vastine ja lisäselvityksiä, annettiin vihdoin toukokuun 11 päivänä 1866 kansakouluasetus.¹

Tällä välin oli jo ehditty saada aikaan tulevaan kansakouluun opettajia valmistava seminaari v. 1863. Tämä maamme ensimmäinen opettajavalmistustulos sijoitettiin Jyväskylään.

Edelläkerrotusta toteaa Ruutu: «Suomalaisen kansanvallan kehitystä ajatellen on vaikeaa osoittaa 1800-luvun Suomesta perustavampia toimenpiteitä kuin kansakoulun ja suomenkielisen oppikoulun pystyttäminen».²

2. Kansakoulumme kehityksestä v. 1866—1888

Uusi kirkkolaki julkaistiin vuonna 1869 ja siinä erotettiin koululaitos kirkosta. Ylimmäksi elimeksi tuli Koulutoimen Ylihallitus. Edellytykset kansakoulun keskitetylle kehittämiselle oli luotu. Ripeästi nyt ryhdyttiin koululaitosta laajentamaan. Osoituksena koulun nopeasta kasvusta olkoon allaoleva taulukko:

Lukuvuosi	Kouluja	Maalaiskoulujemme kasvu vuosina 1865—1891:		Yht.	Oppilaita		Yhteensä
		Mies-	Nais-		Poikia	Tyttöjä	
1865—1866	20	20	1	21			
1870—1871	108	74	39	113			
1875—1876	285	177	117	294	6667	4754	11421
1880—1881	457	268	196	464	10503	7228	17731
1885—1886	667	397	286	683	14136	10169	24305
1890—1891	880	533	379	912	20164	15023	35187 ³

Koulujen, samoin kuin opettajain ja oppilaiden lukumäärän kasvu 25 vuodessa oli varsin nopeata.

¹ *Somerkivi*, Suomen kansakoululaitoksen kehitys ennen vuotta 1921, Oma Maa IV, Porvoo—Helsinki 1958, s. 214—217 ja *Tarjanne*, Kansakouluasetuksen synty, Suomen kansakoulu 1866—1916, Helsinki 1916, s. 48—78.

² *Ruutu*, Koululaitoksen muuttuminen ja sen muuttuva vaikutus yhteiskuntaan, Historiallinen aitta XIII, Porvoo 1956, s. 75.

³ *Somerkivi*, mk. s. 217.

Juuri kansakoulun asetuksen antamisen jälkeisinä vuosina valitsi maassamme nälänhätä. Se ei kuitenkaan kyennyt jarruttamaan koulutoimen kehittymistä, vaan kunta toisensa jälkeen perusti kouluja, mihin toimeen saatiin myös valtiolta varoja.⁴

Jo hyvin pian alkoi kuitenkin ilmetä mielipiteitä, ettei koko kansan sivistäminen olisi välttämätöntä. Riittäisi, jos osa väestöstä saisi korkeampaa sivistystä. Esiintyi myös liikettä kansakoulun täydentämiseksi ja korvaamiseksi kirkollisella pikkukoululla. Näitä muuttuneita mielipiteitä ilmentää mm. vuoden 1872 valtiopäivien päätös: jos kunta jo oli saanut valtion apua yhtä koulua varten, sille ei enää myönnettäisi varoja useampien koulujen perustamiseen (päätös annettiin v. 1882). Saman vuoden kansakoulukokouksessa Cygnaeus toi julki syvän mielihahansa asian johdosta.⁵ Jotkut selittivät, että ylempi kansakoulu oli liian «korkea» kansan laajoille kerroksille ja alettiin vakavasti ehdottaa kansakoulun korvaamista pikkukoululla.⁶ Pisimmälle tässä suhteessa meni Turun pappeinkokous vuonna 1875. Sen kansakouluasiaa pohtinut valiokunta lausui mietinnössään, että ainoa ja oikea oli se kansanopetus, joka oli vain uskonnonopetusta ja jota opettivat ja valvoivat papit. Tämä pikkukoululiike teki vuosien 1877—78 valtiopäiville anomuksen kuntien velvoittamiseksi pikkukoulujen perustamiseen. Anomuksen mukaan jokaiseen maalaiskuntaan olisi ollut asetettava koulun johtokunta, puheenjohtajana kirkkoherra. Edelleen kunta olisi ollut jaettava tarpeellisen monen piiriin ja sitten päätettävä, oliko opetusta annettava vakinaisessa kyläkoulussa vaiko kiertokouluissa. Kaikki seitsemän vuotta täyttäneet lapset olisivat tulleet koulupakon alaisiksi jne. Koulu-

⁴ Uusi Suometar, 238/1869.

⁵ *Halila*, mt. II. ss. 61—62. Ks. myös *Mäkinen*, Kansakoulun opetustoiminnan kehitystä, Suomen kansakoulu 1866—1916, ss. 211—220.

⁶ Tästä seikasta UC purki huoltaan mm. K. G. Leinbergille: «Bekymmersamt är det med våra arma folkskola, ty allt mer uppdyker deras förmenande som anse folkskolan tills vidare som en lyx artikel hos oss, ty hvad som passar för Schweiz, Tyskland, Sverige etc. det passar ej för oss... UC K. G. Leinbergille 9. 1. 1872. Jyk.

järjestelmän muuttamisesta mainittuun suuntaan puhuttiin vielä Cygnaeuksen kuoleman jälkeenkin.

1880-luvulla kirkko ryhtyi määrätietoiseen työhön suojellakseen kansaa vapaamielisiltä opeilta ja säilyttääkseen vanhan, kirkon hyväksymän pohjan opetuksessa. Kirkko asetti toiveensa kiertokouluun ja pappien keskuudessa suunniteltiin sen kehittämistä. Kun papisto samaan aikaan vähitellen syrjäytyi kansakoulun tarkastajistosta, tälle ryhmälle tuli sitäkin tärkeämmäksi kirkollisten kiertokoulujen kehittäminen.

Kirkollinen koulu olisi tietenkin merkinnyt uskonnollisen opetuksen keskeistä ja korostettua asemaa kansansivistyksessä. Käsi-työllä ei olisi ollut tilaa koulun opetussuunnitelmissa enempää kuin opettajanvalmistuksessakaan.

Kirkko ja koulu joutuivat näin eräänlaiseen kulttuuritaistelu-tilanteeseen 1800-luvun loppupuolella. Kamppailu jatkui vielä Cygnaeuksen kuoltuakin.⁷

Mainittakoon vielä, että kansankin keskuudessa esiintyi käsi-työksiä, että tällainen uusi sivistyslaitos, uudenaikainen kansakoulu, tuntui liian korkealta. Sanottiin yleisesti, että kansakoulu kasvat-
taa «herroja», sellaisia työhön haluttomia, jotka «eiwät mene lää-
wään», ts. karttavat «raskasta» ja «likaista» työtä. Kansan mie-
lestä koulu vei lapsityövoimaa, jota tarvittiin. Se ei nähnyt ope-
tuksessa mitään jokapäiväiseen elämään kohdistuvaa hyötyä.⁸ Mo-
net yritykset muuttaa vuonna 1866 luotu koulujärjestelmä eivät
kuitenkaan onnistuneet.

⁷ Halila, mt. II, s. 119—130.

⁸ Zachris Castrén, Koululaitos ja vapaa sivistystyö, Suomen Kulttuuri-
historia IV, Jyväskylä—Helsinki 1931, s. 513. Halila, mt. II, s. 41—56.

III. KANSAKOULUMME KÄSITYÖNOPETUKSEN PERIAATTEIDEN KEHITYKSESTÄ

1. *Cygnaeuksen omat käsitykset*

Kun Cygnaeuksen näkemys käsityöopetuksesta kansan kasvatustyössä oli uusi ja entisistä käsityksistä poikkeava ei ainoastaan meillä vaan koko Euroopassa, oli selvää, että hän joutui perustelemaan tätä katsantokantaansa monin tavoin. Lukuisissa puheissaan, neuvotteluissa, kirjeissään, ehdotuksessaan kansakoulukomitealle sekä matkaselostuksissaan hän joutui selittelemään käsityöaatettaan, jotta olisi saanut sen tulevan kansakoulun opetusohjelmaan. Koska Juhani Jussila tekee seikkaperäisesti selkoa Cygnaeuksen käsityöopetusta koskevista periaatteista ennen kansakouluasetuksen antamista 11. 5. 1866, viitataan tältä osin hänen artikkeliinsa tässä samassa julkaisussa.¹

Entä sitten kun kansakouluasetus oli annettu ja siten avattu tie uuden koulun syntymiselle. Säilyivätkö Cygnaeuksen käsitykset samanlaisina vielä senkin jälkeen, kun käsityön opetus käytännössä oli päässyt alkuun. Tähän kysymykseen on erittäin helppo vastata. Kuten kirjoituksen II:ssa luvussa jo kävi ilmi, kansakouluasetuksen antaminen ei suinkaan tyydyttänyt kaikkia piirejä, vaan esiintyi voimia, jotka pyrkivät suuntaamaan koulun vastaisen kehityksen huomattavassa määrin toiselle taholle, kuin mitä Cygnaeus oli tavoitellut. Hän joutui yhä edelleen puolustamaan ja selvittämään näkemyksiään. Siksi hänen kirjeenvaihtonsa näistä kysymyksistä on edelleenkin runsas, joten todistusaineistoa on riittävästi.

Pian kansakouluasetuksen antamisen jälkeen, elokuussa samana vuonna, Cygnaeus lähetti kirjeen S. A. Hedlundille Ruotsiin. Tässä kirjeessä hän pyysi, että jos Hedlund kirjoittaisi jotakin käsityön-

¹ *Jussila*, Työkasvatuksen tavoitteet Suomen kansakoululaitoksen järjestämistä koskevilla suunnitelmissa vuosina 1856—66. Koulu ja menneisyys XIX s. 32—115.

opetusta koskevaa, tämä silloin korostaisi sitä, että käsityönopeuksen tulisi kouluissa olla siten järjestetty, että se olisi muodollinen sivistyskeino. Kun kansakoulun useat uudet oppiaineet olivat monelle uusi ja outo asia, Cygnaeuksen voi arvella tunteneen tärkeäksi sen seikan, että nämä, käsityö niiden joukossa, pian saivat kannatusta mahdollisimman vaikutusvaltaiselta taholta. Tämän vuoksi Cygnaeus samalla huomautti, että koska Hedlundilla on saattanut olla hyötyä hänen toiminnastaan pedagogiikan alalla, Cygnaeus pyysi Hedlundia antamaan tunnustusta hänen työilleen ei suinkaan hänen itsensä tähden, vaan itse asian tähden. Cygnaeus uskoi, että tunnustus ja tuki Hedlundin taholta vaikuttaisi «ainakin eräissä tietyissä piireissä» meillä oraakkeliavastauksen tavoin. Koska Cygnaeuksen mielestä juuri tällä taholla esiintyivät suurimmat «huutajat», tulisi pian yleiseksi mielipiteeksi se, mitä he esittävät. Kun nämä selittäjät eivät Cygnaeuksen käsityksen mukaan ymmärtäneet pedagogiikasta mitään, he ottaisivat vastaan sen, mikä tuli tunnustetulta taholta.²

Kuten sivulla 4 mainittiin, Cygnaeus kirjeessään Kaarlo Mobergille korosti uskonnonopetuksen ohella erityisesti käsityönopeuksen tärkeyttä kansakoulussa. Samassa kirjeessä Cygnaeus painotti käsityönopeuksessa yleisen kätevyuden kehittämistä.³ Muodon ja kauneudentajun edistämiseen hän kiinnitti taas huomiota eräässä kirjeessään A. Th. Bruhnille. Siinä hän tähdensi, ettei käsitöitä tullut kansakoulussa harjoittaa ammattimaisesti. Tätä ainetta piti opettajan opettaa. Kansakoulun täytyi olla yleinen sivistyslaitos eikä mikään ammattikoulu.⁴

Edellä lueteltuja periaatteitaan Cygnaeus valotti jälleen vuonna 1878 S. A. Hedlundille ja aivan samansuuntaisesti kuin aikaisemminkin. Tällä kertaa hän korosti erityisesti sitä, että hän näki itsensä Pestalozzin ja Fröbelin järjestelmän yhtenä renkaana, koska

² UC S. A. Hedlundille 7. 8. 1866. STDSB.

³ UC K. Mobergille 2. 12. 1879. HYO.

⁴ UC A. Th. Bruhnille 1876 (päiväys epäselvä). HYO. Kts. myös US Matti Markkuselle 24. 5. 1879. HYO.

hänkin ennen kaikkea halusi kasvattaa lapsia «työn kautta työhön».⁵

Tuona aikana eräiden katseet olivat suuntautuneet kansakoulun käsityönopetukseen maaseudun elinkeinoelämän edistäjänä. Esiintyi halua alistaa kansakoulun käsityönopetus palvelemaan puhtaasti taloudellisia tarkoituksia. Nämä virtaukset eivät luonnollisesti jääneet Cygnaeukselta huomaamatta ja hän oli siitä syystä huolestunut. Levottomuuttaan hän purki mm. Hedlundille. Hän nimienomaisesti korosti, että jollei käsityönopetusta pidetä muodollisena sivistyskeinona pilataan koko asia. Hän viittasi Basedowiin ja filantropisteihin sanoen, että he olivat epäonnistuneet juuri siksi, että olivat siirtyneet pois kasvatuspilliselä linjalta tehtyään käsitöistä virkistuksen välikappaleen.⁶

Samalla kun Cygnaeus pelkäsi, että mentäisiin ja pilattaisiin käsityönopetus sillä, että ulkopuolelta koulun alettaisiin määrätä ja esittää, mitä tehdään näillä tunneilla ja miten tehdään, hän kuitenkin vakuutti uskovansa oman asiansa voittoon. Eräässä kirjeessä hän totesi, että kaikin tavoin kyllä yritetään sekoittaa asiat ja juurtaa pois se siemen, jonka hän oli idättänyt. Hän sanoi pitävänsä käsityön opetusta kansakoulussa sinä hapatuksena, joka on kohottava koko koulutoimen kukoistukseen.⁷

«Joutavista koristustöistä» hän varoitti useita opettajia mm. B. V. Ahlforsia, E. Kauppista ja A. G. Hovilaista.⁸ Kirjeessään E. Kauppiselle hän antaa tunnustusta tälle, kun Kauppinen oli teettänyt pojilla sohvan, pöytiä, tuolia, kirkkotuolia ym., mutta mainitsi tärkeänä seikkana käsitöissä sen, että pojat hyvin oppivat veistämään puukolla ja että he oppivat taitavasti käyttämään työkaluja sekä tekemään työnsä siististi.⁹

Vuonna 1880 Cygnaeus kirjoitti C. J. Meijerbergille kolme kirjettä, joissa kaikissa hän jälleen toisteli edellä mainittuja

⁵ UC S. A. Hedlundille 25. 1. 1878. STDSB.

⁶ UC S. A. Hedlundille 25. 1. 1878. STDSB.

⁷ UC Charlotta Lydeckenille 30. 5. 1878. VA.

⁸ Uck s. 545, 577, 578.

⁹ UC E. Kauppiselle 4. 10. 1882. VA.

tavoitteitaan. Niistä ilmenee, että Cygnaeuksen mielestä käsityönopetus kasvattaa omatoimiseksi. Sen vuoksi on tärkeätä, että opettaja samalla on pedagogisesti sivistynyt henkilö, joka ymmärtää tehdä kehittäväällä opetusmetodilla käsityönopetuksen kasvattavaksi ja sivistäväksi.¹⁰

Näin hän jatkoi todisteluaan käsityönopetuksen merkityksestä lapsen kasvatuksessa. Koko ajan hän näki käsityönopetuksen tavoitteet samanlaisina muuttamatta tässä suhteessa käsityksiään.¹¹ Vielä kerran hän eräässä päiväämättömässä kirjoituksessaan, joka oletettavasti on syntynyt hänen elämänsä loppupuolella, kuulutti julki johtoaajatuksensa. Kirjoituksen nimi on: «Lyhyt esitys niistä kouluopetuksen periaatteista, jotka ovat olleet perusteina toimiesani koulumiehenä».¹² Koska sen käsityönopetusta koskevat kohdat olisivat vain aikaisemmin esitettyjen periaatteiden toistamista, jääkööt ne tässä tapauksessa käsittelemättä. Kirjoitus sopii joka tapauksessa eräänlaiseksi aatteelliseksi testamentiksi.

Tässä esitetyn lisäksi Uno Cygnaeuksen käsityksistä tämän aineen opetuksesta tulee puhe myöhemmin tarkasteltaessa käsityönopetuksen kehittymistä tutkimuksen rajavuosien välillä.

¹⁰ UC C. J. Meijbergille 1. 6. 1880, 27. 6. 1880 ja 8. 8. 1880. KB, Kts. myös UCK, s. 575.

¹¹ Vrt. esim. V kansakoulukokous, päättäjäispuhe 18. 6. 1881. Cygnaeus kirjoitti Erkki Mäkiselle 3. 4. 1883 (VA): «Vielä tahdon varoittaa sinua ryhtymästä liian monen kaltaisiin toimiin: Siinä on yksi jalo aate toteutettavana, nimittäin miten käsityö järjestettäisiin niin, että se tulisi kasvattavaksi muodolliseksi sivistysvälineeksi ja kehittäisi muotoaistia, teroittaisi silmämäärää ja kartuttaisi yleistä kätevyyttä kansassa — — —». Ja 16. 2. 1882 A. G. Hovilaiselle (VA): «Muistakaat vaan aina, että käsityön tarkoitus kansakoulussa on muotoaistin kehittäminen ja yleisen kätevyuden saavuttaminen eikä harjoittaminen erityisesti käsityöammattissa eli handverkissa: jonka tähden tämä aine on viljeltävä niinkuin muodollinen opetusaine (formelt bildningmedel) eikä suinkaan mekaanisesti niin kuin tavallisissa ammatti-työhuoneissa eli i verkstäder — — —». Kts. myös UC O. Hynniselälle 21. 5. 1883 (VA), K. Raitiolle 19. 2. 1884 (HYO), F. W. Sundwallille 7. 5. 1884 (VA), E. Sipilälle 6. 2. 1884 (VA), G. Lönnbeckille 28. 6. 1886 (VA).

¹² UC: kokoelmat. VA.

2. *Uno Cygnaeuksen ja Otto Salomonin kirjeenvaihto*

Erityisen vilkkaassa kirjeenvaihdoissa Cygnaeus oli 1870-luvun loppupuolelta lähtien tunnetun ruotsalaisen koulumiehen Otto Salomonin (1849—1907) kanssa. Otto Salomon oli koulukäsityön kehittäjä Ruotsissa. Hän mm. perusti tunnetun Nääsin käsityökoulun. Näiden molempien reformaattorien käsitykset käsityönopetuksesta poikkesivat jossain määrin toisistaan. Vilkkaassa kirjeenvaihdoissa he perustelivat toisilleen omia näkemyksiään.

Tässä yhteydessä on turha enää uudelleen tuoda esille edellisessä luvussa esitettyjä Cygnaeuksen käsityksiä käsityönopetuksesta. Nämäkin jälkeen jääneet kirjeet todistavat kiistatta, että Uno Cygnaeus osoitti jatkuvasti pysyvän mielihiteissään. Varsinaista uutta niissä ei ilmene: Cygnaeus toistaa niissä sitä, minkä kerran oli omaksunut ja katsonut mielestään oikeaksi.¹³

¹³ Ks. esim. UC:n kirjeitä Otto Salomonille 22. 12. 1879, 28. 10. 1877, 15. 5. 1881, 23. 8. 1882, 11. 11. 1882, 23. 12. 1882, 7. 3. 1885, 2. 10. 1885 ja 28. 6. 1886. AASN. Cygnaeuksen käsityksiä tapaa myös Otto Salomonin vastauskirjeissä, esim. 16. 4. 1880, 24. 6. 1882, 2. 12. 1885 ja 23. 12. 1881, (VA.) sekä mm. Nääsin käsityökoulun julkaisussa Slöjdundervisningblad från Nääs 4. 2. 1888, jossa Otto Salomon kirjoittaa otsikolla Cygnaeus och den pädagogiska Slöjdundervisningen seikkaperäisesti Cygnaeuksen käsityönopetuksen periaatteista. Kun näissä kirjeissään Cygnaeus on lavealti ja monipuolisesti perustellut käsityksiään, lienee oikeutettua lainata niistä yhdestä otteita tähän:

«Jo lapsuudessani kuljetti minua varhain kuollut isäni erilaisissa työpajoissa herättääkseen minussa mieltymystä eri käsitöitä kohtaan. Osasin jo 12-vuotiaana poikana nikkaroida, veistää (slöjda) ja sorvata kaikenlaista. Olin yleisesti kätevä, mikä minulla elämässä on ollut suureksi hyödyksi. Kun miehuusiälläni aloitin pedagogiset opintoni, miellyttivät minua ehkä juuri sen tähden filantrooppisen koulun yritykset tuoda käsityökoulunurison keskuuteen. Luulin kuitenkin heti huomaavani, minkä tähden nämä yritykset eivät onnistuneet; nim. sentähden, että filantroopit käsittelivät käsitöitä kouluissa käsityöläisten tapaan (handverkmässigt) ja jättivät sen käsillien ja toisten käsityöläisten huoleksi, jotka vailla kaikkea pedagogista sivistystä harjoittivat sitä ammattina kokonaan unohtaen käsityön pedagogisen, kasvattavan merkityksen.

Tutkittuani perusteellisesti Pestalozzin kirjoituksia selveni minulle käsitteiden aate muodollisena sivistyskeinona. Kuten tunnettua, vastusti Pestalozzi vanhaa skolastista päähänpänttystä ja ajatuksetonta ulkoluvun «slentriaalia» ja esitti muiden neuvojen joukossa ojennuskeinona havainto-opetuksen ja yleensä havainnollisen, kehityksen kautta kasvattavan opetusmetodin. Tunnettua on myös, että Pestalozzi itse ja vielä enemmän useat hänen sokeista jäljittelijöistään lankesivat ns. havainto-, ajatus- ja puheharjoituksissaan pitkäveteseen, tyhjään löpöttelyyn, mikä oli kaikkea muuta kuin kehittävää, kasvattavaa. Tulipa sitten Fröbel ja esitti, että ei ole kylliksi, jos lapsi havaitsee, katselee ja tuntee koettaa käsittää ulkonaisia esineitä ja kuvailla niitä. Lapsia täytyy opettaa niin pian kuin mahdollista itse muotoamaan, mitä he silmin käsittävät ja tuottamaan jotakin oman toimintansa avulla. Tätä tarkoitusta varten hän julkaisi «Spielgabeninsa» sisältönä ensiksi pallon, kuution ja näiden välityksen telan; edelleen punontatöitä, rakentelutöitä palikoilla piirustusten mukaan, tikku- ja silmukoimistöitä, ym. Nämä «Spielgabenit» kehittivät totisesti suurena määrin lasten huomiokykyä ja muotoamistaitoja ja muodostavat myös tiettyä yleistä kätevyyttä sekä ovat nuoremmille lapsille ja koulun ensiasteelle erinomaisen sopivia. Mutta kun he enimmäkseen askartelevat tasopintojen parissa ja niillä hankittu kätevyys ei enää sovi vanhemmille lapsille ja nuorisolle, arvelin, että (pitäen lujasti kiinni käsityksen käytön periaatteesta koulussa muod. sivistyskeinona), tarkoituksessa pyrkiä kehittämään muoto- ja kauneusaistia (handfärdighet) mikä vaatii suurempaa voiman ponnistusta, tulisi ottaa käytäntöön eräitä käsistöitä, jotka ovat sopivia vanhemmille lapsille ensi sijassa nikkaroimista, sorvausta, takomista, korinpunontaa ym. Tässä kohden ei tietenkään voi tulla kysymykseen, että kansakoulussa pyritään saavuttamaan suurempaa taiteellisuutta eri aloilla, tai että valmistettaviin käsitöihin nähden pyritään kilpailemaan tehtailijoiden kanssa, vaan tässä on oleva tärkeätä, että oppilaat oppivat yksinkertaisia otteita, kuten vuolemista, kirvestöitä, takomista, viilaamista ym., sekä että oppilaat oppivat tekemään kaiken työn siististi, kunnollisesti, kaikki saumat tarkoiksi, muodon suhteelliseksi ja tyylikkääksi. Siten kansakoulun käsityöllä saavutetaan esitetty pedagoginen tarkoitusperä.

Toista Basedowin koulun erehdystä täytyy välttää, nim. pitää koulun käsityötä enemmän virkistyskeinona jona leikinäkin kuin todellisena virkistyskeinona, ja jättää sen hoitaminen kaikkea pedagogista sivistystä vaille oleville käsityöläisille. Sellaisesta harhaotteesta se kadottaa arvonsa ja merkityksensä sekä voi harvoin, jos milloinkaan, vaikuttaa siveellisesti kasvattavasti. Käsityö täytyy välttämättä pitää samanarvoisena koulun muiden aineiden kanssa ja ohjata pedagogisesti sivistyneen henkilön, maalaiskoulussa mieluummin ja tarkoituksenmukaisemmin kansakoulunopet-

tajan itsensä. Tämän täytyy seminaarissa saada sekä teoreettista että käytännöllistä tuntemusta tässä aineessa kuten muissakin, mitkä sisältyvät kansakoulun ohjelmaan, ts. hänen tulee 1:o saada oikea käsitys käsityön merkityksestä muodollisena sivistyskeinona ja 2:o oppia ne otteet, mitkä ovat tarpeellisia voidakseen ainakin auttavasti ohjata kansakoulun oppilaita tässäkin aineessa. Sellaista valmistusta ei käsitöissä ole ensinkään sen mahdottomampi antaa kuin toisissa seminaarin kurssiin kuuluvissa aineissa, kuten alussa tahdottiin väittää ja vieläkin väitetään.

Me voimme siis varmasti, mutta kuitenkin kerskumatta väittää, että kansakoulun käsityön (handarbetet eller slöjden) aate on ensiksi esitetty ja toteutettu köyhässä maassamme; mutta se muodostaa oikein käytettynä uuden renkaan Pestalozzi—Fröbelin järjestelmässä. Asia on edistynyt nopeammin muissa maissa kuin meillä, aivan erikoisesti Ruotsissa syistä, jotka ovat helposti selitettävissä jokaiselle, joka tuntee meidän olosuhteemme. Mutta mitä aatteen käsittämiseen ja toteuttamiseen tulee, täytyy minun edelleen pitää kiinni siitä, että me täällä olemme yleensä muita edellä juuri siinä, että me pidämme ja koetamme käsitellä kansakoulun käsityötä ainoastaan sivistyskeinona, mitä toisten samanlaisten tavoin tulee valvoa ja hoitaa kansakoulunopettajan itsensä eikä vailla pedagogista sivistystä olevan, vaikka kuinkakin taitavan käsityöläisen, ei ylimääräisellä tunnilla tai ainoastaan virkistykseenä, sillä kaiken sellaisen vuoksi menettää käsityö merkityksensä ja jää vaille kasvattavaa vaikutusta nuoriin.

Huom. Joskus on huomautettu, että sanonta «muodollinen sivistyskeino» olisi Saksasta tuotu, merkitystä vaille oleva «iskusana». Tätä en voi ymmärtää, en myöntää. Niin hyvin Käsityötä kuin Piirustusta, Musiikkia ja Voimistelua voidaan harjoittaa industriaalisessa, esteettisessä ja sosiaalisessa tarkoituksessa jättäen huomioonottamatta ja laiminlyöden pedagogisen tarkoituksen, ja siinä on juuri suuri ja turmiollinen merkitys. Koulussa täytyy pedagogisesti kasvattavan tarkoituksen olla pääasiana, siten ja ainoastaan siten tulee kansakoulu, joka on yleinen sivistyslaitos, kehittämään (bild) elämää varten yleensä, ei erityisiä tarkoituksia varten, mikä on ammattikoulun asia. Yleisessä koulussa ei saa olla mikään *educatio ad hoc*. Kansakoulun yleinen, korkea päämäärä on massojen, syvien rivien kasvattaminen tosi ihmisyyteen kansallisessa muodossa». (UC Otto Salomonille 29. 9. 1881. AAS.).

3. Käsiyönopetuksen tavoitteet virallisissa asiakirjoissa

Keisarillisen Majesteetin Armollisessa Asetuksessa kansakoulutoimen järjestämiseksi Suomen Suuriruhtinaanmaassa 11. 5. 1866 sanottiin mm., että seminaarin miesoppilaita oli harjoitettava «keinollisissa käsitöissä» ja naisoppilaita «käsitöissä» (§ 24). Seminaarin mallikoulun toisessa osastossa eli «ylhäisemmässä kansakouluissa» tuli tyttöjä perehdyttää «naiswäen käsitöihin», poikia «kätewyyteen sekä käsitöihin» (§ 90). Kaupunkien «ylhäisemmissä kansakouluissa» piti tyttöjä harjoitettaman «naiswäen käsitöihin». Lisäksi oli asianomaisella seurakunnalla oikeus lisätä käsitöitä pojille (§ 107). Maaseudun kansakouluissa taas piti tyttöjä ohjata «naiswäen käsitöihin» ja poikia «kätewyyteen» (§ 121).

Yllä on lueteltu kaikki oleellinen, ~~mitä~~ kansakouluasetus käsiyönopetuksesta mainitsi. Siinä todettiin, mitä voidaan opettaa, mutta päämääristä enempää kuin työtavoista ei mainittu mitään. Sen sijaan Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohjesääntö kansakoulunopettaja- ja opettajatar-seminaareille Suomen Suuriruhtinaanmaassa 11. 5. 1866 määräsi, että «keinolisten käsitöiden tarkoituksena oli saavuttaa yleinen kätevyys ja taito eräissä yhteiselle kansalle parhaiten sopivissa töissä». Erikoisesti ohjesääntö korosti, että miespuolisille oppilaille katsottiin tärkeäksi opettaa kätevyys nikkarin, sorvarin ja sepän työkalujen käyttämiseen, jotta he osaisivat valmistaa tavallisimpia talous- ja maanviljelyskaluja. Naispuolisten opiskelijain oli opittava tekemään karkeampia ja hienompia naisten käsitöitä.

Vuonna 1875, yhdeksän vuotta kansakouluasetuksen antamisen jälkeen, kouluylhallitus ensimmäisen kerran ilmaisi käsityksensä käsiyönopetuksen tavoitteista. Kysymyksessä on nimittäin Koulutoimen ylihallituksen kiertokirje 18:

«— — — Käsiyön näytteitä valittaessa olisi etupäässä huomioon otettava, että lähetetyt esineet osoittavat, jotta koulu on käsittänyt käsiyön tärkeänä muodollisena sivistyksen välikappaleena, jonka tarkoituksena on kehittää ei ainoastaan yleistä kätevyyttä, vaan myös muodon ja kauneuden aistia — — —»¹⁴

¹⁴ KK 18/4. 11. 1875/KHA.

Maaliskuun kolmantena päivänä vuonna 1881 Koulutoimen ylihallitus antoi tunnetun kiertokirjeensä, joka käsitti ns. mallikursnit eli ohjeet siitä, miten opetuksen vastaisuudessa kansakoulun piirissä piti tapahtua. Mallikursnien tarkoituksena oli koko koulutoimen kehittäminen: käsityö oli vain eräs osa siitä. Mallikursseissa mainittiin käsityöopetuksen tavoitteeksi «silmän hawaintowoiman ja kauneusaistin kehittäminen sekä käden harjoittaminen työasetta vapaasti käyttämään».¹⁵ Tätä oli pidettävä käsityöopetuksen pää tarkoituksena kansakoulussa. Pyrittiin yleiseen kätevyYTEEN, vaan ei erityiseen ammattitaitoon. Oli pidettävä silmällä tätä käsityöopetuksen kasvattavaa tarkoitusta. Opetus ja harjoitukset oli järjestettävä oppilaiden taipumusten mukaisesti.¹⁶

Jo nämä kaksi kiertokirjettä osoittavat, että virallinen käsitys käsityöopetuksesta oli sama kuin Uno Cygnaeuksen. «Cygnaeus-mainen» on myös koulutoimen ylihallituksen kiertokirje nro 80/30. 11. 1883:

— — — Mutta koska käsityö kansakoulussa tarkoittaa yhtä hywin silmän kuin kädenkin harjaannuttamista, ja jokaisen jo pienimmänkin käsityön tekemisen pitää edistää ei ainoastaan tarkkuutta, järjestystä ja siisteyttä, vaan myös hyvää ja jalostunutta kauneuden aistia, niin älköön myöskään vanhempia tahi tässä kohden lahjakkaampia oppilaita estettäkö — — — harjoittelemasta semmoisten käsitöiden tekemistä, jotka — — — tähtäilewät erittäinkin kodillista somuutta ja mieluisuutta — — —¹⁷

Laajin ja suuntaa-antavin virallinen lähde, joka ajoittuu tutkimuksen käsittävään ajanjaksoon on Käsityökomitean mietintö vuodelta 1886. Uno Cygnaeus toimi itse komitean puheenjohtajana. Komitea ymmärsi kansakoulun käsityöopetuksella seuraavaa:

¹⁵ KK 67/3. 3. 1881 KHA. Tätä kiertokirjettä sanotaan «mallikursseiksi».

¹⁶ KK 67/3. 3. 1881 KHA.

¹⁷ KK 80/30. 11. 1883 KHA.

- käsityön pitää kehittää ja kasvattaa oppilasta,
- niillä teknillisillä taidoilla ja tiedoilla, mitä käsitöitä teh-
täessä opitaan, ei ole painavaa merkitystä; opetuksen suoma
yleinen kätevyys sen sijaan on tärkeä,
- koneellisesti järjestetty käsityönopetus on koulun vaikutus-
piirin ulkopuolella;
- käsityönopetus on muodollinen sivistyskeino, jossa kuiten-
kaan ei saa mennä liialliseen yksipuolisuuteen.

Havaitaan siis, että virallinen käsitys oli ylipäätään sama kuin
Gygnaeuksen.

4. *Opettajiston ja lehdistön käsitys käsityönopetuksen tavoitteista*

Kun kansakouluasetus oli annettu ja näin luotu perusta uudelle kansakoululle, joka jyrkästi poikkesi entisestä perinteellisestä kir-
kon johtamasta laitoksesta, riitti aihetta keskustella ja väitellä
siitä, oliko se tarpeellinen vai ei. Kysymys oli tällöin kansakou-
lun kokonaisuudesta; minkälainen ja kenen johtama sen tulisi
olla. Siksi ymmärtää, ettei ehkä ollut aiheellista ryhtyä väittele-
mään jonkin yksityisen oppiaineen tarpeellisuudesta, tavoitteista,
työtavoista jne. Tämä selittäisi sen, miksi vasta niinkin myö-
hään kuin vuonna 1875 ensimmäisen kerran näkyi mielipideil-
maisu kansakoulun käsityönopetuksesta julkisuuden palstoilla.
Silloin kirjoitti Kirjallinen kuukauslehti otsikolla «Mietteitä kan-
sakoulun alalta» tästä asiasta. Tosin kirjoituksen pääpaino oli
kansakoulun tehtävässä yleensä, mutta siinä kiinnitettiin huo-
miota myös käsityönopetukseen. «Ylipäätään arvelemme», sanot-
tiin siinä, «että koulun tulee miten mahdollista, harjoittaa käsi-
töitä teoriallisesti, s.o. kauneuden kannalta hywäin mallein esit-
tämisellä jättäin warsinaisen kätevyuden ja työntempujen har-
joittamisen kodolle.»¹⁸ Yleisen kätevyuden kehittämiseksi kan-
sakoulun käsityönopetuksessa pantiin erityinen paino Kansakou-

¹⁸ Kirjallinen kuukauslehti 4/1875, s. 86.

lulehdessä.¹⁹ Pappainkokouksessa v. 1875 oli käyty keskustelua siitä, miten kansa saataisiin halukkaasti lähettämään lapsensa kouluun. Pastori Wilh. Fredrikson oli kokouksessa todennut, että kansan mieli oli monessa suhteessa koululle vastainen. Hän katsoi koulun voittavan puolelleen kannattajia sillä, että sen yhteyteen järjestettäisiin käsityökoulu. Jos kansakoulu päätarkoituksensa sivistämiseen osaisi yhdistää käytännön taidon, niin hän arveli mielihalun kansassa kasvavan kouluja kohtaan. Myös toinen puhuja tohtori L. Lindelöf uskoi asiasta samaa.²⁰ Kiikan koulun vuosikertomuksessa tapaa näitä mielipiteitä vahvistavan maininnan: ellei koulussa opetettaisi käsitöitä, puolet tyttöoppilasta jäisi kouluun saapumatta.²¹ Seuraavana vuonna Suomen Wirallinen Lehti otsikoi: «Kansakoulu ja käsityökoulu» ja mainitsi sitten käsitöistä mm., että «käsitöillä ja keinollisuudella oli erinäiset edut siinä, että lapset jo varhain tottuisivat niihin keinollisiin toimiin, joita he sitten varttuneina joutuisivat suorittamaan ja näin tottuisivat työhön.» Tämä on «niin perin selvä totuus, ettei siihen tarvitse tuhlata sanoja. Se on selvää kuin päivä jokaiselle, joka hiukankin tutkiskelee». Jokainen viivytys tässä suhteessa oli lehden mielestä tappio yhteiskunnalle «siveydessä ja voimassa — — —».²² Samana vuonna vielä Bårgå Bladet kirjoitti kansakoulun käsityöopetuksesta. Otsikolla «Handarbetet i folkskolan» se kommentoi lehtori O. Wallinin esitelmää. Kirjoituksessa osoitettiin, että käsityö oli otettu kansakoulun oppiaineeksi siksi, että se on välttämätön sivistyskeino jokaiselle ihmiselle säätyyn ja sukupuoleen katsomatta. Lehden mukaan tätä opetusta ei saanut antaa käsityöläismäisesti; siinä ei valmisteta oppilasta mihinkään ammattiin, vaan sen tarkoituksena on yleisen kätevyuden edistäminen samalla kun käsityön-

¹⁹ Kansakoulu 5/1875, s. 49—50.

²⁰ Satakunta 47/1875.

²¹ Ei 7. KHA. VA.

²² Suomen Wirallinen Lehti 11/1876.

opetus kehittää silmää ja kättä sekä palvelee sanallista kehitystä.²³

Tammikuussa 1877 kansakouluntarkastaja, rovasti J. W. Bäsman oli kutsunut koolle piirikuntansa opettajat pohtimaan kansakouluasioita. Käytiin mm. keskustelua kysymyksestä: «Millä tavalla käsitöiden harjoitus saataisiin edistymään ja mitkä käsitöet olisivat soveliaimmat?» Käsitöiden tarkoituksesta esiintyi tässä kokouksessa kaksi mielipidettä. Toinen kanta oli sitä mieltä, että kullakin paikkakunnalla piti harjoittaa etupäässä kauppatavaraksi kelpaavia käsitöitä. Tämän vuoksi oli myös koulussa lapsia taivuteltava samoihin töihin. Toisen mielipiteen mukaan taas ei pitänyt kansakoulun käsitöiden valmistamisessa kysyä suoranaista voittoa, vaan niillä tuli olla välillinen tarkoitus: käsitöiden opetuksen piti olla kasvatuksen välikappaleena. Kaikissa töissä oli myös pidettävä silmällä siisteyden ja kauneudentunnon kehittämistä.²⁴

Jälkimmäinen mielipide edusti sitä suuntaa, joka tässä tutkimuksessa jo on tullut tutuksi: cygnaeusmainen näkemys käsitöiden opetuksen tehtävästä. Toinen kanta, jonka edustajia oli ainakin tarkastaja Bäsmanin piirin opettajistossa ja jota myös v. 1876 Suomen Wirallinen Lehti kannatti, poikkesi Cygnaeuksen tulkinnasta: nähtiin käsitöiden opetuksen pääpainon sijaitsevan sen käytännöllistä hyötyä tuottavassa tekijässä. Tähän yhtyi lisäksi Morgonbladet. Lehden mukaan käsitöiden opetusta ei kansakoulussa saanut järjestää liian teoreettiseksi. Morgonbladet korosti, ettei lopultakaan se aika, minkä lapset koulussa ovat, ole kovin pitkä. Siksi olisi tärkeätä, että lapset kouluaikaanaan saisivat omaksua sellaisia toimintavalmiuksia, joita heidän oma etunsa vaati heidän vastaiselta kehitykseltään. Senpä vuoksi lehden mielestä ei ollut niin «hirmuisen» tärkeätä lasten kauneuden ja muodontajun kehittäminen, vaan se, että lapset saisivat perehtyä

²³ Bårgå Bladet 101/1876.

²⁴ Tampereen Sanomat 5/1877.

jokapäiväisen elämän toimiin, ja tämän tuli tapahtua valmistamalla tarve- ja leikkikaluja.²⁵

Vuonna 1879 vieraili maassamme Norjan koululaitoksen päällikkö Nils Hertzberg.²⁶ Hän halusi tutustua maamme kansakoulun käsityönopetukseen. Tästä hänen oli sitten annettava lausunto maansa hallitukselle. Hänen käsityksensä mukaan maamme kansakoulun käsityönopetuksen tarkoituksena oli saavuttaa yleinen kätevyys erikoisesti miespuolisissa oppilaissa rahvaalle sopivissa käsitöissä (för allmogens lämpligaste hemslojden); haluttiin antaa myös teknillinen valmius puusepän, sorvarin ja sepän kalujen käytössä tavallisten talouskalujen ja maanviljelyskalujen valmistamiseksi. Naispuoliset oppilaat yritettiin saattaa kykeneviksi valmistamaan karkeampia ja hienompia käsitöitä. Kehittäminen, kutominen, ompeleminen ja liinavaatteiden leikkaaminen ja valmistaminen olivat töitä, joissa heidän taitojaan aikanaan tarvittaisiin. Hän oli pannut merkille, että käsityön eräänä tarkoituksena oli maun ja intelligenssin kehittäminen, jottei työstä tulisi ammattimaista, vaan että se palvelisi pedagogiikan tarkoituspäätä kehittämällä ei ainoastaan puhtaasti käden valmiutta vaan myös muodontajua ja makua. Opetus oli siis tällä kohdin muodollinen sivistyskeino, jolle hän oli huomannut pantavan suurta painoa. Myös hän oli havainnut, että työ vaadittiin tehtäväksi tarkoin ja siististi. Kaikkea tätä hän piti Cygnaeuksen ansiona. Cygnaeus oli hänen mielestään yrittänyt kehittää ja panna täytäntöön niitä ideoita, joita Pestalozzi ja Fröbel olivat esittäneet.²⁷

Aika ajoin eri tarkastuspiireissä opettajat kokoontuivat pohdimaan kouluasioitaan, ja käsityönopetus oli tällöin usein keskustelun kohteena. Koko Suomea käsittävät kansakoulukokouk-

²⁵ Morgonbladet 147, 148/1878.

²⁶ Nils Christian Hertzberg (1827—1911). Norjalainen koulumies ja poliitikko. Oli erityisesti kiinnostunut voimistelun ja käsityön opetuksesta. Toimi aikanaan myös seminaarin opettajana sekä oli kaksi kertaa ministerinä.

²⁷ Helsingfors Dagblad 351/1879.

set olivat luonnollisesti arvovaltais in fõrumi, millä opettajat esitivät mielipiteitään pedagogisista kysymyksistä. Heti ensimmäisessä kansakoulukokouksessa vuonna 1869 kiinnitettiin huomiota käsityönopetukseen ja pohdittiin sen tavoitteita. Lehtori Gõõs esitti silloin mielipiteenään, että töiden tuli olla yksinkertaisia ja samalla siistejä, «jotta kauneuden tunto teoksista pääsisi ilmaantumaan».²⁸ Siistejä töitä valmistamalla edistettäisiin parhaimmin kätevyyttä maassamme, oli hänen mielipiteensä.²⁹ Lähemmin kokouksissa käytyjä keskusteluja tarkastelematta voidaan todeta, että opettajiston enemmistõn mielipide oli mitä suuremmassa määrin sama kuin Uno Cygnaeuksenkin.³⁰ Tuotiin tosin joissakin yhteyksissä julki sellaisiakin näkökantoja, että käsityönopetuksella pitäisi olla puhtaasti käytännõllinen suunta, mutta tämãntapaiset mielipiteet ainakin opettajiston parissa jäivät selvään vähemmistöön.

Ns. suuren yleisõn käsityksestä käsityönopetuksen tavoitteista ei ole voitu saada kuvaa, sillä useimmat lehtiartikkelitkin, jotka tätä asiaa ovat koskettelleet, ovat lähinnä olleet uutisia kouluvãen omista kysymyksistä.

²⁸ I kansakoulukokous v. 1869, põytäkirjat, s. 44.

²⁹ I kansakoulukokous v. 1869, põytäkirjat, s. 44.

³⁰ Kts. esim. Uusi Suometar 4. 5. 1880, Uusi Suometar 20/1881; IV kansakoulukokous, põytäkirjat, v. 1878, s. 67 ja V kansakoulukokous v. 1882, põytäkirjat, s. 31.

Esimerkkinä opettajiston mielipiteestä lainattakoon V:n kansakoulukokouksen sihteerin Gustaf Lõnnbeckin puheesta osa: «Käsityönopetuksessa niin hyvin kuin jokaisessa muussa kansakoulun oppiaineessa oli alati muistettava, että aineella — — — oli muodollisessa tarkoituksessa ruumiin ja sielun voimien harjoittaminen ja kehittäminen — — —. Teollinen kanta ottaa huomioon vain ruumiillisen puolen.

Vasta semmoiset kuin nyt mainitut käsityöt, joissa lapsen sekä ajatus että tahto ja tuntokin pannaan toimimaan ja kehittymään ja jotka johtavat silmãn ja kãden muoto- ja kauneus-aistin kasvattamiseen ja jotka sen tähden eivät salli koneellista ammattimaista menettelytapaa — — —, vasta semmoiset käsityöt ovat oikeutetut olemaan oppiaineena kansakoulussa. Luonnollista on, että semmoisen aineen käyttäminen todenteolla myös las-

IV. KÄSITYÖNOPETUKSEN TOTEUTTAMINEN

1. *Valtiovallan suunnitelmia ja toimenpiteitä käsityöopetuksen tehostamiseksi*

Keisarillisen Majesteetin Armollisessa Asetuksessa kansakoulu-toimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaanmaassa sekä Keisarillisen Majesteetin Armollisessa Ohjesäännössä kansakouluopettaja- ja opettajatar-seminaareille Suomen Suuriruhtinaanmaassa oli siis lyhyesti ilmoitettu, että käsityöt oli otettu kansakoulun opetusohjelmaan ja että miespuolisille oppilaille tuli opettaa «keinollisia käsitöitä», naispuolisille «naiswäen käsitöitä». Siinä kaikki. Tarkemmat ohjeet aineen opettamiseksi puuttuivat toistaiseksi.

a) Vuoden 1873 Kotiteollisuuskomitean mietintö

Ensi kerran kansakouluasetuksen antamisen jälkeen valtiovallan mielenkiinto julkisesti kohdistui kansakoulun käsityöopetukseen siinä mietinnössä, joka luovutettiin senaatille 20. 3. 1873. Sen oli valmistanut ns. kotiteollisuuskomitea, jonka tehtävänä oli antaa ehdotus maan kotiteollisuuden edistämiseksi.

Komitea perusti huomattavalta osalta kotiteollisuuden kehittämisen kansakoulun käsityöopetuksen varaan.

Kansakoulun käsitöissä se näki keinon tämän elinkeinohaaran edistämiseksi. Komitea teki useita ehdotuksia asian ratkaisemiseksi siten, että kansakoulun käsityö erityisesti palvelisi komitean tavoittelemia tarkoituksia. Sen tärkeimmistä ehdotuksista mainittakoon mm. seuraavat:

— kee paremman perustan vastaiselle erityiselle ammattitaitavuudelle, vaan itseän tähän ammattitaidon suhteen ei ole kansakoulun asia pyrkiä. — — —

— Jos näin tehtäisiin koulusta tulisi käsityökoulu. Kansakoulussa käsityö on sivistyskeino, käsityökoulussa ammattiaine, — — — kansakoulussa ne (käsityöt) ovat muodollisesti sivistäviä, — — — Edellisen johdosta ovat opettajat kasvattajia, jälkimmäiset työnjohtajia«. (V kansakoulukokous, pöytäkirjat, s 26—28).

- seminaareihin tuli hankkia kolme «taidollista» työmestaria ja naispuolisiin seminaareihin kaksi opettajataria opettamaan naisväen käsitöitä;
- jo toimessa oleville opettajille ja opettajattarille oli varattava kansakoulun lupa-aikoina tilaisuus kartuttaa käsityötaitoaan seminaareissa;
- kuntien velvollisuudeksi tuli asettaa tarpeellisten ja tarkoituksemukaisten työkalujen hankkiminen sekä sopivien tilojen rakentaminen poikien käsityönopetusta varten;
- komitea piti tärkeänä myös sitä, että koulunkäyntinsä päättäneille täytyisi antaa kansakoulussa opetusta käsitöissä;
- poikien valmistamat työt olisi katsottava koulun omiksi. Ne piti sitten myydä lukuvuoden kuluttua ja saadut varat käyttää työkalujen ostoon ja kunnossapitoon tai muuten koulun hyväksi. Tyttöjen sen sijaan olisi oikeus pitää kaikki työnsä, jos itse olisivat hankkineet niihin ainekset;
- parhaat työt tuli asettaa näytteille ja palkita. Sitten niitä oli pyrittävä lähettämään maanviljelysnäyttelyihin ja muihin yleisiin näyttelyihin maassa. Yleisistä varoista olisi aihetta hankkia sopivia malleja sekä seminaarien että kansakoulujen tarpeiksi ja
- käsiteollisuuden hyväksi toimineille opettajille tuli antaa rahapalkintoja ja matkastipendejä.¹

Lopuksi komitea lausui, ettei se ole «epäillyt kansakoulun päälle perustaa ehdotustansa käsiteollisuuden edistämiseksi», mutta oletti kuitenkin, ettei «hedelmiä voi odottaa kuin vasta yhden tai kahden vuosikymmenen jälkeen».²

Halila on esittänyt, että tähän aikaan maamme elinkeinopolitiikat olivat erikoisen kiinnostuneita maaseudun elinkeinoelämän uudistamisesta. Takanahan olivat juuri vastikään koetut vaikeat nälkävuodet, jotka osaltaan kiihdyttivät näitä uudistustoimenpiteitä. Nämä henkilöt katsoivat hyväksi yrittää saattaa maamme

¹ Kotiteollisuuskomitean mietintö v. 1872, s. 3—17.

² Kotiteollisuuskomitean mietintö v. 1873, s.18.

kansakoululaitos maaseudun elvytysuunnitelmien palvelukseen. Snellmankin oli tämän suunnan kannattajia. Opetuksen käytännöllinen suunta oli heidän mielestään ensiarvoinen.³ Samantapaista henkeä esiintyi käsityökomitean mietinnössä.

b) Furuhjelmin testamenttivarat

Mietinnöllä ei ainakaan aluksi näyttänyt valtion taholta olevan käytännöllistä vaikutusta kansakoulun käsityöopetukseen. Ensimmäinen konkreettinen toimenpide olikin yksityisen henkilön aikaansaama. Kiertokirjeessään 29/15.1.1877 koulutoimen yllähallitus ilmoitti, että valtioneuvos Karl Harald Felix Furuhjelm oli testamentannut varoja «ylläpidoksi köyhimmille, mutta samalla toiwehikkaimmille Suomenmaan kuntien lapsista»⁴, jotta he voisivat käydä koko lukuvuoden kunnan kansa- ja käsityökoulua. Kutakin kuntaa kohti jaettaisiin stipendejä korkeintaan kolmelle pojalle ja työlle kerrallaan. Nämä apurahat tuli etupäässä jakaa niihin kuntiin, joissa kansakoulussa «on yhdistettynä käsityö=, maanviljelys= tahi puutarhakoulu sekä kussa terweydenhoidon opetus kuuluu opetusaineisiin».⁵ Näitä varoja vuosittain todella jaettiin erityisesti käsitöissä menestyneille lapsille.⁶

c) Senaatin päätös 11. 12. 1879

Kuitenkin Furuhjelmin rahoista pääsi vain jokunen lapsi osalliseksi, joten niillä käsityöopetuksen kokonaisuutta ajatellen ei voinut olla sanottavaa merkitystä. Tarvittiin välttämättä toimenpiteitä valtion taholta kansakoulun käsityöopetuksen tehostamiseksi. Vasta Keisarillisen Senaatin kirje kouluylihallitukselle 11.

³ *Halila*, mt II. s. 284—285. Ks. myös Kirjallinen kuukauslehti 4/1875, s. 85.

⁴ KK 29/15.1.1877 KHA.

⁵ KK 29/15.1.1877 KHA.

⁶ Kts. esim. Maalaiskoulujen vuosikertomukset 1879—80 KHA. VA.

12. 1879 ja kouluylhallituksen kiertokirje tarkastajille 16. 1. 1880 ovat valtion ensimmäiset osoitukset maamme kansakoulujen käsityönopetuksen edistämistyötä. Kirjeen sisältö oli seuraava:

«Sitte kun maan valtiosäädyt viimeksi pidetyillä waltiopäiwillä oliwat päättäneet, että kansakoulu, jossa opetusta jossakin todellisessa käsityössä annetaan, saakoon tarkastajan ehdotuksesta apua yleisistä waroista, sekä sitä tarkoitusta warten oliwat määränneet 30,000 markkaa nykyiseksi wiiden vuoden ajaksi: niin ja sitten kun Waltiosäätäjien edellämäinnuttu päätös on saawuttanut Keisarillisen Majesteetin armollisen hyväksymisen ja Teidän on käsketty esiin tuoda alamainen ehdotus sopiwimmasta tawasta järjestää tämä asia, olette Te alamaisesta kirjoituksesta 1 p:ltä Lokakuuta 1879 esiin tuoduilla syillä sen suhteen ehdottaneet:

1:ksi, että Te puheenalaisena aikakautena saisitte jakaa tätä tarkoitusta warten vuosittain käytettävät kuusituhatta markkaa korkeintaan kolmensadan markan apurahoina niille kouluille, joissa käsityötä parhaiten ja suurimmalla menestyksellä opetetaan, sillä ehdolla, että warat käytetään tämän opetuksen enemmäksi edistämiseksi, niinkuin työkalujen ja mallien ostoon, erinäisen työhuoneen hankkimiseen, missä mesimoista ei ennen löydy, ynnä muuhun, sekä welwollisuudella koulun johtokunnalle yhteydessä vuosikertomuksen kanssa antaa täydellinen tilinteko siitä apurahasta, joka koululle siltä wuodelta on annettu;

2:ksi, että jos jostakin koulusta käsityönopetus ilman tehokasta tointa kunnan puolelta on asianomaisen opettajan tahi opettajattaren taitawuuden ja uutteruuden kautta alkuun tullut ja sitä erinomaisella menestyksellä harjoitetaan, apuraha saataisiin antaa opettajalle tahi opettajattarelle korwaukseksi heidän waiwastaan ja uhruksestaan sekä kehoitukseksi pitkitettyyn työhön asian hyväksi;

3:ksi, että Teidän, saadaksenne parempaa tilaisuutta arwostella koulujen edistystä käsityön=opetuksessa ja warmempaa johdatusta apurahain jakamisessa, sallittaisiin, ei ainoastaan saada asianomaisten piiritarkastajain lausuntoa, waan myöskin aika ajoin kehoittaa kansakoulun=johtokuntia Teille lähettämään näytteitä oppilasten tekemistä käsityön=tuotteista, jotenka Teille walmistettaisiin tilaisuus perustaa kouloelma kansakoulujen etewämpiä teoksia;

4:ksi, että käsityönopetuksen edistämiseksi määrättyistä waroista kuusituhatta markkaa kunkin vuoden alussa asetettaisiin Teidän käytettäväksenne, jonka jälkeen Teidän welwollisuutena olisi lähettää apurahamäärät asianomaisille kansakouluntarkastajille, joiden tulisi toimittaa jako, kunkin piirikunnassaan, Teidän sitä tarkoitusta warten antaman luetelon mukaan, sekä

5:ksi, että tilinteko warain jakamisesta ja käyttämisestä Teidän huolenpidostanne julkaistaan ensiksi ilmestyvässä vuosikertomuksessa kansakoulujen vaikutustoimesta.

Teidän edellä olewalla tawalla esittämämme ehdotukseen on Keisarillinen Senaatti katsonut hyväksi suostua.«⁷

d) Vuoden 1881 mallikurssit sekä koulutoimen yllhallituksen kiertokirje 30. 11. 1883

Vuonna 1881 annettiin jo aikaisemmin mainitut mallikurssit.⁸ Katsottiin, että se aika, joka oli kulunut kansakouluasetuksen antamisesta, oli antanut niin paljon kokemuksia koulutoimesta, että huolenpito kansakoulusta, sen enemmästä kehittymisestä «aljettuun suuntaan näyttää nyt waatiwan, että sen opetusohjelmaa erityisemmin suunnitellaan, kuin tätä ennen on woinut tapahtua».⁹ Todettiin että oli koittanut aika määritellä tarkemmin kansakouluaineiden laajuus ja suunta. Tätä waati jo muutamien yhteiskunnallisten oikeuksien nauttiminen, jotka perustuivat läpikäytyyn kansakoulukurssiin. Tässä ei kuitenkaan jyrkkä yhdenmukaisuus ollut paikallaan. Silti nämä mallikurssit eivät maininneet montakaan sanaa käsitöiden opetuksesta. Käsityötuntien määräksi tuli viisi tuntia viikossa. Huomautettiin, että terveydellisistä ja «sielutieteellisistä» syistä käsityöt oli sovitettava maanantain ja torstain «jälkeenpuolisiin», jotta muutos edellisten päivain suu-remmasta joutilaisuudesta puhtaasti tiedollisiin eli «kirja=töihin» ei olisi liian jyrkkä.¹⁰ Muita käsityöopetusta koskevia ohjeita mallikurssit eivät antaneetkaan: ohjeita valmistettavista esineistä, käytettävistä työkaluista jne. ei niissä esiintynyt.

Sen sijaan kahta vuotta myöhemmin Koulutoimen yllhallitus kiinnitti jälleen kiertokirjeessään 80/30. 11. 1883 käsityöopetuk-

⁷ Senaatin kirje 11. 12. 1879. VA. Ks. myös KK kansakoulujen tarkastajille 16. 1. 1880/KHA.

⁸ KK 67/3. 3. 1881/KHA.

⁹ KK 67/3. 3. 1881/KHA.

¹⁰ KK 67/3. 3. 1881 Muistutuksia. 3. KHA.

seen huomiota. Todettuaan, ettei valtioneuvos Furuhjelmin kororahain jakelu ollut aina tapahtunut ylihallituksen antamain ohjeiden mukaan sekä painotettuaan entisten ohjeiden noudattamista ylihallitus määräsi nyt, että vastaisuudessa täytyi jokaiseksi lukuvuodeksi laatia käsityönopetuksen suunnitelma. Tässä suunnitelmassa piti luetella ne käsityön eri lajit, jotka lukuvuonna tulisivat kuulumaan käsityöharjoituksiin. Piti myös osoittaa järjestys, jonka mukaan ne oli suoritettava.

e) Vuoden 1886 käsityökomiteanmietintö

Vuonna 1886, tasan kaksikymmentä vuotta kansakouluasetuksen antamisesta, sai työnsä päätökseen komitea, jonka yksinomaisena tehtävänä oli laatia ohjelma kansakouluissa annettavaa poikien käsityönopetusta varten. Komitean muodostivat: Uno Cygnaeus puheenjohtajana, Mustialan maanviljelysopiston johtaja Kaarlo A. Zitting, Jyväskylän, Uuden Kaarlepyyn ja Sortavalan piirustuksen ja teknillisten käsitöiden lehtorit Rafael Hårdh, Eerikki Hedström ja Erkki Mäkinen, kansakoulujen tarkastajat Aksel Berner ja Oskar Hynén sekä kansakoulunopettajat Kaarlo Kunelius Kauhavalta ja Juho Koivistoinen Tohmajärveltä.

Komitea katsoi tehtäväkseen:

- määrätä käsityön lajit;
- määrätä näille lajeille sopivat esineet;
- sovittaa valmistettavat esineet sarjoiksi sen järjestyksen mukaan, miten niiden tulisi opetuksessa esiintyä;
- muodostaa näistä esineistä mallikokoelma, ei kuitenkaan tarkkaa järjestystä, silmämääränään maaseudun kansakoulut ja kaupunkien ylhäisimmät kansakoulut;
- osoittaa tarpeellisimmat kansakoulussa tarvittavat työkalut sekä
- osoittaa käsityön uudelleenjärjestelystä aiheutuvat kustannukset sekä keinot tarvittavien tilojen, mallien ja työkalujen hankkimiseksi.

¹¹ KK 80/30. 11. 1883. KHA.

Eri käsityöläjien soveliaisuudesta ylemmissä kansakouluissa komitea katsoi, että nk. pienempää käsityötä, so. veitsellä tehtäviä töitä, sekä puusepän ja sorvarin töitä tuli etupäässä harjoittaa, mutta piti antaa sijaa muillekin sellaisille työläjeille, joiden huomattaisiin olevan kehittävää laatua, ja jotka muutamissa paikoin maattamme silloin kuuluivat käsiteollisuuteen tai ansaitsivat tulla siihen otetuiksi (harjatöitä, päreitten ja pajun palmikoimistöitä). Rauta- ja metallitöitä voitiin valmistaa poikkeustiloissa.

Mallikokoelmaehdotus käsitti 70 eri työtä, kullakin oma numeronsa. Näistä 55 oli puutyötä, 2 harjatöitä, 2 palmikoimistöitä, 2 tuohiteosta, 3 pahviteosta, 3 rautalankateosta ja 1 peltityö. Komitea oli valmistuttanut näytekokoelman ehdottamistaan esineistä. Tarkoituksena ei ollut, että jokainen oppilas valmistaisi kaikki teokset. Vaikeimmat niistä oli kehittyneimpiä varten. Valmistettavien esineiden pintakäsittelyä erilaisin peiteainein komitea piti tärkeänä opetettavana seikkana.

Kokoelma käsitti kaikenlaisia kodin piiriin kuuluvia esineitä. Ne oli järjestetty vaikeusjärjestykseen ja numeroitu 1—70:een. Siten siis esine numero 1 oli helpoin valmistaa, numero 70 vaikein. Osoituksena esineiden laadusta mainittakoon, että esine numero 1 oli pyöreä osotuspuikko, 2 avainlippu, sitten seuraivat kalvain, pyöreä kukkakeppi jne.. Valmistettavina esineinä olivat edelleen kalalauta, jakkara, suuntapiirrin, taikinakaukalo, työkaluja ja huonekaluja. Luettelon loppupään töistä mainittakoon metallilangasta valmistettava nelisärmiö, kuutio ja vasu. Eniten taitoa vaativa esine, numero 70, oli pellistä tehty litranmitta eli «litranmitta läkistä».¹²

Jotta käsityöopetuksessa voitaisiin saavuttaa mahdollisimman edullinen lopputulos, komitea ehdotti, että suotuisissa olosuhteissa työskenteleville olisi malliesineiden vähälukuisuuden vuoksi hankittava täytepiirustuksia, näitäkin 70 kappaletta. Koska työskentely piirustusten mukaan saattaisi olla vaikeata, komitea kat-

¹² Ks. Liite 1: V. 1886 käsityökomitean käsitöiden näytekokoelmaan valitsemat esineet.

soi tarpeelliseksi, että piirustusten esittämistä esineistä koululle hankittaisiin vastaavat kuvat.¹³

Komiteassa kiinnitettiin huomiota oikeiden ja asiallisten työkalukokoelmien järjestämiseen ja korostettiin riittävien varojen tärkeyttä, jotta komitean ehdottamat uudistukset saataisiin toteutetuiksi.¹⁴ Kouluylhallitus yhtyi 19. 10. 1886 kaikissa pääkohdissa komitean ehdotuksiin.

f) Kouluylhallituksen kiertokirje 102/15. 11. 1887

Jo 15 päivänä marraskuuta 1887 kiertokirjeessään 102 kouluylhallitus saattoi kertoa toimenpiteistään käsityöopetuksen järjestämiseksi. Näistä mainittakoon seuraavat:

- päätettiin painattaa 2000 kpl. piirustuksia sekä komitean ehdottamista malliesineistä että täytetöistä;
- päätettiin painattaa 2000 suomenkielistä ja 1000 ruotsinkielistä opaskirjasta malliesineiden ja työkalujen käyttämiseksi sekä lyhyt opaslehtinen käsityön sääntöperäisestä opetuksesta;
- päätettiin antaa komitean ehdottamat mallit tehtäviksi;
- päätettiin esittää komitean ehdottamat työkalut hankittaviksi;
- päätettiin että mallisarjoja ja työkaluja tilattaessa kouluille annettaisiin edellämainitut kaksi sarjaa piirustuksia sekä opaslehtinen käsityöopetuksesta;
- päätettiin antaa kouluille ensi kerran tilattuja työkaluja varten avustusmääräraha, jonka suuruus oli riippuvainen siitä oppilasmäärästä, jolle työkalut oli tarkoitettu. Samoin valtio avustaisi sorveja kouluille hankittaessa. Köyhemmille kunnille annettaisiin raha-apua käsityösalien rakentamista varten;

¹³ Ks. Liite 2: V. 1866 käsityökomitean käsitöiden työpiirustukset suotuisissa olosuhteissa toimiville kouluille.

¹⁴ Käsityökomitean mietintö v. 1886 (1887:6). Komitean ehdottamat työkalut liitteessä 3.

¹⁵ Käsityökomitean mietintö v. 1886 (1887:6). Kansakoulun lehti selosti mietinnön sisällön hyvin yksityiskohtaisesti numerossa 10/1886 ss. 77, 90, 91.

— vielä tultaisiin järjestämään lyhyehköjä «oppijaksoja» jo palveluksessa oleville.¹⁶

Ensimmäinen kansakoulun käsityöopetuksen johdonmukainen suunnitelma oli syntynyt.

2. Koulujen käsityöopetuksesta

a) Seminaarien vuosikertomukset

Tarkasteltaessa käsityöopetuksen kehittymistä kansakoulun käytännöllisessä työssä lienee ensin luotava silmäys seminaarien harjoittamaan käsityöopetukseen. Näissä opettajavalmistuslaitoksissahan saivat koulutuksensa ne opettajat, jotka myöhemmin siirtyivät eri puolille maatamme kansakouluihin antamaan opetusta myös käsitöissä. Näyttää siltä että näissä laitoksissa on yleensä ohjattu tulevia opettajia varsin samansuuntaisesti. Seminaarista valmistuneilla opettajilla on näin ollen lähtökohta ollut suunnilleen sama. Olettaa siis sopii että sikäli kuin paikalliset olosuhteet ovat sallineet, myöskin näiden opettajain antama käsityöopetus on ollut samanlaista. Luonnollisesti opettajan persoonallisuus ja hänen mieltymyksensä tiettyihin aiheisiin synnyttää joitakin eroja.

Miesopiskelijain käsityö.

Miesopiskelijain käsityöopetukseen käytettyjen tuntien määrä eri seminaareissamme oli varsin yhtenäinen. I—III vuosiluokilla opiskelijain 39—42 viikkotunneista käytettiin käsityöopetukseen 7—8 tuntia viikossa. IV:llä eli viimeisellä luokalla ei käsityöopetusta heille enää annettu. Näytetyö heidän oli kuitenkin valmistettava ennen opettajaksi valmistumistaan.¹⁷

¹⁶ KK 102/15. 11. 1887 KHA.

¹⁷ Ek. 1—4, KHA. VA.

Seminaareistamme oli lukuvuoteen 1869—70 mennessä aloittanut toimintansa ainoastaan Jyväskylän seminaari. Siellä valmistettavien töiden aihepiirin muodosti koti ja monet siihen liittyvät jokapäiväisen elämän tarpeelliset esineet. Vilkaisu mainittuna lukuvuotena valmistettujen käsitöiden luetteloon kertoo, että tulleet miesoppilaat olivat valmistaneet lukuisan joukon vaateripustimia, leipäautoja, tikkaita, hyllyköitä ja hienoja koivuisia keppejä lastentarhan aita varten; oli taottu «rullagardiiniin» koukkuja sekä koukkuja kattolamppua varten, rautalangasta oli koottu kalansavustusvälineistö ja vielä oli taottu avaimia «kamarin» oveen. Käsiyötunteja käytettiin monenlaisten kouluvälineiden korjaamiseen. Niinpä harmonista oli korjattu pedaali, ovesta kädensija, toisinaan oli särkynyt silityslauta saatettu oppilaiden toimesta kuntoon jne.¹⁸

Tässä maamme ensimmäisessä kansakoulunopettajaseminaarissa oli kuitenkin miesten osastolla puutetta riittävästä työskentelytiloista. Kaikkia käsiyötunteja ei näin voitu käyttää tämän aineen opetukseen. Jo vuonna 1871 silloinen ylitarkastaja Cygnaeus totesi tarkastuskertomuksessaan, että käsiyönopetukseen tarkoitetuista tunneista osa oli varattu puutarhatyöhön.¹⁹

Seminaarin miesten käsiyönopetuksen lehtori Hårdh mainitsi seminaarin vuosikertomuksessa vuodelta 1872—73, ettei kursseja voitu tarkoin määritellä, mutta että käsitöitä oli yritetty opettaa niin «metodisesti» kuin oli ollut mahdollista. Myös hän viittasi siihen, että käsiyönopetustunteja tuonakin toimintavuotena oli käytetty paitsi puutarha- myös maanviljelytyöhön. Vuoden 1876—77 vuosikertomuksessa hän valitti työskentelytilojen ahtautta.²⁰

Vuosien 1877—80 vuosikertomuksissa löytyy vielä mainintoja siitä, että puutarhatöihin jatkuvasti käytettyjen tuntien lisäksi käsiyötunteja oli uhrattu myös halkotöihin ja osa tunneista oli jätetty kokonaan pitämättä.²¹

Uudessa Kaarlepyyssä vuonna 1873 toimintansa aloittaneen miesseminaarin vuosikertomuksissa ei kertaakaan valiteta puut-

¹⁸ Ek 1. KHA. VA.

teellisistä tiloista tai muista miesten käsityönopetukseen haitallisesti vaikuttaneista tekijöistä. Vuosikertomuksissa ei myöskään huomauteta siitä, että käsityötunteja olisi käytetty muihin tarkoituksiin kuin käsityönopetukseen. Valmistetut esineet olivat suuressa määrin samantapaisia kuin mitä oli tapana valmistaa Jyväskylän seminaarissa, joten esineiden luetteleminen tässä yhteydessä ei liene paikallaan.²² Sen sijaan Sortavalan Kymölän seminaarin (perustettu vuonna 1880) miesten käsitöiden opetuksessa²³ on samalla tavoin kuin Jyväskylässäkin osa tunneista syksyisin ja keväällä käytetty puutarhatyöhön. Siten esimerkiksi lukuvuonna 1883—84 kolmas osa käsityötunneista oli käsittänyt puutarhatöitä. Valmistettava esineistö seminaarissa oli muuten samanlainen kuin Jyväskylän ja Uuden Kaarlepyyn vastaavissa laitoksissa, paitsi, että Kymölän seminaarissa harrastettiin melkoisen paljon työkalujen, erityisesti erilaisten höylien valmistamista. Täällä muuten toimi käsityönopetuksen lehtorina tunnettu käsityönopetuksen kehittäjä Erkki Mäkinen.²⁴

Seminaareissamme valmistettujen esineiden aiheet pysyivät hyvin suuressa määrin samanlaisina vuodesta toiseen, joten kunkin seminaarin töitten tarkastelu viiden vuoden väliajoin on tarpeellonta.

¹⁹ Ha. 1. KHA. VA.

²⁰ EK 1. KHA. VA.

²¹ EK 1. KHA. VA.

²² EK 1—4 Ep I. KHA. VA. Esimerkin luontoisesti voitaneen kuitenkin poimia eräitä esineitä vuoden 1879—80 vuosikertomuksesta:

Oli valmistettu mm. 2 kpl. lipastoja, 4 kpl. tuolia 2 petsattua tuolia, joissa oli rottinki-istuimet ja rottinkinen selkänoja, 1 keinutuoli, 1 maa-lattu pöytä, 2 nuottihyllyä, 3 viivotinta, 3 rasiaa, lintuhäkki, kiulu, kirjanmerkki, 3 ruokaliinarengasta, hedelmäkori, 2 kukkahyllykköä, 1 sa-vukerasia, ompelukori, 2 kirjahyllyä jne. EK 2. KHA. VA.

²³ Kuvaavaa on, että Kymölän seminaarin ensimmäinen käsityöpaja sijoitettiin aluksi vanhaan navettaan! (Halila, mt. II, s. 375.) Vasta vuonna 1887 myönnettiin määräraha uuden työhuoneen rakentamiseksi. Kansakoulun lehti 1/1887, s. 7.

²⁴ Ep I. KHA. VA.

Seminaarien miesopiskelijoille annettuun käsityönopetukseen ei kuitenkaan oltu tyytyväisiä. Vuonna 1882 Cygnaeus purki harmiaan opettaja E. Kauppiselle Jyväskylän seminaarilaisten valmistamien käsitöiden johdosta. Hänestä työt olivat erittäin tökerösti valmistettuja. «Semmoista fuskia saattaa häpeän meidän Seminaareille», totesi hän.²⁵ Tyytymättömyys seminaareissa annettuun käsityönopetukseen ilmenee selvimmin vuoden 1886 käsityökomitean mietinnöstä. Vaikka tämä komitea oli kokoontunut suunnittelemaan kansakoulun poikien käsityön opetusta, se samassa yhteydessä katsoi velvollisuudekseen antaa seminaareille julkisen huomautuksen niiden suorittamasta miesopiskelijain käsityönopetuksesta ja korosti, että kaikki käsityön opetukseen tarkoitettut tunnit oli todella käytettävä tämän aineen opetukseen.²⁶ Erityisesti tätä julkisessa asiakirjassa annettua huomautusta on pidettävä luotettavana osoituksena siitä, ettei ainakaan miespuolisten oppilaiden käsityönopetus ole voinut olla vuosina 1866—88 erityisen tehokkaasti hoidettu. Olettaisihan toki, että juuri näissä laitoksissa olosuhteet ja opetus olisivat olleet parhaat mahdolliset.

Naisopiskelijain käsityö

Naispuolisten seminaariopiskelijain käsityönopetukselle varatut tunnit jakautuivat viikottain hieman toisin kuin opettajiksi valmistuvien miesten vastaavat ajat. Luokka-asteilla I—III käytettiin käsityön opintoihin 4—6 tuntia viikossa, IV luokalla viikkotunteja oli käsitöissä 1—2.

Kun naisten käsityö ei ehdottomasti asettanut tilojen ja työvälineiden suhteen sellaisia vaatimuksia kuin miespuolisten oppilaiden käsityönopetus, sujui kaikissa tuohon aikaan toimineissa seminaareissamme, joissa naisopettajia valmistui, käsityönopetus ulkonaisitta haittoita. Näitä seminaareja oli kolme. Jyväskylän ja Sor-

²⁵ UC E. Kauppiselle 4. 10. 1882. VA.

²⁶ Käsityökomitean mietintö 1886 (1887:6), s. 11.

tavalan Kymölän seminaareissahan valmistui opettajiksi kummankin sukupuolen edustajia. Kolmas seminaari oli Tammisaareen vuonna 1871 valmistunut naisseminaari. Tammisaaren naisseminaarin lukuvuoden 1884—85 vuosikertomuksesta otettu käsityönopetusta koskeva osa osoittakoon, minkälaisia töitä näissä seminaareissa valmistettiin. Niissä valmistetut työt olivat nim. kaikissa hyvin samantapaisia:

Första Klassen.

4 timmar i veckan.

Stickning af bomulls- och yllestumpor, vantstickning, märkning, knytning och skoarbeten.

Andra Klassen.

4 timmar i veckan.

Linnesöm: Skortor, linnen och nattröjor. Halmarbete: halmräsning, flätning och tillverkande af hattar och väskor.

Tredje Klassen.

4 timmar i veckan.

Lin- och ullspånad, väfnader och yllearbete: virkning, stickning och krokning.

Fjerde Klassen.

1 timma i veckan.

Frøbelska handarbeten.²⁷

Valmistettiin siis kodin piirin tarvikkeita, liinavaatteita ja asusteita. «Fröbelin käsitöitä» opetettiin siksi, että tulevat opettajat ohjaisivat oppilaittensa käsitöitä alaluokilla tämän suunnan mukaisesti. Ne olivat lähinnä punonta- ja palmikoimistöitä.

b) Kansakoulujen vuosikertomukset

Vuoden 1866 kansakouluasetus oli asettanut käsityönopetuksen tasaveroiseksi oppiaineeksi kansakouluissa muiden aineiden

²⁷ Ep 1. KHA. VA. Ks. myös EK 1—2. KHA. VA.

rinnalle. Puitteet oli kehystetty, opettajan ja johtokunnan oli kuitenkin luotava sisältö kunkin koulun piirissä mahdollisuuksiensa ja paikallisten olosuhteiden mukaisesti. Muistettaneen, että varsin myöhään, vasta vuonna 1875 kouluylihallitus ensi kerran antoi ohjeita käsityöopetuksesta. Siten yksityisellä opettajalla oli mahdollisuuksia vaikuttaa opetukseen omassa koulussaan, jos siihen ulkonaiset edellytykset olivat olemassa.

Lukuvuoden 1869—70 vuosikertomuksista, joita on tallella ainoastaan 34, havaitaan, että lähes puolet kouluista, 16, oli sellaisia, joissa ei lainkaan opetettu käsitöitä. Siten sekä tytöt että pojat jäivät näillä kouluilla ilman käsityöopetusta. Vuosikertomusten laatijat eivät ole edes maininneet, miksi he ovat koulustaan jättäneet pois käsityöopetuksen. Eikö se ollut tärkeä oppiaine? Ne koulut, jotka taas ovat nimenneet poisjättämisen syyt, toteavat yleensä niiksi tilojen ja työkalujen puuttumisen.²⁸

Minkälaista sitten käsityöopetus oli niissä kouluissa, joissa tämä oppiaine oli koulun opetusohjelmassa. Muutamien esimerkkien kertominen sallittaneen. Hausjärven koulun poikaoppilaat olivat «käden käyttämisen» harjoittamiseksi tehneet kaikenlaisia pieniä «puukaluja». Tytöt puolestaan olivat kutoneet sukia, neuloneet vaatteita ja harjoittaneet vähän virkkaamista. Lopella «yksi ehtoo päivä viikossa» oli valmistettu muutamia virsikanteleita, suurempi joukko kotieläinten «muotoutumia», moniaita kerinpuita, haravia sekä muutamia «maanviljelyskoneiden mallia». Käsiyötunneilla puuhattiin myös muita toimia: «syksyin ja kewäin käytettiin oppilaat ryytimaan töihin». Tätä puutarhatyötä olivat suorittaneet sekä poika- että tyttöoppilaat. Hirvensalmella olivat pojat olleet käsitöissä kolme tuntia viikossa, tytöt kuusi tuntia. Poikien tuntimäärä oli ollut sen tähden pienempi, koska vielä ei oltu ehditty saada opetuksessa tarpeellisia «wälikappaleita eikä sopiwiä kouluhuoneita».

²⁸ Ei 1. KHA. VA.

Samantyyppisiä ovat muutkin maalaiskoulujen vuosikertomukset lukuvuodelta 1869—70, joissa käsityönopetus mainitaan.²⁹

Näiden 18 koulun osalta voidaan havaita, että käsityönopetus oli hyvin erilaista eri kouluissa riippuen siitä, oliko siihen käytävissä kunnollisia tiloja tai ei. Paitsi tiloja puuttui myös asianmukaisia työkaluja. Käsityönopetukseen käytetty tuntimäärä vaihteli 1—8 tuntia viikossa. Käsityötunteja käytettiin myös muihin toimiin. Toisaalta oli kouluja, joissa annettiin kyllä käsityönopetusta tytöille, mutta kun poikien töihin tarvittavia tiloja ja työkaluja ei ollut, pojille ei tätä ainetta opetettu.

Valmistetut esineet oli järjestään käyttökaluja, työvälineitä, vaatteita ja muita jokapäiväisen elämän tarpeita palvelevia esineitä.³⁰ Maaseudulla kodin esineistöhan oli tuohon aikaan suuressa määrin itse valmistettua ja yksinkertaista aina viime vuosisadan jälkipuoliskolle saakka. Tärkeimpinä työkaluina olivat kirves ja saha. Pöytäkalusto oli jyrkävää tekoa: tuopit, kupit, kelhot ja lusikat olivat järjestään puusta tehtyjä. Näitä kykenivät «poikasetkin» valmistamaan.³¹

²⁹ Ei I. KHA. VA. Näytteeksi erilaisista käsityönopetuksen toteuttamistavoista lainattakoon tähän Joroisten koulun käsityönopetusta koskeva kohta:

«Käsitöissä owat poiät saaneet joka wiikko puolen päiwän harjotella kotonansa wuolemaan kaikenlaisia pieniä työasetten malleja, joista parhaimmat, kilwoituksen herätykseksi, on koulussa palkittu jollain pienellä lahjalla. Kewiällä owat poiät Käsityötunteina työskennelleet koulun wierelle pienen puutarhan, jossa kullakin on oma pienoinen penkkinsä, joihin kaikenaisia kyökki=, ja kukka=kasvuiin siemeniä on annettu ruukin isännän puolesta.

Tytöt owat työskennelleet koulussa 8:n tuntia wiikossa ja harjoitelleet kaikenlaisten waatteiden ompelemisessa, sukkain, wöiden, kaulaliinain y.m. neulomisessa, wikkauksessa ja oikikorien palmikoimisessa. Käsityötarpeet niille, joilla itsellä ei ole ollut, on asetettu koulun waroilla, ja kaikki niistä valmistetut työt tulewat myötäväksi ja tekopalkasta lankiamaan 2/3 koulun kassaan ja 1/3 tekiälle.

Ettei poikia ole woitu koulussa harjoitella käsitöihin eikä woimisteluun enemmän kun 1 tunti wiikossa, on ollut esteenä, ettei koululla ole kuin yksi suurempi huone, jota on wielä waikea näihin tarkoituksiin käyttää. Ei I. KHA. VA.

Kansakouluasetuksen 107 § määräsi kaupunkikouluissa opetettavaksi tytöille käsitöitä, pojille tämä opetus oli vapaaehtoista, so. kaupungit saivat itse päättää, ottaisivatko ne poikien käsityön-

³⁰ Ks. esim. Siitosen koulun valmistettujen esineitten luetteloa:

«Poikaluokilla: 4 tuntia viikossa.

Tässä aineessa on pääasiallisesti taiwutettu lapsia käyttämään weistä, kirwestä, sahaa, stemmiä, höylää ja muita koneita ja sillä lailla on wuoden kuluessa walmistettu 31 harawaa, 19 temminpäättä, 50 taattia sotkaa niinestä, 2 jännesahan raamit, 9 soukkaa, 9 sotkukarttua, 13 linjaalia, 44 weitsen päättä, 14 wirkkuuneulaa, 44 sukkulaista, 10 lusikkaa, 2 winkkeliä, 17 kirweswartta, 12 höyläntukkia, 13 päällislapiota, 4 korwon jalkaa, 13 kukkakeppiä, 3 jakkaraa, 5 lyhtyä, 8 kiinnitysruuwia, 2 sahan raamia, 2 harawanmallia, 4 neulapukkoa, 6 kerinlaudat, 5 kelkkaa, 10 piirustuslautaa, 2 kyynärämittaa, 2 riimottia, 3 kapustaa, 5 höyläpenkin tappia warwattu, 6 höyläpenkin ruuwia, 16 wiilanpäättä tehty, 2 sotkanwaritta ja 1 kappaleen seuraawista: taulunraamit, kirjajhylly, äyskäri, käsisotka, kälälauta, auranmalli, naulatuoli, nurkkamitta, tuumatukki, nuija, sahanpää, luistinpuut, pytyn kansi ja käsipale.

Yhteisesti kaikille luokille opetettu tytöille:

Ommeltu 39 paitaa, 32 esiliinaa, 58 mekkoa, 47 hametta, 17 tyynynpäällistä, 17 hurstia, 19 pyyheliinaa, 12 nenäliinaa, 6 gardinia, 8 liiviä, 3 maniskaa, 29 paria sukia teroitettu, 12 paria lapasia, 9 paria rannikkaita, 12 paria sukkasiteitä, 1 paria kengänpäälliset, 9 sarffia, 1 wyö, 4 pöytäliinaa, 9 koriliinaa, 8 tumppuja, kynttilän jalan alasimia, 5 lankasia huivija ja 44 kyyn. pitsiä.

Kudottu: 76 kyyn. pump.kangasta ja 3 kyyn. mattokangasta.

Kehittäty: 3 w willoja.

Karstattu ja sekoitettu 19 1/2 w willoja.

Luotu: 120 kyyn. kangasta.

Kehitetty loimet 350 kyyn. kankaaseen.

Keritty kuteita, miten paljo, ei tarkoin woi määrätä.

Kerrottu rihmat kaikkiin neuloksiin.

Solmittu 25 parw. niiniä.

Letitetty 3 olkimattoa.

Tätä paitsi on jokainen rakentanut omat waatteensa sekä työskennellyt askaroimisessa«. Ei 1. KHA. VA.

³¹ Vrt. esim. *Vilkuna*, Talonpojan käsityöt, Suomen Kulttuurihistoria II, Jyväskylä—Helsinki 1934, s. 316—317, *Kuusanmäki*, Talonpoikaistalo, mt. s. 403 sekä *Sirelius*, Suomen kansanomaista kulttuuria II, Helsinki 1921, s. 299—312 ja s. 510—511.

opetuksen opetusohjelmaansa. Lukuvuodelta 1869—70 on olemassa vain kolmen kaupungin lähettämät vuosikertomukset. Ainoastaan Helsinki, Pori ja Vaasa olivat selostaneet kyseisen vuoden opetustaan. Kaikki nämä kaupungit olivat tyttöjen kohdalta toimineet asetuksen määräyksen mukaisesti, ja tytöt olivat siis saaneet opetusta käsitöissä. Yksikään näistä kolmesta kaupungista ei ollut ottanut poikien käsitöitä opetusohjelmaansa.³²

Siirryttäessä ajassa eteenpäin seuraavaan tarkastelukohtaan, lukuvuoden 1874—75 vuosikertomuksiin, ei herätä ihmetystä, että edelleen tapaa kouluja, joiden vuosikertomuksissa ei esiinny mainintaa käsityöopetuksen poisjättämisestä.³³ Tämän ymmärtää hyvin, kun muistaa, että vasta vuodesta 1880 valtio ulotti taloudellisen tukensa käsittämään myös käsityöopetuksen. Tällaisia kouluja, jotka eivät olleet ottaneet käsityöopetusta opetusohjelmaansa, eivätkä edes selittäneet poisjättämisen syytä, olivat mm. Kuusjärven, Nurmijärven, Vihdin Pyhäjärven, Luumäen, Mynämäen ja Iitin koulut. Kangasalan koululta kerrottiin, että siellä oli jätetty poikien käsityöt pois ohjelmasta «siihen asti, kun käsityöhuone ja kalut saadaan hankituiksi». Samasta syystä ei myöskään Huittisten, Isonkyrön, Juvan, Karjalohjan ja Ummeljoen kouluissa pojille ollut järjestetty käsitöitä.

Käsityöopetusta antaneissa kouluissa valmistetut esineet olivat samanlaisia kuin lukuvuoden 1869—70 aikana valmistetut. Yleisesti pojat olivat valmistaneet talous- ja huonekaluja, tytöt erilaisia vaatekappaleita ja liinavaatteita. Tuntien määrä vaihteli edelleen 1—8:aan. Tapa myydä oppilaiden valmistamia esineitä tuntui lisääntyvän (Pomarkun, Halikon, Mikkelin maaseurakunnan ja Ruoveden koulut). Tällä tavoin kerättiin varoja käsityön-

³² Ej 1. KHA. VA.

³³ Kuvan saamiseksi käsitöiden esiintymisen lukuisuudesta koulujen opetusohjelmissa on tähän esitykseen, liitteeseen 4, satunnaisesti valittu kahden läänin (Kuopion ja Uudenmaan läänien) kaikkien kansakoulujen vuosikertomuksista merkinnät ko. koulujen käsityöopetuksesta. Liitteessä 5 nähdään samojen koulujen käsityöopetuksen tilanne lukuvuonna 1884—85.

opetuksen hyväksi. Tämä viittaa siihen, että useilla kouluilla — kun valtiolta eikä kunnalta saatu apua — oli halua käsityöopetuksen kunnolliseen järjestämiseen.

Käsityötunnit käytettiin jo useimmiten käsityöopetukseen, ei kuitenkaan kaikkialla. Johanneksen kansakoululla oli käsitöitä pidetty vain silloin «kuin tilaisuus ja ilma on myöntänyt». Toinä tässä koulussa oli ollut ainoastaan kouluhuoneen pienempiä korjaustöitä «kuin myös patsasten veistämistä ja höyläystä koulupihan aitauksen tarpeeksi y.m. pienempiä puuhia ja toimia». Syyslukukautena oli istutettu puita pihaan. Tyttöjen käsitöitä olivat johtaneet johtokunnan siihen tehtävään pyytämät henkilöt.³⁴

Kaupungeista oli ainoastaan kaksi, nimittäin Kuopio ja Mikkel, ehittäneet lukuvuoteen 1874—75 mennessä antamaan käsityöopetusta myös pojille. Kuitenkaan ne eivät vuosikertomuksissaan maininneet minkälaisia töitä niissä oppilailla oli teetetty.³⁵ Kaupunkikoulujen osuus poikien käsityön kehityksessä oli vielä lähes merkityksetöntä.

Valtioneuvos Furuhelmhan oli testamentannut varoja käsityöopetuksen edistämiseksi ja koulutoimen ylläpitoon oli tämän vuoksi 15. 1. 1877 kiertokirjeellään ryhtynyt toimenpiteisiin näiden varojen jakamiseksi varattomille, mutta lahjakkaille oppilaille. Lukuvuoden 1879—80 vuosikertomuksia selailtaessa käykin ilmi, että näitä varoja oli jaettu. Koulua kohti oli yleensä lähetetty «Furuhelmmin rahoja» 50 markkaa. Siten Hämeen läänistä mm. Hauhon, Hollolan ja Lavian koulut kertoivat näitä varoja saaneensa. Hauholla rahat oli luovutettu «ittellisen» tyttärelle Wilhelmina Heikintyttäreelle ja nikkarin pojalle Rikhard Heleniukselle, koska he olivat olleet varattomimmat ja etevimmät käsitöissä. Nyt lähetettiin myös valtion varoja kouluille. Koulua kohti oli yleensä lähetetty 100 markkaa. Tämän summan Hauhon koulu päätti vastaisuudessa käyttää työkalujen ja mallien hankkimiseen. Sa-

³⁴ Ei 7. KHA. VA.

³⁵ Ej 7. KHA. VA.

maan tarkoitukseen ilmoitti Hollolan koulu käyttävänsä saamansa varat.

Lammilla nämä säätyjen myöntämät varat päätettiin käyttää siten, että 50 markalla hankitaan pojille sorvintuoli ja toisella 50 markalla päätettiin ostaa tytöille käsityömalleja. Wiljakalassa varat käytettiin «työkapineitten» hankkimiseen.³⁶ Yllämainitut esimerkit eivät suinkaan ole poikkeuksia muiden koulujen vuosikertomuksista. Useissa kouluissa pyrittiin hankkimaan työkalustoa ja malleja käsityöopetusta varten. Nyt valtiovaltakin oli siis ryhtynyt edistämään tätä oppiainetta. Muistetaan, että koulutoimen yllähallitus oli 15. 1. 1880 lähtien alkanut lähettää kouluille varoja käsityöopetuksen kehittämiseksi. Tämä oli kuitenkin vasta alkua valtion taholta, sillä yhä edelleen oli kouluja joissa käsityöopetusta pojille ei annettu.³⁷ Sen sijaan tyttöjen käsityöopetus oli jo niin yleistynyt, että sitä käytännöllisesti katsoen oli jokaisen koulun ohjelmassa.

Valmistettujen esineiden mallisto pysytteli samanlaisena kuin aikaisemminkin. Tuntimäärissä esiintyi edelleen suurta vaihtelua. Kuitenkin näytti vähitellen yleistyvän 3—5 tuntia viikossa tavallisimmaksi tuntimääräksi käsitöissä.³⁸

Viimeinen tarkastelunalainen ajanjakso käsittää lukuvuoden 1884—85. Koska edempänä puututaan tarkemmin vuonna 1885 pidettyyn suureen käsityönäyttelyyn, jossa oli runsaasti lukuvuonna 1884—85 kouluissa valmistettuja käsitöitä, ei niitä tässä yhteydessä tarkastella. Sen sijaan on syytä havaita, että säätyjen vuo-

³⁶ Ej 21. KHA. VA. Ks. myös He 1. KHA. VA.

³⁷ Tällaisia kouluja olivat esim. Asikkalan, Korpilahden, Karttulan, Enonkosken, Hartolan, Kerimäen, Limingan, Tyrnävän, Simon Huittisten Wampulan jne. koulut. Ei 21, 23. KHA. VA.

³⁸ Ei 21, 23. KHA. VA. Valmistetuista töistä mainittakoon tyypillisenä esimerkkinä Joutsan kansakoulu: «Pojat 4 t. Viikossa. Walmistettu useammanlaisia harjoja, jauhokousia, kermalusikoita, sikarikoteloita, kerinlankoja ja wääntöwarsia ym. Tytöt 5 t. viikossa. Sukkia 7 paria, esiliinoja 6:si, naisen paitoja 4:jä, miehen paitoja 3:me, kaulaliinoja 1:si». Ei 22, KHA. VA.

sittain myöntämät varat alkavat kantaa hedelmää. Koulut kuten Hollolan Lahden, Ruoveden Ritvaniemen, Kurun Keihäslahden, Teiskon ja Kiteen kertovat nyt opettavansa poikain käsitöitä lehtori Mäkisen mallien mukaan.

Ylöjärven, Pirkkalan, Sääksmäen kirkon, Ilomantsin ja Artjärven koulut olivat hankkineet tai saaneet käsityömallinsa Suomen Talousseuralta. Näiden mallien hankkiminen viittaa siihen, että nyt alettiin noudattaa yhtenäisempää mallistoa erityisesti poikien käsitöitä valmistettaessa. Tulkoon erikoisuutena mainituksi, että Fiskarsin ja Pohjan kouluissa kerrottiin käytetyn Nääsin (Otto Salomonin) systeemiä käsityötä opetettaessa. Käsityöopetukseen käytetyt tuntimäärät vaihtelivat jatkuvasti eri kouluissa. Yhä vielä oli kouluja, joissa poikien käsitöitä ei opetettu (Nastolan Ahtiala, Eräsjärvi, Sahalahden Pekkala, Iisalmi, Juuka, Kiihtelysvaara, Kiuruvesi, Maaninka, Tuusula, Bromarf, Snappertuna jne). Nähdään, että vielä 20 vuotta kansakouluasetuksen antamisen jälkeen oli maassamme kouluja, joiden opetusohjelmaan ei sisällynyt käsitöiden opetusta pojille. Käsityötunteja oli vieläkin käytetty muihin toimiin.³⁹

Kaupunkikoulujen kohdalta kehitys oli hidasta, mutta kuitenkin oli havaittavissa kasvua niiden koulujen lukumäärään nähden, jotka vähitellen liittyivät pojille käsitöitä opettavien koulujen joukkoon. Lukuvuonna 1879—80 tuo lukumäärä oli kasvanut kymmeneksi ja kun oli ohitettu lukuvuosi 1884—85 oli päästy tässä viidentoista koulun määrään. Kun kuitenkin kaupunkeja silloin oli maassamme 32, ei siis niiden kaupunkien lukumäärä yltänyt edes puoleen, joissa poikien käsityöopetus oli järjestyksessä.⁴⁰

³⁹ En 1—5. KHA. VA. Ks. myös liite 2.

Myrskylän koulussakin mm. oli «syksyin ja kewäin» tehty puutarhaintöitä, oli istutettu 50 puuta ja 15 pensaskasvia ja muodostettu kukkapenkkejä. En 4. KHA. VA.

⁴⁰ Ej 7, Eo 1. KHA. VA.

c) Koulujen tarkastuskertomukset

Silmäys muutamiin tarkastajain suorittamiin tarkastuskäynteihin vahvistaa edellä esitettyä käsityöopetuksen kehitystä maamme kansakouluissa.

Tarkastaja Karl Wilen mainitsi joulukuussa 1874 piirinsä koulujen käsityöopetuksesta mm.:

« — — —

Hauhon kansakoulu:

Käsitöitä ei tähän saakka ollut opetettu, näitä muistutin opettajata wälttämättömästi lapsille opettamaan.

Padasjoen kansakoulu:

Käsitöitä pojat eiwät olleet oppineet. Sama muistutus kuin Hauhonkin koulussa.

Jämsän seurakunnan kansakoulu:

Käsitöitä oli wähin tehty, enimmäen leikkikaluja, joita puukolla kowerrellaan.

Tytöistä: Käsitöitä oli tehty, mm. iso alttariliina, jonka lapset ja opettajatar oliwat lahjoittaneet seurakunnan kirkkoon. Käsityön malleja oli sekä poika- että tyttökoulussa.

Luopioisten kansakoulu:

Opettajatarta muistutin — — — käsitöitä opettamaan.

Kosken kappelin kansakoulu:

Käsitöitä oli koulussa tehty.

Hollolan Lahden kansakoulu:

Käsitöistä tein muistutuksen, että niitä piti wälttämättömästi ruweta tekemään.

Kärkölän koulu:

Käsitöitä ei opetettu koulussa; niitä muistutin samoin kuin Hauhollakin.

Lammin koulu:

Poikakoulussa on tarpeelliset työkalut käsitöiden tekemiseen. Tyttökoulussa on käsitöitä tehty — — —⁴¹

Tässä tarkastuspiirissä käsityöopetus ei ollut mainittavammin päässyt edistymään vuoteen 1874 mennessä. Vielä heikompi oli tulos tarkastaja K. G. Ollongvistin kertomuksessa vuodelta 1876. Hänen piirissään ei ainoassakaan koulussa opetettu käsitöitä (mm.

⁴¹ Eh 1. KHA. VA.

Normarkun, Pomarkun, Sastmolan, Kankaanpään ja Hämeenkyrön koulut). Samoin oli asian laita tarkastaja E. Th. Laguksen piirissä. Uudenmaan itäisen piirin tarkastuskertomuksesta vuodelta 1879 taas havaitaan, että sen kaikissa kahdeksassa koulussa opetettiin käsitöitä «hyvässä järjestyksessä ja hyvällä menestyksellä». ⁴² Jyväskylän piirin tarkastaja Nils Grotenfeltin kouluissa samoin, voidaan siis havaita huomattavia eroja eri alueiden suhteen.

Himangan koululta kerrottiin v. 1880, että siellä oli pojilla käsityönopetusta neljä tuntia viikossa. Opetusta hoitamaan oli valittu «erityinen käsityönopettaja», jonka opetustyön tarkastaja oli havainnut perin kehnoksi. Kälviällä sikäläinen opettaja oli luovuttanut oman tupansa käsityön opetuksen käyttöön. Hän oli saavuttanut näissä tiloissa tarkastajaa tyydyttäviä tuloksia. Tarkastuskertomus näiden koulujen käsitöistä päättyi seuraaviin sanoihin:

«— — — Hvad undervisningen i slöjd vidkommer så bedrifves den med snit, intresse och skicklighet från lärarens sida, härifrån dock undantagen den särskilt aflönade läraren för gossarna i Himanga skola, Pöyhtäri, hvilken tyckes vara alldeles olämplig till sinn befattning. Framgången kunde vara bättre, om dugliga modeller, tjenliga verktyg och särskildad arbetsrum förefunnat. ⁴³

Samaa sopivien työkalujen ja mallien puutetta valitteli myös Lopen piirin tarkastaja. Mutta löytyipä sellaisiakin opettajia, kuten Parikkalan Kinnarniemen «nuori mutta innokas opettaja», joka oli hankkinut omilla varoillaan sekä käsityömallikokoelman kaavat että tarpeellisimpia käsityökapineita. Kunta oli kustantanut ainoastaan muutaman puukon ja kovelon. ⁴⁴ Vielä vuonna 1885 tapaa tarkastuskertomuksissa useita mainintoja käsityönopetuksen heikosta hoitamisesta tai poisjättämisestä. Kirkkonummen Lapinkylän koulussa käsitöitä oli suoritettu luokahuoneessa ja opettajattaren kotona. Kirkkonummen ylhäisemmässä koulussa po-

⁴² Eh 1. ja Ha 2. KHA. VA.

⁴³ Eh 2. KHA. VA.

⁴⁴ Eh 2. KHA. VA.

jille oli opetettu koko lukuvuonna vain kuusi tuntia käsitöitä, koska henkilö, joka oli valittu poikien käsitöitä opettamaan, oli harjoittanut omia rakennustöitään saaristossa, eikä näin ollen voinut tulla opetusta hoitamaan! Fagervikin ylhäisemmässä koulussa tarkastaja A. A. Wegen oli havainnut esiintyvän tarpeellisten työkalujen ja mallien puutetta. Hän oli jo usean kerran tästä huomauttanut, mutta parannusta asiantilaan ei ollut syntynyt.⁴⁵

d) Kansakoulukokousten pöytäkirjat

Koulutoimen päästyä alkuun maassamme kansakouluasetuksen antamisen jälkeen, oli sillä luonnollisesti monia ongelmia ratkaistavina. Maan opettajisto otti osaa näiden kysymysten puitsemiseen. Selvimpänä osoituksena tästä olivat joka kolmas vuosi pidetyt kansakoulukokoukset, joihin osallistuminen oli erittäin vilkasta. Ensimmäinen kokous pidettiin vuonna 1869. Keskustelun aiheena olivat yleensä ajankohtaiset koulukysymykset. Käsitöiden opetus oli varsin usein pohdittavana näissä kokouksissa. Alusta pitäen oli kokousten yhteyteen järjestetty kansakoulussa valmistettujen käsitöiden näyttely. Töistä parhaimpina pidetyt palkittiin. Kun tällä tavoin esineet olivat osanottajien nähtävänä, saattoivat he saada niistä uusia ideoita sekä tehdä vertailuja teettämiinsä töihin ja näin monipuolistaa käsitöiden opetustaan, sikäli kuin heillä kouluissaan oli siihen tilaisuus.

Alkuajan haparointia kuvastaa se, että toisen kansakoulukokouksen (1872) käsitöinäyttelyn tuomarit halusivat muistuttaa yleisesti, ettei yhdestäkään koulusta ollut lähetetty teoksia, «jotka selvästi osoittaisivat käsitöiden koulussa olewan järjestetyn tarakan systemaattisen edistys ja kehittämis=jaksoisuuden perusteella».⁴⁶ Tyttöjen töistä he huomauttivat, että tyttökouluissa oli kansakoulun käsitöissä antauduttu sopimattomalle taholle, koska niissä

⁴⁵ Ek 1. KHA. VA.

⁴⁶ II kansakoulukokous v. 1872, pöytäkirjat, s. 41.

oli harrastettu liiaksi virkkausta.⁴⁷ Vuoden 1875 kansakoulukokous oli saanut senaatilta käskyn antaa lausuntonsa vuoden 1873 kotiteollisuuskomitean mietinnöstä. Yleistä keskustelua varten asia oli puettu seuraavan kysymyksen muotoon: «Kuinka on käsitöitä, joiden päätarkoituksena on kansakoulussa edistää muodon ja kauneuden aistia sekä waurastuttaa yleistä käteewyyttä, kansakoulussa harjoitettawa ja missä määrin saattawat nämä koulut edistää käsiteollisuutta maalla?»⁴⁸ Kokous yhtyi siihen asiantuntijalausuntoon, jonka olivat laatineet lehtori R. Hårdh, opettaja Toivonen ja tarkastaja A. Berner.

Asiantuntijalausunnon tärkeimmät kohdat olivat seuraavat:

- yhdyttiin komitean ehdotukseen hankkia seminaareihin työmestareita ja opettajattaria käsitöitä opettamaan;
- katsottiin tarpeelliseksi, että jo toimessa olevat opettajat saisivat kartuttaa käsityötaitoaan seminaareissa.

⁴⁷ II kansakoulukokous v. 1872, pöytäkirjat, s. 46—48. Tämän kirjoittaja on koulujen vuosikertomuksia selaillessaan havainnut, ettei niissä ole suosittu virkkausta toisten tekotapojen kustannuksella. Lieneekö sitten virkkaustöitä näyttävämpinä lähetetty muita töitä enemmän näyttelyyn.

Vuonna 1872 palkitut esineet olivat:

Tyttöjen käsityöt: Anjalan kk., liina ja villalankaa, palkinto 30 mk. Mikkelin kk., liina ja villalankaa, palkinto 20 mk. Helsingin korkeampi kk., ompelutöistä, palkinto 20 mk. Janakkalan kk., villalankaa, palkinto 20 mk. Kunniakiitos seuraaville kouluille: Turun alempi kk., tilkkumatto. Sortavalan Siitosen kk., kankaita.

Poikien käsityöt: Ristiinan pitäjän kk., erityisiä, hyvin tehtyjä harjaja petsaustöitä, nikkariteoksia ynnä yksinkertaisimpia puuveistotöitä, palk. 20 mk. Alavuden kk., hyvin tehtyjä petsattuja nikkari- ja sorvaritöitä, palk. 10 mk. Keuruun kk., nikkaritöitä, palk. 10 mk. Janakkalan kk., erityisiä puu- ja koriteoksia, palk. 10 mk. Laukaan k., lasten leikkikalujen «keräelmä», palk. 10 mk. Mikkelin kk., erityisiä kori- ja kenkäteoksia ynnä puutöitä; kori-, läkki-, ja rautatöistä, palk. 10 mk. (II kansakoulukokous, pöytäkirjat, s. 48). Palkintotuomarit olivat: tyttöjen työt: rva S. Hagfors, «neidet» Ch. Lydecken ja S. Schaeffer. Poikien työt: joht. Conradi, leht. Lydecken ja työmestari Lundell. (II kansakoulukokous, pöytäkirjat, s. 3).

⁴⁸ III kansakoulukokous, v. 1875, pöytäkirjat, s. 47.

- opettajat olivat samaa mieltä käsiteollisuuskomitean kanssa siitä, että kuntien velvollisuudeksi tuli hankkia tarpeelliset ja tarkoituksenmukaiset työkalut sekä sopivien käsityötilojen rakentaminen poikien käsityöhuoneeksi. Kuitenkin varoitettiin asettamasta kuntia liian suurien rasiusten eteen, sillä tällä toimenpiteellä saatettaisiin ehkäistä kansakoulujen leviäminen maassamme;
- jo toimessa olevien opettajain olisi tärkeätä saada lisäohjausta käsityöopetuksessa;
- näyttelyissä palkituista oppilastöistä saatavat mahdolliset varat kokous katsoi koulun omaisuudeksi, muut työt tulisi luovuttaa oppilaille;
- käsityön hyväksi toimineille opettajille katsottiin voitavan antaa stipendejä, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että kyseisen opettajan koulussa piti muutoin opetustoimi olla mallikelpoisessa kunnossa. Muussa tapauksessa voitaisiin asiassa helposti lyödä laimin muita oppiaineita.⁴⁹

Palkintotuomarien mielipiteen mukaan vaikuttaa siltä, että kansakouluissa tyttöjen käsityötunneilla valmistettujen esineiden tuli olla ennen kaikkea käytännön tarpeita palvelevia eikä missään tapauksessa sellaisia, joissa puhtaasti kauneusnäkökohdat ovat määrääviä.⁵⁰

⁴⁹ III kansakoulukokous, v. 1875, pöytäkirjat, s. 47—49.

⁵⁰ IV kansakoulukokous v. 1875, pöytäkirjat, s. 65—66. Tyttöjen palkintotuomarien, sem. johtajatar Ch. Forsbergin, leht. rva R. Hellgrenin ja vapaaherranrouva M. Wellinin (poikien käsitöiden arvostelijoina tällä kertaa olivat toimineet lehtori R. Hårdh, maanvilj. I. Kilpinen ja past. U. G. Westerlund) lausunto kuului seuraavasti: «Hywäksymistä tahtoisimme lausua Waasan kansakoulujen käsitöille ja Suoniemen kansakoululle, jonka opettajisto on hywällä menestyksellä antanut opetusta sekä poikien että tyttöjen käsitöissä. Sitä wastoin tahtoisimme varoittaa semmoisten käsitöilaatujen walitsemisesta, kuin warsinkin Kiikan kansakoulun suhteen on nähtävänä, kun näet melkein kaikki tämän kansakoulun näyttelyyn asetetut käsityöt owat käytännöllistä hyötyä wailla ja semmoiset että enemmän saattawat wietää oppilaita prameuteen ja turhaan loistoon kuin tehdä heidät kellowollisiksi walmistamaan ja kunnossa pitämään perheelle

Mitä nämä «korutyöt», — joista vielä viidennenkin kokouksen (1878) tuomarit lausuvat varoittavia mielipiteitään — sitten olivat, ei ole käynyt ilmi, sillä kahlailtaessa läpi eri kokousten näyttelyesineistöjen nimistöä havaitaan, että ehdoton valtaosa oli käyttöesineitä.⁵¹ Kuitenkin voitaisiin ajatella, että niillä tarkoitettiin «neulouksia» ja liinavaatteiden valmistamista, sillä esimerkiksi VII:ssä kokouksessa v. 1887 korostettiin, että oli liiaksi tehty näitä töitä. Sen sijaan tavalliset käsityöt, kuten parsiminen, kutominen ja paikkaaminen olivat kouluissa jääneet liian vähälle.⁵² Ilmeistä oli myös, ettei saanut uhrata kohtuuttomasti aikaa jonkin yksityisen esineen valmistamiseen ja sen liialliseen koristelemiseen. Seminaarin opettajatar Ingman puhui kuudennessa kansakoulukokouksessa töiden vaatimattomuuden puolesta:

«Korutöitä tehdään liian paljon. Tämmöisten töiden oppiminen herättää turhamaisuuden ja ylellisyyden halua kansassamme. Sitä meidän ei tulisi herättää, vaan esimerkillämme ja kaikella toiminnallamme sitä vas-

tarpeelliset waatteet, joka meidän käsityksemme mukaan pitäisi olla käsityönopetuksen päämääränä tyttökouluissa». (IV kansakoulukokous v. 1875, pöytäkirjat, s. 65, 66).

⁵¹ Näytteeksi siitä, että useimpien koulujen lähettämät työt todellakin olivat tavallisia jokapäiväisiä tarve- ja vaate-esineitä luetellaan tässä parin umpimähkäisesti valitun koulun eri vuosina lähettämät esineet:

Neljanteen kokoukseen oli Suoniemen koulu lähettänyt seuraavat käsityöt: 6 tytön paitaa, 1 tyynynpäällinen, 1 lapaset, 1 sukat, 3 karaffin kannattajaa, 2 pulloin alustaa, 2 kirjoituksen kuivatinta, 2 uistimen ke-laa, 2 pyykkipoikaa, 3 lusikkaa, 2 kyynärpuuta, 1 tammipeli, 1 tupakka-laatikko, 2 paperiveistä, 1 hevonen, 1 porsas, 1 lintu, 2 pärekoria, (IV kokous, s. 68. Kaikkien näyttelyyn lähetettyjen esineiden luettelo s. 68—72). Pylkönmäen kansakoulu oli lähettänyt viidenteen kokoukseen seuraavat esineet: 5 sukat, 10 virkattua liinaa, 12 virkattua pitsiä, 1 peite, vartailia kudottu, 2 kannellista pyttyä, 1 koppa, 1 länget, 3 kynttelin jatkoa, 2 pöytää (pientä), 6 kyynärpuuta, 2 voiastiaa, 3 jauhoäyskäriä (terä läkkilevystä), 3 kolmiota, 3 tuolia (pientä), 2 kirjoituksen kuivinta, 3 vaateharjaa, 1 tomuharja, 1 neulottavan pidike, 1 höylänpää, 1 rukin-lapa, 1 rullatiklo, 6 sukkulaa, 1 kauha, 3 voilastaa, 3 kengänotinta. (V kokous, s. 75. Muut esineet lueteltu sivuilla 70—78. Kuudennen kokouksen työt pöytäkirjan sivuilla 83—88 ja vuoden 1887, sivuilla 106—116).

⁵² VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 103.

tustaa. Siihen, että kansakoulujen käsityöt näyttävät tulevan yhä koreamiksi lienee syytä seminaareissakin, joissa yhä enemmän on liian koreilla käsitöillä ruvettu rasittamaan oppilaita. Tyttöjen käsistöiden suhteen olisi se toivomus, että ne tehtäisiin yksinkertaisemmiksi ja todellista tarvetta enemmän vastaaviksi; ettei esimerkiksi yhtä paitaa ommeltaisi koko lukukautta, kenties koko lukuvuottakin, vaan että oppilaat oppisivat itse alkamaan ja lopettamaan töitä, leikkaamaan niitä, suurentamaan ja pienentämään kaavoja ym. ja että semmoisia korutöitä, joita paitsi meidän kansamme aivan hyvin voi tulla toimeen, ei sille opetettaisi. — — — Tahdotoin vielä uudelleen lausua toivomuksen, että niin paljon kuin suinkin varsinkin maalla vältettäisiin turhamielisyyden ja ylellisyyden halua kanssamme. Meidän köyhään kansaamme ei pitäisi kansakoulun kylvää turhamaisuuden siemeniä, sillä silloin se vahingoittaa yhtä paljon kuin hyödyttää. Kansakoulun opettajattarien velvollisuus olisi puvustaan, kodistaan, koko esiintymisestäään osoittaa itsekieltäväisyyttä koristelemisen halun suhteen, ettei hänkin olisi välikappaleena hävittämään kansamme yksinkertaisuutta.⁵³

Vuoden 1884 kansakoulukokouksessa käsityönopetus oli jälleen kerran pohdittavana. Kysyttiin: «Kuinka olisi käsityönopetus kansakouluissa parhaiten järjestettävä ja mitä toivomuksia tämän suhteen vielä olisi lausuttava?»⁵⁴ Alustuksessaan tarkastaja Berner totesi, että juuri tuolloin useimmissa Euroopan maissa oli tästä aineesta käyty vilkasta keskustelua (vuoteen 1882 Suomi oli ainoa maa, jossa käsityö oli varsinaisena oppiaineena). Erityisesti tarkastaja Berner korosti sitä osuutta, mikä Suomella oli ollut käsityönopetuksen periaatteiden kehityksessä. Tämän oppiaineen toteuttaminen käytännössä oli saanut hänet sen sijaan pessimistiseksi. Hän näet jatkoi:

«Niiden periaatteiden kehittämisen suhteen, jotka ovat perustuksena käsityöille, on maallamme kieltämättä etusija, niiden periaatteiden toimeenpanossa olemme jo jääneet takapajulle. Se ajatus on ihan oikea, että käsityöiden opetuksessa tulee harjoittaa samojen didaktillisten periaatteiden sääntöjen mukaan kuin kaikkea muutakin opetusta. Käytännössä ei kuitenkaan ole niin tapahtunut. Käsityönopetus on kaivannut tarkkaa suunnitelmaa, kaivannut järjestystä mallikokoelmaa.»⁵⁵

⁵³ VI kansakoulukokous v. 1884, pöytäkirjat, s. 50—51.

⁵⁴ VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 50.

⁵⁵ VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 50—51.

Alustuksensa loppuosassa tarkastaja Berner toivoi, että valtio pian asettaisi komitean, kuten sitten tapahtuikin. Sen tulisi laatia täydellinen suunnitelma käsityön opetuksen järjestämiseksi. Tässä suunnitelmassa ei hänen mielestään saanut unohtaa asiallisen mallikokoelman järjestämistä koulujen käytettäväksi. Oli jo aika ryhtyä tehokkaisiin toimiin. «Noblesse oblige», lopetti hän, «ja meillä on käsityönopetuksen alalla todellakin traditioonia, jotka meitä velvoittavat ponnistamaan».⁵⁶

Vuoden 1887 kansakoulukokouksen palkintotuomarit olivat «sitte viime kokouksen» näkevinään ylipäätään edistystä valmistuissa esineissä. Tämän edistyksen he katsoivat johtuvan siitä, että useiden koulujen opetuksessa oli noudatettu jotakin «vissää» mallikokoelmaa. Tyttöjen töissä moitittiin edelleen «korutöitä».⁵⁷ «Onko naisten käsityö kansakouluissa jo kohonnut niin korkealle kannalle, kuin toivoa sopisi; jollei niin ole, mitä olisi tekeminen sen vaurastuttamiseksi?»⁵⁸ oli teemana vuoden 1887 kansakoulukokouksessa. Poikien käsityönopetustahan oli vastikään komiteassa perusteellisesti pohdittu ja valtio oli ryhtynyt toimenpiteisiin sen kehittämiseksi. Nyt opettajat halusivat kiinnittää huomiota tähän käsityöosaan ja saattaa sen ajanmukaiselle tasolle. Yksimielisesti valitettiin työaineiden puutetta: opettajan oli tyydyttävä niihin tarvikkeisiin, joita oppilaat toivat kotoaan. Selmaisille oppilaille, jotka syystä tai toisesta eivät saaneet työtarpeita kotoansa, opettajan oli itse hankittava materiaali. Kun aineita ei saatu riittävästi tai ne olivat vähäisiä, oli koulussa usein valmistutettava oppilaille yksityisten teettämiä töitä vähäistä korvausta vastaan. Näin opettaja ei voinut asettaa oppijaksoja opetusopillisesti kehittävän järjestelmän mukaisesti. Lisäksi valitettiin asiallisten käsityötilojen puutetta. Todettiin myös, että useissa

⁵⁶ VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 50—51.

⁵⁷ Palkintotuomareina olivat: tyttöjen käsitöissä: opettajattaret A. Tommola, A. Kastegren ja O. A. Ahllöf; poikien käsitöissä: lehtori E. Mäkinen, käsityönopettaja I. Wihlman ja kansakoulunopettaja J. Nikko (VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 101—103).

⁵⁸ VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 51.

kouluissa tyttöjen käsityönopetusta ohjasi henkilö, joka ei ollut saanut pedagogista koulutusta. Siksi toivottiin pian saatavan aikaan komitea pohtimaan myös tyttöjen käsityönopetusta. Tämän tulisi osoittaa oikea oppijakso tyttöjen käsityönopetukselle. Sen tulisi myös osoittaa varat työaineiksi, rukkeja, kangaspuita ym. tarpeellisia käsityövälineitä varten, sekä esittää kouluille rakennettavaksi opetussalit tarvikekaappeineen jne. Toivottiinpa jopa yhteiskouluihin apulaista tyttöjen käsityön opettajalle. Sen hetkisestä tilanteesta todettiin, että kouluilla oli harrastettu liiksi «neulouksia» sekä liinavaatteiden ompelua. Pääpaino oli osantajien mielestä kuitenkin oltava pukuompelussa, paikkaamisessa, parsimisessa, kehräämisessä ja kutomisessa.

Lopuksi kokous päätti esittää toivomuksen, että hallitus asettaisi komitean naiskäsityön järjestämistä varten kansakouluissa.⁵⁹ Opettaja A. Tommola vetosi Uno Cygnaeukseen, että tämä käyttäisi vaikutusvaltaansa tällaisen komitean aikaansaamiseksi.⁶⁰

Opettajisto siis varsin valppaasti seurasi käsityönopetuksen, yhtä hyvin sen teorian kuin käytännön, kehitystä sekä pyrki osoittamaan keinoja, joilla päästäisiin tehokkaampiin tuloksiin kyseisen aineen opetuksessa.

e) Vuoden 1885 käsityönäyttely

Vuonna 1885 pidettiin Helsingissä suuri kansakoulun käsityötä esittelevä näyttely. Kun se osui tämän tutkimuksen ajanjakson loppuosaan, lienee sen esineistön tarkempi tarkastelu tässä aiheellinen.

Painetun luettelon mukaan näyttelyyn oli lähetetty esineitä:

- 4 seminaarista,
- 19 kaupunkikoulusta,
- 282 maalaiskansakoulusta sekä
- Helsingin ja Kuopion sokeain opistosta.

⁵⁹ VII kansakoulukokous v. 1887, pöytäkirjat, s. 51—55.

⁶⁰ Op. Anna Tommola UC:lle 7. 10. 1887. VA.

Näyttely käsitti kaikkiaan 13 295 esinettä.

Ohjelmalehtisessään näyttelyn järjestäjät selittivät, että «on pidetty silmällä — — —, että etunenässä ovat valitut ja näytteille asetetut semmoiset esineet, jotka ovat omiansa huomattavasti saattamaan käsityönopetuksen asteittain helpommasta vaikeampaan, edistyvää menoa, ja on näytteille asettaminenkin, niin paljon kuin mahdollista, tapahtunut samaan suuntaan».⁶¹

Kuvan saamiseksi niistä esineistä, joita näyttelyyn eri kouluilta oli lähetetty, tähän esitykseen on umpimähkäisesti valittu 28 lähetylistaa ja poimittu niistä kaikkiaan esineiden nimikkeet (293 kpl). Ne voidaan ryhmitellä esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Tyttöjen valmistamat esineet:

Asusteita	148 kpl
Liinavaatteita	13 «
Erilaisia kodin piirin tarvikkeita	28 «
Muita	4 «
Yhteensä	<u>193 kpl</u>

Poikien valmistamat esineet:

Ruokailu- ja keittiövälineitä	40 kpl
Työkaluja	17 «
Huonekaluja	4 «
Erilaisia kodin piirin tarvikkeita	33 «
Muita	6 «
Yhteensä	<u>100 kpl</u>

Tämä osoittaa selvästi, että niin tyttöjen kuin poikien työt olivat suurimmalta osaltaan jokapäiväisen elämän tavallisia käyttöesineitä.⁶²

⁶¹ Luettelo Seminaarien ja Kansakoulujen Käsityönäyttelystä Helsingistä v. 1885. Helsinki 1885.

⁶² Esineet olivat:

Tyttöjen työt: 46 paitaa, 38 sukkaparia, 12 lapasparia, 12 esiliinaa, 9

Koulujen läheluelletot ovat useissa tapauksissa sangen valai-sevia. Niissä näet opettajat ovat ilmaisseet mielipiteitään käsi-työnopetuksesta, työtavoistaan, työtilojen- ja -välineiden puut-teestaan jne. Mm. Rymättylän koulun opettaja J. Manner il-moitti, että «jos katsotaan esineitä numerojärjestyksessä, niin näh-dään jossaki määrin harjoitus-suunnitelma». ⁶³ Hänellä ainakin on ollut selvä ote ja tarkka tavoite töitä teettäessään. Lienee paikallaan luettelon lyhyiden vuoksi liittää se kokonaisuudessaan tähän:

	Oppilaan	
	ikävuosi	kouluvuosi
«1. Ryytimaan puikko	9	1
2. Avaimen nimilappu	11	1
3. Pannukakku lasta	11	1

yönuttua, 9 tyynynpäällistä, 8 hametta, 7 vyyhteä villalankaa, 5 sormik-kaat, 5 kaulahuivia, 4 olkihattua, 4 olkimattoa, 4 olkilaukkua, 2 pannu-lappua, 2 nenäliinaa, 2 sukkanauhat, 2 virkattua liinaa, 2 koriverhot, se-kä kutakin seuraavaa 1 kpl: virkkaus?, vyyhti liinalankaa, olkitarjotin, leikkotyö, merkitty kirjaimista lappu, paikkaustyö, aluspaita, peite, leipä-tarjotin, virkattu pöytäliina, tarjotinpeite, virkattu pääliina, naisen röijy, le-ninki, alushame, keinutuolin matto, villakalvokkaat, rantikaiset, matto, pöytäliina.

Poikien työt: 7 harjaa, 5 kauhaa, 4 lusikkaa, 4 paperiveistä, 4 leik-kuulautaa, 3 suorakulmiota, 3 salkkaria, 2 voikapustaa, 2 voikauhaa, 2 sukkulaa, 2 uistinkelaa, 4 vilapiota, 2 avainhaarua, 2 riisirautaa, 2 ha-nikkaa, 2 terottajaa, 2 auskuria, 2 kerinpuut, 2 imuria, 2 nuijaa sekä ku-takin seuraavaa esinettä 1 kpl: tappain, laatikko, höylänpää, lihanuija, välimittari, voiaastia, saapaslauta, juurivasu, mittapiirustin, käsisahan pää, pieni tuoli, soffa, lumppari, kurikka, tuoli, kärryt, neulaspuut, pieni kori, kukkakeppi, kukkanimilappu, avainnimilappu, kukkaruukun alustin, kart-takeppi, taltanpää, vaatepihti, kyynärpuu, lapio pienoiskoossa, voilusikka, harava pienoiskoossa, mittapuikko, ruuvipuristin, perunapulikka, käsisaha, kankaanpyörät, juustokehä, puolikulmio, kääntökulmio, piironki, kyynärä, maustinasetin, suuntapiiri (Luettelo Seminaarien ja Kansakoulujen Käsi-työnäyttelystä Helsingissä v. 1885. Helsinki 1885).

⁶³ He 3. KHA. VA.

	Oppilaan	
	ikävuosi	kouluvuosi
4. Silannappula	9	1
5. Woilapio	10	1
6. Paperiveitsi	12	1
7. Woi veitsi	10	1
8. Pesukurikka	11	1
9. Jauho auskuri	12	1
10. Kukkaruukun alusta	9	1
11. Suorakulma	9	1
12. Ryytilaatikko	12	1
13. Ryytipiironki	14	3
14. Saappaan vetäjä	13	2
15. Syrjä viivotin	11	2
16. Lihanuija	13	3
17. Pöytä (pienoiskoossa)	14	3
18. Sokerinuija	14	3
19. Leipärulla		
20. Waateripustin	17	3 ⁶⁴

Opettaja Hintikka Joroisista valitti, että hänen koulunsa huonon tilan vuoksi — siellä mm. ei ollut ainoatakaan malliesinettä — hänen teettämänsä esineet eivät ehkä vastanneet niitä vaatimuksia, joita todelliselta hyötyä tuottavalta käsityönopetukselta vaaditaan.⁶⁵

Opettaja Linderoos kertoi, että vuonna 1883 hänen koulunsa oli saatu käsityömalleja rovasti H. Malinin toimesta Keisarillisen Suomen Talousseuralta. Sen avulla hän arveli käsityönopetuksen tehostuvan koulussaan. Kuitenkin hän valitti opetustilojen puutetta. Veistoa oli opetettu luokkahuoneessa ja opetusvälineet olivat olleet alkeelliset ja vaillinaiset.⁶⁶

Kerimäen kansakoulun esimies P. Sormunen ilmoitti, ettei koululta ole voitu lähettää töitä näyttelyyn «kun koulussa ei tähän asti ole järjestelmällisempää käsityön harjoitusta voitu pitää syys-

⁶⁴ He 3. KHA. VA.

⁶⁵ He 3. KHA. VA.

⁶⁶ He 3. KHA. VA.

tä, että on ollut puute etenkin malleista ja työkaluista, jotka vasta ovat päätetyt ostaa tilattavaksi Sortavalan seminaarista». ⁶⁷

Kiikalan kansakoulun johtokunta kertoi, että käsityöopetusta on haitannut työkalujen puute, mutta johtokunnan mielestä sen oli korvannut opettajan ahkeruus. Nyt oli kuitenkin työkaluja saatu ja johtokunta ilmoitti uskovansa, että oppilaiden ja heidän kauttaan kansan keskuudessa käsityöopetus alkaisi kantaa hyvää hedelmää. ⁶⁸

Lähettyessään näyttelyesineensä Kiikalan kansakoulun johtokunta samalla liitti mukaan kertomuksen koulunsa käsitöiden opetuksesta. Koska se on erittäin valaiseva kuvaus kentällä suoritetusta työstä ja samalla kertoo niistä vaikeuksista, mitä kouluissa saattoi esiintyä, kuin myös siitä, millä tavoin näitä vaikeuksia yritettiin lieventää tahi poistaa, kirje ansaitsee tulla jäljennetyksi tähän:

«Kertomus käsitöiden opetuksesta Kiikalan kunnan Ylhäisemmästä kansakoulusta

a) Poikien käsityöt.

Kansakoulu täällä on nyt vaikutuksessaan vasta kolmatta lukukautta, jonka tähden käsitöidenkään opetuksessa ei ole vielä keritty paljo edistymään, varsinkin kun ensimmäisellä lukukaudella, vasta sen loppupuolella saatiin työkalut kuntoon, joten varsinaisesti käsitöitä on tehty toista lukukautta. Kevät lukukaudella 1884 ei ollut edes mitään mallia, mitä allekirjoitettu sai omin neuvoin sieltä täältä kokoon haalituksi. Ei nykyään vielä ole varsinaista malli kokoelmaa. Niillä rahoilla, joita Koulu Ylihallitus viime lukukauden lopussa Piiritarkastajan kautta tälle kunnalle antoi käsitöiden edistämiseksi, ostettiin Teijon tehtaan kansakoulusta mallikokoelman mukaan oppilaiden tekemiä muutamia parhaimpia kapineita malliksi, joiden mukaan useimmat nyt Koulu Ylihallitukselle lähetetyt esineet ovat tehdyt. Toiset ovat tehdyt ilman mallia.

Käsitöiden tekemisessä on noudatettu sitä periaatetta, että ensin tehdään kokonaan yksinkertaista ja helppoa ja että jokainen oppilas alkaa siitä sekä tekee sitä siksi kuin teos tulee kelvolliseksi; jonka jälkeen vasta otetaan toinen hiukan vaikeampi esine tehtäväksi j.n.e. Tällä tavoin ei

⁶⁷ He 3. KHA. VA.

⁶⁸ He 3. KHA. VA.

saada paljo valmiiksi, sillä paljo teoksia, varsinkin alussa menee hukkaan ennenkuin kelvollinen valmistuu, mutta se ettei saa ryhtyä toisen esi-
neen tekoon ennenkuin käsillä oleva teos on hyvä totuttaa oppilaat va-
rovaisuuteen, ja tarkkuuteen ja huomaamaan mitä kulloinkin on tehtävä.
Kaikissa tehtävissä, missä se vaan laatuun käy, on ensin esineen muoto
tehtävälle puulle piirustettu, joka useimmissa tapauksissa, kun piirustusta
koulussa ei vielä opeteta, on ollut opettajan tehtävä, mutta muutoin ovat
oppilaat saaneet itse tehdä työnsä opettajan siihen sen enempää sekaan-
tumatta kuin mitä tarpeellisen neuvon antaminen ja työkalujen käyttä-
misen ohjaaminen vaatii.

— — — Työssä käytettävien mallien muotoa ei ole orjallisesti seu-
rattu, vaan on tehty mallista eroaviakin muotoja, sentähden että oppilaat
tottuisivat mallia pitämään ainoastaan sellaisena mallina, jonka mukaan
voi useamman laatusia esineitä muodostaa, sillä tavoin kehittään heidän
kuvitusvoimaansa ja totuttaen silmän huomaamaan kauneutta ja somuutta
sekä etsimään mukavampaa ja tarkoituksenmukaisempaa muotoa. Tämä
on ollut erittäin tarpeellista mallien vähyeden tähden. Käsitöiden maa-
lauksessa ei ole ensinkään yritetty nikkarien käyttämää petsausta, joka
jo kuuluu erityiseen ammatti taitoon, vaan on esine yksinkertaisesti maa-
lattu öljyvermissalla kaksi kertaa ja sivelletty kupoolilakkaa päälle. — —
— Varsinaista värimaalaustakaan ei ole käytetty sentähden että puutyö,
joka on pääasia, paremmin näkyisi. Näiden lisäksi on vielä ikäänkuin
sivutöiksi alotettu tehdä pahvisia matka laukkuja, vaikkei ne oikeastaan
kuuluisi kansakoulun käsityö järjestelmään. Tätä on tehty osaksi sentäh-
den, että niitä myymällä saataisiin varoja siihen varastoon, joka on pää-
tetty perustaa oppilaiden käsitöiden myymisellä ja jonka varoilla sitten
hankitaan kouluun tarkoituksen mukainen sorvaustuoli ja mallikokoelma,
osaksi myöskin sentähden, että koulun vaikutus paremmin astuisi kansan
silmiin, jonka huomioon koulun on pyrittävä ei kuitenkaan luopumalla
kasvatusopillisista periaatteista, mutta kun kansa ei vielä täydelleen sitä
käsitä, niin lienee luvallista kansan tähden hiukan sivutöinä tehdä jär-
jestelmän ulkopuolellekin kuuluvia töitä. Lopuksi mainittakoon, että työ-
kalu kokoelma on kunnan suosiolla uhrauksella saatu jotenkin tyy-
dyttäväksi.

b) Tyttöjen käsityöt.

Tyttöjenki töissä on noudatettu samaa periaatetta kuin poikienki ja
koetetaan pyrkiä siihen, että tytöt oppisivat valmistamaan itselleen vaat-
teita, vaikka nyt alussa on käsitöiden johtajan täytyntä itsensä leikata
työt. Niihin töihin, jotka nyt Koulu Ylihallitukselle lähetetään, on johto-
kunta kustantanut aineet, mutta muutoin tekevät oppilaat työt omista
aineistaan ja saavat sentähden itse pitääkin teoksensa.

Lopuksi tahdon huomauttaa, että tässä nyt lähetetyssä kokoelmassa, on joka oppilaan teoksia sen tähden, että Koulu Ylihallitus saisi jonkun kokonaisen käsityksen käsitöiden opetuksesta tässä koulussa.

Kiikalassa, joulukuun 9 p. 1884⁶⁹

Näyttelyesineitä myytiin huomattavat määrät. Venäjän kansanvalistus-konseljin jäsen salaneuvos Wishnegradski esimerkiksi osti tästä näyttelystä näyttelyesineitä seuraavat määrät:

Jyväskylän seminaarissa valmistettuja esineitä				86 kpl
Sortavalan	«	«	«	111 «
Kansakouluissa		«	«	160 «
			Yhteensä	<u>357 kpl</u>

Hän olisi mielellään ostanut Uuden Kaarlepyyn seminaarissa valmistettuja töitä, mutta ne oli jo ennätetty myydä loppuun.⁷⁰

V. 1885 käsityönäyttelyn arkistomateriaalista voidaan todeta mm. seuraavaa:

- valmistetut esineet olivat mitä suurimmassa määrin jokapäiväisen elämän käyttöesineitä;
- kouluilta puuttui usein malliesineistöä;
- käsityötilat sekä välineet olivat useissa tapauksissa puutteelliset;
- v. 1880 jälkeen alettiin kouluihin vähitellen saada malliesineistöä;
- opettajisto oli varsin useissa tapauksissa selvillä tavoitteista ja opetustavoista sekä
- varoja yritettiin saada käsityönopetuksen kohentamiseksi myymällä keväisin oppilaiden valmistamia esineitä.

f) Työskentelytiloista, tarveaineista ja työvälineistä

Sama hajanaisuus ja kirjavuus käsitöiden opetuksessa, joka lie-nee jo aikaisemmin kerrotuista esimerkeistä käynyt ilmi, kuvastuu myös työskentelytiloihin, tarveaineisiin ja työvälineisiin näh-

⁶⁹ He 2. KHA. VA.

⁷⁰ Kansakoulun lehti n:o 10/1885, s. 124.

den. Tärkein tekijä, mikä vaikutti siihen, että niin monissa kouluissa käsityön opetusta ei annettu pojille, oli työskentelytilojen puute. Tyttöjen käsityönopetuksen järjestäminen ei tuottanut tiloihin nähden sellaisia vaikeuksia kuin poikien. Sen tähden ihmetyttää, että aluksi varsin monilta kouluilta oli jätetty pois käsityönopetus myöskin tytöiltä eikä poisjättämisen syytä voida panna tilojen puutteen tilille näissä tapauksissa. Kun mitään perusteluita poisjättämiseen ei ole esitetty, jää hämäräksi, miksi niin moni koulu ei opettanut tytöille käsitöitä. Olisiko kysymyksessä lopultakin ollut vain suhtautumiskysymys? Kun vielä jopa Jyväskylän seminaarimmeekin poti tilanahtautta, ehkä ponnistelut koulujen käsityötilojen järjestämiseksi useissa tapauksissa sivuutettiin olan kohautuksella. Vuodesta 1880 lähtien havaitaan kyllä hiljaista parantumista: silloinhan valtio ryhtyi taloudellisesti merkittävämmiin parantamaan käsityönopetuksen asemaa.

Tarveaineiksina käsityönopetuksessa oli tytöillä usein kotoa tuodut kankaat, langat ja oljet. Kuten maaseutukoulujen vuosiker- tomuksista ilmeni, oppilaiden valmistamia esineitä myytiin ja näin saatiin varoja tarveaineisiin ja erityisesti työkaluihin. Poikien materiaalina oli tavallisimmin puu. Joissakin kouluissa, vaikkakin ne olivat poikkeuksina, valmistettiin jonkin verran metalliesineitä. Harjastöitä sekä oljenpunontaa harjoitettiin jonkin verran. Poikien työkaluista oli puute. Asiantilan parantamiseksi yritettiin keväisin myydä poikien valmistamia esineitä ja ostaa siten koululle vähitellen enemmän ja monipuolisempia työkaluja ja malliesineistöä.

Kaiken kaikkiaan tilojen ja työkalujen suhteen ei ollut hyviä edellytyksiä olemassa kuin harvemmassa määrin käsityönopetuksen asialliselle hoitamiselle.

g) Cygnaeuksen kirjeenvaihto ja lehtikirjoitukset

Kun käsityönopetuksen järjestämiseksi kansakouluasetuksessa saadut ohjeet olivat olleet lähes olemattomat, tämän oppiaineen kehittäminen jäi kussakin tapauksessa erikseen johtokunnan ja

opettajan varaan. Yleisten, yksityiskohtaisten ohjeiden puuttuessa opettajat joutuivat monenlaisten ongelmien eteen.

On jo todettu eri yhteyksissä, ettei käsityönopetus kouluissamme ollut yhtenäistä. Ehkä siksi on ymmärrettävää, etteivät oppilaat aina tienneet, mihin käsityönopetuksella pyrittiin. Tähän viittaa mm. opettaja Hanna Phalerin kirje Uno Cygnaeukselle. Kirjoittaja oli todennut kouluunsa syntyneen hyvän järjestyksen ja koulukurin, mutta valitti sitä, ettei hän tahtonut saada lapsia tajuaamaan käsityötunteja opetustunneiksi. Erääksi syyksi hän katsoi sen, etteivät käsitöitä opettavat henkilöt olleet opettajia, eikä töitä ollut tunneilla tarpeeksi tehtävinä, joten joutilaisuus oli saanut lapset levottomiksi.⁷¹

Cygnaeukselta ei puuttunut halua saada kouluväki ymmärtämään, että hän oli tarkoittanut käsityönopetuksen vakavasti otettavaksi oppiaineeksi. Opettaja Jaakko Wuorinen kertoo tästä esimerkin. Oli kevään 1868 Jyväskylän seminaarin päättäjäistilaisuus. Cygnaeus oli aikaisemmin määrännyt, että jokaisen kokeilaan tuli tehdä joku käsityö «minkä haluaa ilman wärkmestarin apua»⁷² ennen kuin seminaariaika olisi päättynyt. Useat oppilaat olivat kuitenkin kertojan mukaan pitäneet tätä leikkipuheena, eivätkä siis olleet tällaista työtä valmistaneet. Päättäjäistilaisuus oli muodostunut heidän kannaltaan noloksi, sillä Cygnaeus ei ollutkaan antanut näytetyönsä laiminlyöneille päästötodistusta, vaan oli kehoittanut heitä noutamaan sen vasta kun he olivat saaneet vaaditun työn valmiiksi.⁷³

Oli piirejä, joissa käsityönopetusta ei ymmärretty tai ei haluttu ymmärtää. Muuan nimetön ja päivämätön kirje kertoo tästä valaisevan esimerkin. Ilmajoen koululle haluttiin saada valtiolta varoja koulutyön järjestämiseksi 600 markkaa. Kihlakunnan tuo-

⁷¹ Hanna Phaler UC:lle 14. 9. 1867. VA. Myöskin monien vanhempien oli vaikeata tajuta käsityötä oppiaineeksi, kirjoitti Kansakoulun lehti vielä v. 1884. Kansakoulun lehti 4/1884, s. 48—49.

⁷² JW:n kirje A. Salolle 4. 7. 1937. HYO.

⁷³ JW:n kirje A. Salolle 4. 7. 1937. HYO.

työn järjestämiseen. Lopuksi hän kuitenkin myöntyi valtionavun anomiseen, mutta sillä nimenomaisella ehdolla, ettei kyseisessä koulussa koskaan tarvitsisi tehdä käsitöitä ja kuluttaa siihen oppilaiden aikaa. Senaatti oli vihdoin suostunut ilmajokelaisten pyyntöön. Cygnaeus oli myöhemmin tavannut Roschierin Jyväskylän kansakoulukokouksessa, tullut puhuttelemaan häntä ja pa-
hoittelemaan «minkämoisen kummallisen ja kovin tuhman päätöksen Senaatti on antanut sinun koulustasi. Ja sinä olet siihen mari K. B. Roschier vastusti tätä. Hän näki valtionavussa sen vaaran, että (jos se otettaisiin vastaan) valtio puuttuisi opetus-
syyppää, kun olet estänyt siellä käsitöiden teon».⁷⁴

Herättää ihmetystä, että senaatti olisi suostunut yllämainittuun anomukseen. Jos näin kuitenkin on ollut asian laita, voisi olettaa, että valtiovalta ratkaisua tehdessään ei ole pitänyt käsityönopetusta kovin tärkeänä. Ennakkopäätöksenä tällainen olisi voinut saada seuraajia. Näitä ei kirjoittaja ole löytänyt. Joka tapauksessa edellä esitetty väite heijastaa erästä näkemystä, joka ei jäänyt ainoaksi.

Tyrvään pitäjän koulustakin kerrottiin näet vuonna 1878:

«Kansakouluehdotuksia

Tyrvään pitäjä

— — Käsitöitä ei nytkään Tyrvään kansakoulussa tehdä ensinkään, eikä niitä siellä tarvitse vastakaan harjoittaa, sillä siellä kykenee kansa kaikellaisiin töihin ja sitäpaitsi on siellä käsityökouluki».⁷⁵

Keski-Suomi puolestaan kirjoitti artikkelissaan «Kansakouluasioista» v. 1872. «Äitinkieli, Kaunokirjallisuus ja Käsityöt kansakouluun»:

«— — oli käsitöiden toimeenpaneminen kansakoulussa tarpeen waan arweltiin, että kansakoulussa voitaisiin matkaan saattaa muuta kuin walmistelewia harjoituksia, jotka pääasiallisesti tulisiwat olemaan piirustuksia, Suotawaksi katsottiin myöskin, että koulujen johtokunnat hankkisiwat yksinkertaisia käsityön mallia, joiden mukaan lapset kodissaan saisiwat harjaannusta».⁷⁶

⁷⁴ Kirje A. Salolle otsikolla «Wanha muistelmä». HYO.

⁷⁵ Kansakoulu 22/1878.

⁷⁶ Keski-Suomi 31/1872.

Kansakoulu-lehti pohti käsityönopetusta otsikolla «käsitöiden opetuksesta kansakoulussa» v. 1876. Nimimerkki S H-n (Sofia Hagman) kysyi ensin, onko käsityönopetus kansakoulussa tarkeitustaan vastaavalla kannalla ja vastasi jyrkästi ei. Syiksi käsityönopetuksen huonoon asemaan ko. aikana kirjoittaja nimesi tarpeellisten välineiden ja mallien puutteen sekä opettajain taitamattomuuden. Työkalujen puute johtui hänen mielestään varattomuudesta ja toisinaan myös asianomaisten välinpitämättömyydestä. Opettajan taitamattomuuden hän sanoi toisinaan johtuvan siitä, että seminaarin jälkeen tullaan liian herraskaisiksi. Kun silloin ruumiillinen työ ei kiinnosta opettajaa itseään, ei sitä saa kunnolla opetetuksi oppilaillekaan. Työkalujen puutteen sanoi hän johtavan oppilaiden haluttomuuteen. Huonolla työkalulla ei ole hauska työskennellä.⁷⁷

Morgonbladet moitti vuonna 1878 erityisesti koulujen johtokuntia siitä, etteivät ne viitsineet hankkia sen enempää veistosalia kuin työkalujakaan, vaan opettajat joutuivat ahtaissa tiloissa opettamaan veistoa. Ainoina välineinä oppilailla olivat omat puukkonsa. «Mitä opettaja silloin voi — vaikka haluaisikin — saada aikaan veistotunneilla?» kysyi lehti.⁷⁸

Aikaisemmin mainittu hra Hertzberg (s. 22) korosti maamme kansakoulun käsityönopetusta käsittelevässä lausunnossaan Norjan hallitukselle sitä, että Suomi Pohjolan maista ensimmäisenä oli ottanut käsityönopetuksen kouluohjelmaan. Hän kiinnitti kuitenkin huomiota siihen, ettei meillä täällä Suomessa ollut asetettu kunnille sellaisia velvoitteita kouluasiain hoitamiseen kuin kolmessa muussa Skandinavian maassa. Hän oli saanut sen käsityksen, että varsin lukuisa joukko lapsia sai kansakoulussa ohjausta käsityönopetuksessa. Sillä määräyksellä, että käsityönopetus oli maaseutukouluille obligatorinen oppiaine, hän uskoi ole-

⁷⁷ Kansakoulu 3/1876, ss. 20—21. Samasta työkalujen ja -tilojen sekä mallien puutteesta valitettiin Kansakoululehdessä ja sen jatkajassa Kansakoulun lehdessä. Ks. esim. Kansakoulu 3/1877, s. 18 ja Kansakoulun lehti 4/1884, ss. 48—49.

⁷⁸ Morgonbladet 147, 148/1878.

van suuren merkityksen käsityönopetuksen kehittämistyössä. Hän tiesi myös kertoa maalleen säätyjemme käsityönopetukselle myöntämistä varoista sekä Furuhjelmin rahastosta ja sen pyrki-myksistä. Hra Hertzberg mainitsi lausunnossaan edelleen, että maanviljelysseurojen käsityönopetuksen hyväksi suorittamat toimenpiteet eivät olleet merkityksettömiä. Seurat järjestivät kiertäviä käsityönopettajia maaseudulle. Lisäksi hän totesi, miten useissa paikoin maatumme harrastettiin koulussa valmistettujen käsitöiden myyntiä varojen keräämiseksi kouluille. Helsingin hän erityisesti mainitsee tällaisena myyntipisteenä: pääkaupungissa myytiin vain parhaita töitä. Helsingistä hra Hertzberg oli ostanut maansa laskuun joukon hyvin valmistettuja esineitä, joiden hän uskoi kelpaavan sopiviksi malleiksi Norjan kouluihin.⁷⁹

Muistissahan on, että vuoden 1880 vaiheilla käsityönopetus maassamme ei vielä ollut tehokasta: pikemmin nyt vasta siinä alkaa valtion antaman taloudellisen avun turvin vähitellen havaita kehittymistä siihen astisen melkein paikallaan polkemisen jälkeen. Ei ihme, jos Cygnaeus kirjeessään K. G. Leinbergille toivoi, että käsityönopetukselle nyt alettaisiin «saada vauhtia», ettemme vallan jäisi jälkeen Ruotsista ja Norjasta tässä suhteessa, mikä olisi Cygnaeuksen mielestä valitettavaa, koska ajatus käsityönopetuksesta muodollisena sivistyskeinona oli lähtöisin Suomesta.⁸⁰

Eräänä «vauhdinantajana» käsityönopetuksen kehittämistyössä voidaan pitää sitä kouluylhallituksen toimenpidettä, että alettiin vaatia seminaarin oppilailta heidän itsensä valmistamia näytetöitä lähetettäväksi kouluylhallitukseen ennen kuin he saisivat päästötodistuksensa. Tällä tavoin siellä voitaisiin todeta, miten he olivat perehtyneet käsityöhön. Tästä toimenpiteestä Cygnaeus halusi tehdä tulevaisuudessa vuosittaisen tarkistustilaisuuden.⁸¹

⁷⁹ Helsingfors Dagbladet 351/1879.

⁸⁰ UC K. G. Leinbergille 12. 1. 1880. JYOK.

⁸¹ UC F. W. Sundwallille 13. 1. 1881 ja E. Kauppiselle 4. 10. 1882.

Kun Cygnaeus sitten pian sai näitä näytekappaleita, ei hän ollut hyvillään. Töiden joukossa oli teoksia, jotka hänen mielestään eivät sopineet kansakouluu.i. Moniin esineihin hän oli hyvin pettynyt.⁸²

Uusi Suometar uhrasi runsaasti palstatilaa maamme käsityönopetukselle 6. 3. 1883 ilmestyneessä lehdessään. Koska siinä on varsin monipuolisesti valaistu asiaa, liitettäköön sen tärkeimpiä kohtia sellaisenaan tähän:

«— — — Kauniissa työhuoneissa, joita on jokaisessa seminaarissa, teekselewät oppilaat ylimalkain rauta= ja puusepän sekä sorwaustöitä taitawien mestarien ja opettajan johtamina. Aluksi valmistellaan yksinkertaisia esineitä niinkuin wiiwottimia, suorakulmia, erilaisia kyökkikapineita j.n.e., ja kun jonkummoinen kätewyys on saawutettu tehdään luokkakapineita, työaseita sekä monenmoisia muita esineitä ja koneita. Nelljännellä luokalla oppilaat eiwät enää tee käsitöitä, waan johtawat mallikoulun oppilaiden työharjoituksia. — — — Kunkin oppilaan täytyy waan sen vuoden kuluessa valmistaa joku näytetyö, joka muistuttaa ammattilaitoksia muuinoin, jolloin jokaisen käsityöläisen täytyi valmistaa näytetyönä niin kutsuttu mestarityö ennen kuin hänet julistettiin mestariksi.

Seminaarin witeydessä olewissa mallikouluissa opetetaan lapsille myös erilaisia käsitöitä 4—6 tuntia wiikossa. — — — Mallikouluissa opetetaan lapsia tekemään kaikenlaisia käsitöitä seminaarin pakon=alaista oppimäärää vastaawan ohjelman mukaan, joka on sowitettu oppilasten woi-
mien ja iän mukaan.

Korkeimmissa kansakouluissa on oppimäärä sama kuin mallikouluissa. Kun maalaiskouluissa ei ole warsinaista työpajaa, waan ainoastaan erityinen työhuone, ei woi myöskään harjoittaa opetusta käsiteollisuudessa suuremmassa mitassa, Työhuoneessa on yksi tai kaksi höyläpenkkiä, yhtä monta sorwauspenniä ja muutamia koneita muita töitä warten.

— — — Suurempien kaupunkien kouluissa ei ole erityistä työhuonetta itse koulussa, waan yksi yhteinen työpaja koko kaupungin kouluja warten. Emme saa unohtaa, että käsityön opetus (pojille) ei ole pakollinen kaupungin kouluissa. — — — pienien kaupunkien kouluihin on myös yhdistetty työpaja. Kaupunkien tyttö=kansakouluissa owat käsityöt melkein samat kuin maalla, kuitenkin ei edellisissä opeteta kehruuta eikä kankaankutomista.

— — — Hamaan wuoteen 1877 asti pidettiin käsiteollisuuden opetusta jonakin kokeena waan. Työaseita siihen tarpeeseen hankki joko kun-

⁸² UC F. W. Sundwallille 30. 12. 1881. VA.

ta tahi yksityiset henkilöt, tahi ostettiin niitä muiden rahasummien jäänöksillä; menot suoritettiin osaksi korkeampien luokkien oppilaiden teoksia myymällä. Mutta koe onnistui niin hywästi, että waltiopäiwillä määrättiin 6000 markkaa wuodessa seuraawan wiiden wuoden kuluessa käsiteollisuuden opettamisen edistämiseksi kansakouluissa, Sitä paitsi määrättiin 300 markkaa annettawaksi niille kouluille, joissa opetusta paremmalla menestyksellä harjoitettiin, sillä ehdolla, että rahat käytettäisiin yhä edelleen opetuksen edistämiseksi em. työkapineitten ja mallien ostamiseen, erityisen työpajan rakentamiseen, missä sitä ei ollut sekä palkaksi semmoisille mies= tahi naisopettajille, jotka uutteruudellaan ja innolla johtiwat käsiteollisuuden opetusta sekä edistiwät sen toimeen saamista kansakouluissa, joissa kunta ei sitä itse kustantanut.

Kaikesta, mitä on sanottu käsiteollisuuden harjoituksesta kouluissa, olemme tulleet siihen päätökseen, että se ei missään ole haitaksi yleiselle siwistykselle, waikkapa sitä harjoitettaisiin (epäselvä) tuntia wiikossa, nim. 2—6 s.o. 1/15—1/6 koko opetuksesta.

Ei ollenkaan tahdota opettaa laitokselle mitään määrättyä käsiammattia wieläpä wältetään koko lukukauden käyttämistä käsiteoksiin. Niitä wiljellään osaksi aiwan kaswatuksellisissa tarkoituksissa, osaksi nähdään niissä syytä pitää lasta pitemmän aikaa koulussa sekä saawuttamaan sille jonkinmoinen valmistus wastaiseen käytännölliseen vaikutukseensa. — — — Poikain käsityö ei ole pakollinen kaupungeissa; kiertäwissä kouluissa se ei lainkaan tule kysymykseen; alemmissa kansakouluissa sitä ei harjoiteta kaikkialla tahi harjoitetaan waan n.k. Fröbelin työskentelemistä, pieniä lastutöitä ja naiskäsitöitä. Siksipä ei annetakaan suurta arwoa niille 9 tahi 10 wuotiaisten harjoituksille ja lykätään niin alaikäisten opetus säännöllisesti lasten ja mallikoulujen tehtäwäksi. Wasta 9—10 ikäwuoden jälkeen aljetaan käsitöiden teeskelemisessä pitää enemmän huolta ja opetusta annetaan 2—6 tuntia wiikossa. Myös nähdään Suomessa annettawan opettajille wapautta sowittaa käsityöt paikkakunnallisten olojen mukaan niin, että syntyy likeinen yhteys koulun ja kansan tarpeiden wälillä, kansan, joka mielellään ottaa päälleen uusia ulostekoja lisätäkseen koulujen lukumäärää.⁸⁸

Samoihin aikoihin Ylistarossa pidetyssä kansakoulunopettajain kokouksessa valitettiin työtilojen, -kalujen ja -mallien puutetta. Valtion ei katsottu olevan yksin syyppää vallitsevaan tilanteeseen. Oltiin sitä mieltä, että kunnat olisi saatava myötämielisemmin suhtautumaan käsityöopetukseen. Kun monet eivät pitäneet kä-

⁸⁸ Uusi Suometar 54/1883.

sityönopetusta oppiaineena, he kammoksivat siitä aiheutuvia kustannuksia, eivätkä olleet halukkaita uhraamaan varoja sen hyväksi. Katsottiin, että isäntiä ja emäntiä, erityisesti johtokuntien jäseniä oli valistettava. Johtokunnat oli saatava ymmärtämään käsityönopetuksen tärkeys. Toivottiin ylitarkastajan ja kansakouluntarkastajien muistuttavan johtokuntia, että ne entistä paremmin ryhtyisivät parantamaan käsityönopetuksen tilaa.⁸⁴

Työnsä jatkajaksi käsityönopetuksen käytännölliseksi järjestämiseksi Cygnaeus halusi Sortavalan seminaarin käsityönopetuksen lehtorin E. Mäkisen. Hänessä Cygnaeus näki henkilön, joka kykenisi saattamaan käsityönopetuksen niihin uomiin, jotka hän itse oli viitoittanut (Mäkinenhän sitten laatikin mallikokoelman poikain käsityönopetusta varten). Vuonna 1883 hän kirjeessään Mäkiselle varoitti tätä ryhtymästä moninaisiin toimiin. Mäkisellä oli yksi jalo aate toteutettavana: miten käsityö järjestettäisiin niin, että se tulisi kasvattavaksi muodolliseksi sivistysvälineeksi, että se samalla kehittäisi muotoaistia ja kartuttaisi yleistä kätevyyttä oppilaisissa. Hän samalla tunnusti, että hän ei ollut saanut sitä sellaiseksi kuin oli todella halunnut. Aate oli ensin Suomessa lausuttu, mutta huonosti toteutettu, siksi ettei sitä oltu ymmärretty. Cygnaeus varoitti, että tehtävä tulisi olemaan vaikea; Mäkisen tuli ensin saada kokoon ohjelma, miten käsityönopetus olisi järjestettävä kansakouluissa. Sitten Mäkisen piti valmistaa sopivia malleja, jotka levitettäisiin ympäri maata; näin asia Cygnaeuksen mukaan sitten edistyisi. Tämä tehtävä tulisi kyllä vaatimaan Mäkiseltä sekä tietoa että «tointa».⁸⁵

Cygnaeus ei itse suinkaan vielä halunnut luopua antamasta omaa panostaan käsityönopetuksen hyväksi, vaikkakin hän valmisti työnsä jatkajaksi Mäkistä. Vuonna 1884 hän kirjoitti tarkastaja Oskar Hynniselälle, että hän oli aikonut pyytää varoja komitean aikaansaamiseksi valmistamaan ohjelmaa käsityönopetuk-

⁸⁴ Kansakoulun lehti 4/1884, s. 48—49.

⁸⁵ Uusi Suometar 54/1883 «Kansansivistys Suomessa». Ks. myös UCk s. 598. UC kehui Mäkistä myös Sundwallille 4. 12. 1882. VA.

sen järjestämiseksi kansakoulussa (komitea saatiinkin aikaan v. 1886). Hän halusi, että tämä oppiaine tulisi kehittäväksi ja kasvattavaksi ja samalla se kasvattaisi oppilaisissa taitoa ja kykyä menestykselliseen kotikäsiyöhön (hus eller hemslöjd). Hän kertoo kirjeessään edelleen, että hänelle oli varat jo luvattu. Jäseniksi hän aikoi ehdottaa Mäkisen, Hedströmin sekä Hårdhin seminaareista, Bernerin ja Hynnisen tarkastajien joukosta sekä pari kolme opettajaa, joita hän ei nimeltä maininnut. Itsensä, jos hän nyt vielä kelpaisi, tahi jonkun muun hän tulisi ehdottamaan puheenjohtajaksi. Tällaiseksi suunnilleen komitean jäsenistö muodostuikin.⁸⁶ Kun tieto komitean asettamisesta levisi samana vuonna, mm. K. Kunelius onnitteli Cygnaeusta lämpimästi asian johdosta lukien komitean asettamisen Uno Cygnaeukselle voitoksi.⁸⁷

Useissa tämän ajankohdan kirjeissään⁸⁸ Uno Cygnaeus korostaa sitä, että ajatus kasvattavasta käsityönopetuksesta muodollisena sivistyskeinona oli lähtöisin Suomesta — siis hänestä —. Jo vuonna 1873 Cygnaeus kirjoitti A. G. Hovilaiselle: «Johan Ruotissa ja Tanskassa on ruvettu seuraamaan meidän sormenosoituksia, älkäämme siis laskeko heitä rientämään meitä ohitse».⁸⁹ Viisi vuotta tämän kirjeen kirjoittamisen jälkeen hän huomautti S. A. Hedlundille, että käsityönopetuksen idea oli lähtöisin Suomesta. Hän totesi kyllä, että asiassa oli edistytty muuallakin, ennen kaikkea Pohjolan maissa, joissa asia oli omistettu lämpimällä mielenkiinnolla. Tämä lupasi hyvää tulevaisuutta, kuten ylipääntään koko kansakouluasiakin, mikä edistyi hyvää vauhtia.⁹⁰ Mutta jo vuonna 1882 Cygnaeuksen oli pakko todeta: «Meidän täytyy

⁸⁶ UC Oskar Hynnille 25. 5. 1884. VA.

⁸⁷ K. Kunelius UC:lle 16. 11. 1886. VA.

⁸⁸ Vrt. esim. UC S. A. Hedlundille 25. 1. 1878, STADSB, Ch. Lydecckenille 30. 8. 1878, VA, K. G. Leinbergille 12. 1. 1880, JYk, F. W. Sundwallille 12. 1. 1881, VA, E. Kauppiselle 4. 10. 1882, VA, Abr. Björkille 11. 9. 1884, Perniön museo, F. W. Sundwallille 7. 5. 1884, VA, C. E. Kauppiselle 17. 11. 1884, VA.

⁸⁹ UC A. G. Hovilaiselle 30. 1. 1873. UC:n kirj. ss. 551—552.

⁹⁰ UC S. A. Hedlundille 25. 1. 1878. STADSB.

taas tunnustaa, että olemme jääneet takapajulle Ruotsalaisten suhteen käsityön viljelemisessä Kansakouluissa.⁹¹ Tuntuu siltä, että koska Cygnaeus oli kasvatuksellisen käsityön isä, hän kaiketi olisi halunnut idean meillä käytännössä onnistuneen. Vuonna 1883 hän eräässä kirjeessään huokasikin: «Käsityö muodollisena sivistyskeinona on saanut minut 30 vuodessa toivottomaksi». ⁹² Ja hän lisäsi vielä, että idean ei ollut onnistunut maassamme toteuttua.⁹³ Viitteeksi siitä, että erityisesti käsityöopetuksen saadessa myötätuulta purjeisiinsa Otto Salomonin toimesta Ruotsissa, Cygnaeus on hyvinkin saattanut pelätä, että hänen ajatuksensa käsityöiden merkityksestä opetustyössä peittyisi Ruotsin hyvin edistyneen käsityöopetuksen varjoon ja jäisi unohduksiin. Tämän suunnasta todella oli hänen ajatuksissaan ja siitä kertoo seuraava hie-man katkera kirje:

«— — — reser värmen OS (Otto Salomon) omkring håller föredrag om «handarbetet» såsom formelt metod både i Tyskland o Holland, framställande denna princip som egen, såsom äkta Svensk uppfinning, utan att vidare nämnda ett ord om att han fått ideen från detta mörkrets land. Då den aflidne vännen Wichard Lange gaf honom o till Clausen Car på näsan för det de herrarna slotserade med sin nya uppfinning o kommo hvarandra i lufven, hvem som före hade utfört saken, tog sig min nog beskedlige vän OS illa vid o skrev till mig bedjande mig anmoda EL att åter taga sin näpst. Men sedan S märkte att W Lange gehör bland tyska pedagoger, tog han skeden i vackra hand o publicerade i sin på Tyska utkommande utläggning af Folkskolan o Slöjdskolan uttyckligen huru handarbetet bör bedrifvas som ett formelt bildningsmedel, tilläggande äfven vänligt att principen blifvit utfärd först i Finland, hvarvid en not innehöll en sorts biograf öfver mig. Men detta tycks vara glömdt, o kanske får man i en framtid erfara, huru någon förläsare från Sverige kommer hit för att hålla föredrag öfver handarbetet såsom uppfostringsmedel, o då samla sig pedagoger o icke pedagoger för att höra på den splitter nya läran, som ingen här i landet hört af, men hvilken såsom kommen från Sverige, omfattas med lifligaste intresse. Så har det gått o så kommer det att gå med oss i långfliga tider».⁹⁴

⁹¹ UC E. Kauppiselle 4. 10. 1882. VA.

⁹² UC F. W. Sundwallille 18. 4. 1883. VA.

⁹³ UC F. W. Sundwallille 18. 4. 1883. VA.

⁹⁴ UC F. W. Sundwallille 7. 5. 1884. VA.

Cyghnaeuksella olikin syytä pelkoon, että Ruotsi oli niittävä mainetta käsityönopetuksen kehittämisen alalla. Suomestahan lähti seminaarin käyneitä opettajia Nääsiin, Otto Salomonin perustamaan käsityökouluun Ruotsiin kehittämään käsityötaitoaan.⁹⁵ Innostus näitä kursseja kohtaan ei ollut niinkään vähäinen. Vuonna 1886 esimerkiksi Suomen Talousseura oli julistanut stipendejä haettavaksi juuri Nääsin kursseja varten. Hakijoita oli ollut peräti 67, joista sitten viidelle stipendiaatille, jotka kaikki olivat opettajia, oli tällainen opintomatka järjestetty.⁹⁶

Samana vuonna sekä seuraavana saattoi Kansakoulun lehdestä löytää pari pietarsaarelaisen J. Holgersin ilmoitusta, jotka nekin osaltaan herättivät mielenkiintoa Nääsin käsityökoulua kohtaan. Toinen hänen ilmoituksistaan oli seuraavanlainen:

«Kansakoulunopettajat ja koulukäsitöiden ystävät. Kansakoulunopettaja J. Holgers'in luona Pietarsaaren kaupungissa valmistetaan koulukäsityömallia Nääsin kiitetyn metoodin mukaan 50 markasta kokoelmalta, ja kuletetaan ne samalla Pietarsaaren rautatien asemalle. Paljon tilaamisen takia ei toimittaminen tilaamisen jälestä nykyään voi tapahtua 2 viikkoa pikemmin; kysymyksiin vastataan ensi tilaisuudessa, ainoastaan jos lähetetään 2 p. postimerkki. Mallia on 50 luvultaan, ovat metoodisesti järjestetyt ja kasvatusopillisessa suhteessa paraimmat kaikista. Nykyään valmistetaan niitä Luodon, Haapajärven ja Tuusulan kansakouluihin. Pitkän kevätlukukauden kuluessa olisi oppilaille virkistykseksi, jos annetaan heidän tehdä muutamia, joita voivat kotiinsa viedä nähtäväksi ja käytettäväksi.»⁹⁷

«Systemaattisesti järjestettyjä» käsityökokoelmia lahjoitti Suomen Talousseura useille kouluille (mm. Pampplan, Kaarinan,

⁹⁵ UC Abr. Björkille 11. 9. 1884, Perniön museo, ja F. W. Sundwallille 11. 6. 1887, VA, sekä A. Haapaselle 22. 6. 1887, HYO.

⁹⁶ Kansakoulun lehti 4/1886. Kansakoulun lehti pahoitteli sitä, että meillä oli innostuttu menemään Nääsin käsityöseminaarin järjestämille kuusiviikkoisille kursseille. Oltiin sitä mieltä, että omissa seminaareissamme neljän vuoden aikana harjoitettu käsityönopetus oli tehokkaampaa kuin tällaiset kurssit. Esitettiin ajatus, että niille jotka haluaisivat kehittää käsityötaitoaan, olisi siihen varattava tilaisuus jossakin omista seminaareistamme. Kansakoulun lehti 11—12/1885, s. 145.

⁹⁷ Kansakoulun lehti 1/1887, s. 8. Toisessa ilmoituksessa oli lueteltu muita kouluja. Kansakoulun lehti 2/1886, s. 4.

Karjaan, Porneesin, Luumäen, Ruokolahden, Hailuodon, Honkilahden ja Messukylän kansakouluille) vuonna 1886. Samalla se jakoi Nääsin käsitöiden kuvia (100:n kuvan kokoelmina) eri kouluille.⁹⁸ Halua käsityönopetuksen kehittämiseksi ilmeni näin yksityiselläkin taholla, ennen muuta Suomen Talousseura oli siitä kiinnostunut.

Kaikki opettajat eivät silti tuntuneet pitävän tämän tapaisista mallikokoelmista. Hämeenläänin opettajiston kokouksessa 12. 1. 1883 moitittiin sekä Nääsin, Suomen Talousseuran että Sortavalankin (Mäkisen) mallikokoelmia. Sanottiin kuitenkin näitä kottimaan malleja «muukalaisia» paremmiksi. Katsottiin, että kukin opettaja omalla koulullaan saisi aikaan vähitellen kokoelman siten, että oppilaiden kotoa tuomista malleista tehtäisiin jäljennöksiä. Tämänkin kokouksen osanottajat valittelivat työtilojen ja -kalujen puutetta sekä pitivät sopimattomana teettää luokkahuoneessa poikien käsitöitä ja kuivattaa siellä lautoja.⁹⁹

Vieraita tuulia puhalteli muualtakin kuin vain Nääsistä. Näihin aikoihin oli erityisesti Saksassa vallalla opetusmetodi, jossa käytettiin rytmiä, tahdin lyöntiä opetuksen tehostajana. Tätä metodia sovelsi tyttöjen käsitöihin muuan neiti Schallenfled. Metodi oli tunnettu myös Ranskassa ja Englannissa. Sitten sitä oli alettu harastaa Ruotsissakin. Vuonna 1884 oli Kansakoulun lehdessä uutinen, joka kertoi että Turkuun oli saapunut Ruotsista neiti Hulda Ludin. Hän oli saanut omasta virasta virkavapautta kuusi viikkoa. Nyt hänellä oli aikomus opettaa Turussa naisopettajille tätä metodia, jota keksijänsä mukaan sanottiin «Schallenfledin metoodiksi». Minkälaisen vastaanoton neiti Ludin oli sitten saanut ja minkälainen menestys hänellä oli ollut, se ei myöhemmistä lehti uutisista ole käynyt ilmi.¹⁰⁰

Cygnaeuksen useissa viime vuosien kirjeissä tapaa masentuneisuuden ja epäuskon sekä katkeruuden leimaa. Kun hän esimer-

⁹⁸ Kansakoulun lehti 9/1886, s. 75.

⁹⁹ Kansakoulun lehti 2/1887.

¹⁰⁰ Kansakoulun lehti 10/1884, s. 127.

kiksi odotteli käsityökomitean mietinnön valmistumista ja asiassa ilmeisesti tapahtui pientä viivästymistä, hän kirjoitti Aug. Bergmanille v. 1886: «— — — Af hela historia blir väl en pannkaka såsom det tycks gå med alla, åtminstone mina förslag numera».¹⁰¹

Eräissä kouluhistoriallisissa teoksissa¹⁰² on viitattu siihen, että maamme kansakouluissa käsityöopetus siirtyi pois Cygnaeuksen osoittamasta suunnasta ammattiopetuksen «sosiaalipoliittisesti» houkuttelevalle linjalle. Vaikka myönnettiin käsityöopetuksen kasvattava merkitys, opetus silti oli ammattiopetuksen kannalla. On totta, että vuoden 1873 kotiteollisuuskomitea asetti varsin suuria toiveita kansakoulun käsityöopetuksen varaan, sillä ei haluttu maalaisproletariaatin vieraantuvan ruumiillisesta työstä. Asian käsitteystä vuoden 1877—78 valtiopäivillä Halila mainitsee, että Agathon Meurman näki kansakoulun käsityöopetuksella olevan arvoa, jos se olisi ollut ammattimaista, kotiteollisuuteen ohjaavaa. Talonpoikaissäätö oli asettunut myöntämään määrärahan vain sillä ehdolla, että opetus olisi Meurmanin ehdotuksen mukaista.¹⁰³ Niiden asiakirjojen perusteella, joita tutkimuksessa on tarkasteltu, näyttäisi siltä, ettei ainakaan kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana koulun käsityöopetuksella tässä suhteessa ole voinut olla suurempaa merkitystä. Useissa eri yhteyksissä on ilmennyt, että erityisesti aluksi kansakoulun käsityöopetus oli laadultaan hyvin vaatimatonta. Monin paikoin tarpeelliset edellytykset erityisesti poikien opetuksessa puuttuivat kokonaan: tiloja ja työkaluja ei ollut. Sielläkin, missä niitä löytyi, ne eivät useissa tapauksissa vastanneet todellisen käsityöopetuksen vaatimuksia. Tarkastajain kertomuksista mm. todettiin jo, miten opettajat luovuttivat jopa omia yksityisasuntojaan käsityöopetuksen käyttöön. Ei ollut harvinaista, että epäpätevät henkilöt toimivat käsityön-

¹⁰¹ UC A. Bergmanille 2. 8. 1886. VA.

¹⁰² Kts. mm. Halila, mt II, ss. 284—285 ja Salola, Kasvatusopillinen veisto-oppi, Helsinki, 1909, s. 12—13, 32, 41.

¹⁰³ Halila, mt. II, s. 285.

opettajina. Mallistoa puuttui. Käsityötunteja käytettiin muihin tarkoituksiin. Viikkotuntien määrä vaihteli huomattavasti eri kouluissa, vaikkakin se sittemmin tuntui vakiintuvan 3—5:een tuntiin. Aluksi valtiolta eikä kunnilta saatu varoja, vaan useat koulut yrittivät itse hankkia rahaa käsityöopetuksen edistämiseksi, myymällä keväisin oppilaiden valmistamia töitä, mutta nämä varat pyrittiin ennen kaikkea käyttämään perushankintojen suorittamiseen. Keisarillisen Senaatin kirjeestä kouluylivaltuutetukselle 11. 12. 1879 ja kouluylivaltuutuksen kierto- ja kiertokirjeestä tarkastajille 16. 1. 1880 ei käy ilmi, että koulujen käsityön opetuksen hyväksi myönnettyjen varojen hyväksikäytön edellytyksenä olisi ollut sellaisia ehtoja kuin mitä Halila mainitsee talonpoikaissäädyn vaatineen: että koulujen käsityöopetuksen olisi pitänyt ammattimaista, kotiteollisuutta edistävää. Vähitellen havaittavaa edistymistä saatetaan todeta oikeastaan vasta vuoden 1880 jälkeen. Erityisemmin tämä ilmenee vuoden 1884—85 vuosikertomuksia selailtaessa. Nähtiin kouluihin hankitun käsitöiden malleja ja työkaluja. Viitattakoon tässä Aurolan mielipiteeseen kansakoulun yleisestä kehityksestä tuona aikana. Hänhän pitää aikaa 1866—81 (mallikurssit!) kansakoulumme rakennustyön kautena. Silloin suoritettiin yleisesti koulujen kalustotäydennyksiä ja koulutointia ylipäättäänkin pyrittiin kohentamaan itse kootuilla varoilla.¹⁰⁴ Koska käsityötilojen rakentaminen oli huomattavia varoja kysyvää puuhaa, ymmärtää, ettei siihen aina helpolla ryhdytty. Lisäksi on vielä pidettävä mielessä, että vuosien 1866—88 aikana erityisesti kirkon taholta kohdistettiin uuteen kouluun monenlaisia vaatimuksia sen luonteen ja myös hallinnollisen muodon muuttamiseksi (kiertokoulut, pikkukoulut). Siksi tuntuu siltä, että tässä ristiaallokossa käsityöopetuksen tehokas järjestäminen kansakoulussa on joutunut kärsimään.

¹⁰⁴ *Aurola*, Suomen tehtaankoulut 1636—1881, s. 184—185, Helsinki/Forssa 1961.

V. LOPPUKATSAUS

Kansakouluasetuksen antamisella 11. 5. 1866 oli vahvistettu vastaisen kansakoulutyön suuntaviivat. Asetuksessa oli myös nimetty ne oppiaineet, jotka tulisivat muodostamaan kansakoulun opetusohjelman. Tässä ainesryhmässä oli sijansa myös käsityönopetuksella samanarvoisena aineena muiden rinnalla, sillä poikkeuksella tosin, ettei poikien käsityön opetus ollut pakollista kaupunkien kansakouluissa.

Se, että käsityöt otettiin kansakoulun oppiaineeksi, oli ennen kaikkea Uno Cygnaeuksen ansiota. Hänen aatteensa perustui huomattavassa määrin Pestalozzin ja Fröbelin toiminnan pohjalle. Cygnaeus käsitti käsityönopetuksen kansakoulussa lähinnä kasvattavaksi muodolliseksi sivistyskeinoksi, mikä samalla kehittäisi yleistä kätevyyttä ja kasvattaisi oppilaissa muodon- ja kauneudentajua. Tätä ainetta ei saanut opettaa ammattimaisesti, vaan sitä oli kansakoulunopettajan ohjattava, jonka yleensäkin kaikessa koulutyössä tuli pyrkiä kasvattamaan oppilaansa työn kautta työhön. Tällaiseksi Cygnaeuksen käsitykset käsityönopetuksesta olivat muodostuneet ja samanlaisina ne säilyivät aina hänen kuolemaansa saakka. Väsymättä hän niitä kirjeenvaihdossaan esitti eri henkilöille, erityisen laveasti Ruotsin käsityökoulun perustajalle Otto Salomonille. Samanlaisena hänen periaatteensa ymmärrettiin myös opettajiston keskuudessa ja kouluylhallituksen viralliset asiakirjat esittivät käsityönopetuksen periaatteet samansuuntaisina. Eräiden lehtien palstoilla esiintyi mainintoja siitä, että käsityönopetuksen pääpainon olisi levättävä sen tuottamassa hyödyssä, mutta nämä mielipiteet jäivät selvään vähemmistöön.

Kun sitten asetuksen pohjalta käytännön koulutyö alkoi maasamme — aluksi vain 20:ssä kansakoulussa — ei käsityö näyttänyt saavan sitä asemaa, mikä sille olisi kuulunut; senhän piti olla samanarvoinen oppiaine muiden aineiden rinnalla. Lukuvuonna 1869—70, jolta ovat olemassa ensimmäiset kansakoulujen vuosikertomukset, lähes puolet maaseudun kansakouluista jätti kokonaan antamatta käsityönopetusta eikä yhdessäkään kaupunkikou-

lussa sitä opetettu pojille. Vähitellen käsityönopetus lisääntyi kansakouluissa, mutta tämä edistyminen oli erittäin hidasta aina vuoteen 1880, josta lähtien valtio alkoi rahallisesti avustaa kouluja käsityönopetuksen järjestämiseksi. On kuitenkin korostettava, ettei tässä tapahtunut mitään nopeata ja ratkaisevaa muutosta, vaan hiljaista parantumista, yhä useampien koulujen ryhtyessä käsityönopetukseen. Kuitenkin vielä lukuvuonna 1884—85 oli kouluja, joissa käsityönopetus ei ollut lähes kaksikymmentä vuotta kansakouluasetuksen antamisesta päässyt edes alkuun.

Käsityönopetuksen sijoittaminen koulujen opetusohjelmiin ei vielä taannut sitä, että sitä olisi suoritettu sellaisena, kuin virallisissa ohjeissa määrättiin: jo käsityönopetuksen viikkotuntimäärissä esiintyi eri kouluilla suuria eroja. Joissakin kouluissa varattiin käsityönopetukselle vain tunti viikossa, toisissa taas käytettiin siihen jopa yhdeksän tuntia. Ei ollut myöskään harvinaista, että käsityönopetukselle varatuilla tunneilla työskenneltiin muiden oppiaineiden parissa. Puutarhanhoito näytti saavan useilla kouluilla — kuten eräissä seminaareissakin — tarvittavat tuntinsa käsityönopetuksesta. Tämän kaiken tekee ymmärrettäväksi se, että yleiset ohjeet olivat puutteelliset, mutta ennen kaikkea se seikka, että kun kouluilta useimmissa tapauksissa puuttuivat poikien käsitoissa tarpeelliset tilat ja käsitoissa tarvittavat työkalut. Siksi oli luonnollista, ettei tätä ainetta voitu tehokkaasti harjoittaa. Käsityönopetus näyttääkin sen takia jääneen kirjavaksi ja hajanaiseksi. Vasta vuoden 1886 käsityökomitean työ loi selvän suunnan käsityönopetukselle, mutta sen tuloksien tarkastelu jää valtaosaltaan tämän esityksen ulkopuolelle.

Yksityiseltä taholta tehtiin myös yrityksiä käsityönopetuksen kehittämiseksi. Valtioneuvos Furuohjelmien rahastosta jaettiin stipendejä hyvin käsitoissa menestyneille oppilaille. Suomen Talousseura lahjoitti kouluille sekä mallikokoelmia että -piirustuksia ja jakoi opettajille stipendejä, jotta nämä kehittäisivät käsityötaitojaan Ruotsin kuulussa Nääsin käsityökoulussa. Näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan ollut suurtakaan vaikutusta kansakoulun käsityön kehitykseen.

Käsityötunneilla valmistetut työt olivat pääasiassa jokapäiväisen elämän moninaisia tarve-esineitä. Pojat valmistivat huone- ja talouskaluja ja tytöt askartelivat vaatekappaleiden ja liina-vaatteiden parissa. Näitä tuntuivat kansakoulukokousten yhteydessä pidettyjen käsityönäyttelyjen tuomarit pitävän liian koreina «koruesineinä», ja useita kertoja he lausuiivat siitä paheksumisensa, enimmäkseen tuloksetta.

Kaiken edellä kerrotun perusteella voitaneen pitää osoitettuna, että käsityönopetus vv. 1866—88 oli laadultaan ja tuloksiltaan vaatimatonta ja sillä ei varmaankaan ollut sitä merkitystä, jota eräät käytännöllisen suunnan kannattajat siltä odottivat ja toisaalta myös Uno Cygnaeus selvästi ilmaisi pettyneensä käsityönopetuksen saavutuksiin.

Vuoden 1886 käsityökomitean käsitöiden näytekokoelmaan valitsemat esineet:

1. Pyöreä osotuspuikko	40. Vipu jalustoineen ja painoineen
2. Avainlippu	41. Voipytty
3. Kalvoin	42. Peilin puitteet
4. Pyöreä kukkakeppi	43. Valokuvan puitteet
5. Puukon pää	44. Taltan pää
6. Puikkari	45. Perunapetkele
7. Verkon käpy	46. Sahannuppi
8. Kynänvarsi	47. Viilan pää
9. Kukkas-astian jalka	48. Vaatenaalakko
10. Kukkas-astian alustin	49. Talttanuija
11. Sälejakkara	50. Tynnyrihانا
12. Vaatepihti	51. Voin painnin mittausopillisilla koristeilla
13. Kalalauta	52. Säästölaatikko
14. Viivotin	53. Koristerasia
15. Suorakulmio	54. Kauha
16. Kirjahylly	55. Kerinpuut
17. Jakkara	-----
18. Salkkari	56. Pesuharja
19. Kuurnitettu voilasta	57. Hiusharja
20. Ruokalusikka	-----
21. Voilusikka	58. Pärevakka a) ja b)
22. Kauha	59. Leipävasu pajusta
23. Suuntapiirrin	60. Käsikori samoista aineista
24. Kirvesvarsi	61. Rimavasuu
25. Karttu eli kurikka	-----
26. Kyökkikaukalo	62. Tuohirasia
27. Jauhokauha	63. Sama
28. Ayskäri	-----
29. Sahan puitteet	64. Pahviset kirjankannet
30. Ruuvipuristin	65. Pahvirasia a) ja b)
31. Ohennushöylä	-----
32. Veitsilaatikko ynnä saumanäyte	66. Pahvinen kynäkotelo
33. Lipas « «	-----
34. Taikinakaukalo	67. Nelisärmiö metallilangasta
35. Piirustuslauta	68. Kuutio samasta aineesta
36. Piirustusviivotin kulmion kanssa	69. Vasu samasta aineesta
37. Pitkähöylä	-----
38. Metrimitta	70. Litranmitta läkistä. ¹
39. Litramitta ja desimetrikuu-tio	

¹ Käsityökomitean mietintö vuodelta 1886 (1887:6), ss. 4—6.

Liite n:o 2

Vuoden 1886 käsityökomitean käsitöiden työpiirustukset suotuisissa olo-
suhteissa toimiville kansakouluille:

1. Neliskulmainen kukkakeppi	34. Kääntökulmio
2. Kaareva vaate-naulakko	35. Vinokulmio
3. Sukkalauta	36. Simsihöylä
4. Vasaranvarsi	37. Silityshöylä
5. Puusepän-kurikka	38. Sarvihöylä
6. Munan-alusta	39. Suuntapiirrin
7. Veitsen-puhdistus	40. Harava
8. Pesulaatikko	41. Sukset
9. Saapaspihti	42. Kelkka
10. Porrashäkki	43. Tolppakelkka
11. Voilasta	44. Telttuoli
12. Leipälasta	45. Porrastuoli
13. Hakkuri	46. Tavallinen tuoli
14. Paperiveitsiä, neljää
eri muotoa	47. Pöytä
15. Leikkuulautoja, kolmea
eri lajia	48. Ristijalkapöytä
16. Sukkuloita, kahdenmuo-
toisia	49. Yöpöytä, jossa on
liikkuvat jalat
17. Kauhoja, kahdenmuotoisia	50. Hyllyllinen vaatenaulakko
18. Kalalusikka	51. Sorvattu pyyheliinan naula
19. Kauha	52. Työkaluakaappi
20. Munalusikka	53. Kottikärryt
21. Jauhokauha	54. Kukkasruukunpöytä
22. Leipäkampa	55. Sälepöytä
23. Silannappula	56. Sälesohva
24. Parsinlesti	57. Säletuoli
25. Leipäpistin	58. Harjoja, kahta lajia
26. Uistinkela	59. Lyhty
27. Munakuppi	60. Jyvälapio
28. Ruokaliinanrenkaita,
kolmea lajia	61. Puuliitoksia
29. Puusepän kurikoita,
kahta lajia	62. Hyllypöytä (etagère)
30. Leipäkaulin	63. Valokuva alus
31. Musteenkuivaaja,
kahta lajia	64. Höyläpenkki
32. Väkipöyrän teline	65. Piironki
33. Sorvattu jakkara a) ja b)	66. Virsikannel
	67. Metallilankainen käsikori
	68. Paperikori samasta
aineesta
	69. Konsoli
	70. Portti. ²

² Käsityökomitean mietintö vuodelta 1886 (1887:6), s. 6—7.

Vuoden 1886 käsityökomitean ehdotus tarpeellisiksi työkalukokoelmiksi kansakouluihin:

Työkalujen nimitys	Kokoelmaan kuuluvien työkalujen määrä, sen mukaan kuin kokoelma on			Työkalujen hinta kappaleelta E. Mäkisen ja K. H. Renlundin hintaluettelon mukaan	
	6 oppi- lasta varten	12 oppi- lasta varten	24 oppi- lasta varten	Smk	Pi
1. Puukko	6	12	24	—	43
2. Vuoluri	1	2	4	—	60
3. Kovelupuukko	2	4	6	—	80
4. Vuolin	0	1	1	1	50
5. Kirves	3	6	8	2	90
6. Vasara, isompi	1	2	3	1	—
7. Vasara, pienempi	1	2	3	—	95
8. Hohtimet 8"	1	1	2	—	48
9. Näpsimet, pyöreäleukaiset	1	1	2	—	38
10. Samat, tasaleukaiset	1	1	2	—	38
11. Katkaisunäpsimet	1	1	2	1	40
12. Poranvarsi ynnä 12 terää	1	1	2	6	25
13. Kierovarsipora ynnä 6 terää	1	1	1	1	37
14. Amerikkalainen kieropora 1/2"	1	1	1	1	37
15. Paksutaltta 5/16"	1	1	1	—	75
16. Sama 1/8"	1	1	1	—	75
17. Tasataltta	12	18	18	—	35
18. Kourutaltta	6	12	12	—	50
19. Sama 2"	1	1	1	2	—
20. Pitkähöylä terineen	4	8	12	5	—
21. Silityshöylä samoin	2	4	6	3	40
22. Ohennushöylä samoin	2	4	6	2	45
23. Simsihöylä samoin	1	1	2	2	15
24. Pienahöylä samoin	1	1	1	2	50
25. Uurrehöylä samoin	1	1	1	2	40
26. Silitysrauta	2	4	6	—	20
27. Piirtopuikko	1	2	3	—	25
28. Rautaharppi	1	2	3	1	75
29. Koukkuharppi	1	1	1	—	75

30. Jännesaha, leveämpi	2	4	5	3	—
31. Sama, kaidempi	1	2	3	2	55
32. Puukkosaha	1	1	1	1	10
33. Piensaha	1	1	2	1	15
34. Sahaviila 6"	2	4	6	—	45
35. Nikkarinviila 10"	4	8	12	1	—
36. Tuurmapuikko, jossa myöskin on sentimetrit	2	4	6	—	90
37. Ruuvipuristin	4	8	12	—	80
38. Suuntapiirrin	2	4	6	1	15
39. Suorakulmio, isompi	2	4	6	—	40
40. Suorakulmio, pienempi	2	4	6	—	30
41. Vinokulmio	1	1	1	—	50
42. Kääntökulmio	1	1	1	—	75
43. Satsi (12 kpl) puunleikkaus- rautoja	1	1	1	3	50
44. Puuruuvikone 1"	1	1	1	2	95
45. Sama 1/2"	1	1	1	1	70
46. Rottinkihöylä	0	0	1	6	—
47. Sorvirautoja, tasaisia	6	6	6	1	—
48. Samoja, kouruja	6	6	6	1	—
49. Ruuvimeisseli	1	2	3	—	53
50. Viilapenkki 7 1/2 naul.	1	1	1	7	50
51. Peltisakset	1	1	1	2	70
52. Liimapanu	1	1	1	2	—
53. Juotin	1	1	1	1	20
54. Valinkauha	1	1	1	1	50
55. Höyläpenkki	2	4	6		
56. Sorvauskone	1	1	2		3

³ Käsityökomitean mietintö vuodelta 1886 (1887:6), s. 8—10.

Liite n:o 4

Käsitöiden esiintyminen Kuopion ja Uudenmaan läänien opetusohjelmissa
lukuvuonna 1874—75:

Koulun nimi	Poikia	Tyttöjä	Yht.	Poikien käsiyö	Tytöiden käsiyö	Käsityötun- tien viikko- tuntimäärä	
						Pojat	Tytöt
Kuopion lääni:							
Karttulan Souru	22	13	35	—	x	—	6
Kitee	50	36	86	x	x	6	6
Kontiolahdi	36	14	50	?	?	?	?
Kuopion msk:n Haapa- lahti							
Leppävirta	24	25	49	x	x	6	6
« Sorsakoski	34	32	66	?	?	?	?
Kuusjoen Liperi	14	26	40	x	x	3—4	3—4
Liperi	19	10	29	?	?	?	?
Liperi	32	8	40	—	x	—	3
Nilsii, Juantehdas	39	26	65	—	?	—	?
Pielisjärvi	26	35	61	x	x	?	4
Rautalampi, Haapaniemi	36	20	56	x	x	6	6
Tohmajärvi, Kemie	41	25	66	—	x	—	6
« Värtsilä	41	24	65	x	x	4	6
Uudenmaan lääni:							
Anjala Ummeljoki	41	29	70	—	x	—	6
Artjärvi	36	32	68	?	x	?	4
Elimäki Mustila	32	34	66	—	—	—	—
Espoo	37	33	70	x	x	?	4
H:gin pit. kirkonkylä	50	29	79	?	x	?	7
« Königstedt	20	18	38	?	x	?	5
Iitti	59	43	102	?	x	?	4
Inkoo	26	4	30	—	x	—	3
« Degerby	21	4	25	—	x	—	6
Karjaa Mustio	45	21	66	?	x	?	2
Karjalohja kirkonkylä	47	24	71	—	x	—	4
Kirkkonummi	20	19	39	x	x	3	6
Lohja	32	20	52	x	x	3	9
Myrskylä	38	37	75	?	?	?	?
Mäntsälä	16	16	32	x	x	?	?
Nummi	40	41	81	?	?	?	?

Nurmijärvi	36	23	59	—	—	—	—
« Raala	24	26	50	?	x	?	4
Orimattilan kirkonkylä	17	36	53	?	x	?	6
« Heinämaa	22	14	36	—	—	—	—
« Järvikumpu	13	15	28	?	?	?	?
« Kuivanto	37	26	63	?	?	?	?
« Luhtikylä	9	12	21	?	?	?	?
Pernaja, Gislom	11	26	37	?	x	?	4
« Härkäpää	—	54	54	—	x	—	3
« Gammelby	—	43	43	—	x	—	4
« Liljendahl	38	40	78	?	x	?	3
« Sarflax	21	25	46	x	?	?	?
Pornainen	37	23	60	x	x	4	4
Pusula	24	8	32	x	—	6	—
Pyhäjärvi	25	13	38	—	—	—	—
Sammatti	22	15	37	x	x	4	4
Sipoo	4	34	38	—	x	—	7
« Östersundom	27	25	52	x	x	5	5
Siuntio, Pappila	26	—	26	x	—	3	—
Vihti	21	14	35	—	x	—	8 ⁴

Huom.

x = käsitöitä opetettiin.

—= « ei opetettu. Syy mainittu. Poisjättämisen aiheena lähes kaikissa tapauksissa työkalujen ja -tilojen puute.

? = tieto ei ilmene vuosikertomuksesta. On mitä todennäköisintä, ettei käsitöitä tässä tapauksessa opetettu, koska koulun vuosikertomuksessa muuten on tarkkaan selitetty muiden aineiden oppiennätykset, käytetyt oppikirjat, tuntimäärät jne. Joidenkin koulujen vuosikertomuksissa on lueteltu erikseen syys- ja kevätlukukaudella koulua käyneet oppilaat. Oppilasmääräksi on silloin tähän esitykseen valittu kevätlukukauden oppilaat. Useimmat oppilaat kävivät koulua koko lukuvuoden ja he tulisivat silloin laskeutuksi kahteen kertaan koulun oppilasmäärään. Eräiden koulujen suuri oppilasmäärä panee ajattelemaan, että niissä on juuri näin tehty, siksi suurelta niiden oppilasmäärät tuntuvat.

⁴ KHA II, Maalaiskoulujen vuosikertomukset 1874—75. VA.

Liite n:o 5

Käsitöiden esiintyminen liitteessä 4 mainittujen koulujen opetusohjelmissa
lukuvuonna 1884—85:

Koulun nimi	Poikia	Tyttöjä	Yht.	Poikien käsityö	Tyttöjen käsityö	Käsityötun- tien viikko- tuntimäärä	
						Pojat	Tytöt
Kuopion lääni:							
Karttulan Souru	24	28	52	—	x	—	6
Kitee	19	30	49	x	x	5	5
Kontiolahti	19	20	39	?	x	?	5
Kuopion msk:n Haapa- lahti	Vuosikertomusta ei löydy						
Leppävirta	50	40	90	x	x	3	4
« Sorsakoski	23	19	42	x	x	3	3
Kuusjoen Liperi	Vuosikertomusta ei löydy						
Liperi	38	28	66	x	x	4	4
Nilsinä, Juantehdas	32	25	57	?	x	?	5
Pielisjärvi	40	32	72	x	x	4	3
Rautalamppi, Haapaniemi	Vuosikertomusta ei löydy						
Tohmajärvi, Kemie	23	18	41	x	x	4	6
« Värtsilä	42	37	79	x	x	4	6
Uudenmaan lääni:							
Anjala, Ummeljoki	Vuosikertomusta ei löydy						
Artjärvi	42	48	90	x	x	5	5
Elimäki, Mustila	44	22	66	x	x	4	5
Espoo	31	30	61	x	x	2	4
H:gin pit. kirkonkylä	48	27	75	?	x	?	4
« Königstedt	22	20	42	?	x	?	3
Iitti	40	28	68	?	x	?	3
Inkoo	32	23	55	?	x	?	4
« Degerby	19	12	31	?	x	?	1
Karjaa Mustio	22	10	32	x	x	6	6
Karjalohja kirkonkylä	22	8	30	x	x	5	5
Kirkkonummi	11	13	24	x	x	4	3
Lohja	25	24	49	x	x	5	5
Myrskylä	23	21	44	x	x	5	5
Mäntsälä	38	24	62	x	x	4	4

Nummi	Vuosikertomusta ei löydy						
Nurmijärvi	26	27	53	x	x	5	5
« Raala	8	12	20	x	x	5	4
Orimattilan kirkonkylä	28	22	50	?	x	?	2
« Heinämaa	18	10	28	?	?	?	?
« Järvikumpu	28	18	46	?	?	?	?
« Kuivanto	Vuosikertomusta ei löydy						
« Luhtikylä	Vuosikertomusta ei löydy						
Pernaja, Gislom	18	22	40	?	x	?	4
« Härkäpää	15	13	28	?	x	?	4
« Gammelby	Vuosikertomusta ei löydy						
« Liljendahl	—	43	43	—	x	—	4
« Sarflax	17	27	44	x	x	2	2
Pornainen	19	28	47	x	x	5	5
Pusula	Vuosikertomusta ei löydy						
Pyhäjärvi	15	8	23	x	x	2½	2½
Sammatti	Vuosikertomusta ei löydy						
Sipoo	24	35	59	x	x	4	4
« Östersundom	19	20	39	x	x	4	4
Siuntio, Pappila	20	21	41	x	x	4	4
Vihti	10	20	30	?	x	?	3 ⁵

Huom.

Tunnukset samat kuin liitteessä 4. Lisänä kuitenkin tunnus x, mikä merkitsee, että kyseisissä kouluissa on lukuvuoden 1874—75 jälkeen alettu opettaa käsitöitä joko pojille, tytöille tai molemmille.

⁵ KHA V, Maalaiskoulujen vuosikertomukset 1884—85. VA.

VII. LÄHTEET

1. Painamattomat

Suomen Valtionarkisto (VA)
Kouluhallituksen arkisto (KHA)

Furuhjelmin rahaston ja säätyjen käsitöiden opetuksen edistämiseksi myöntämien varojen jakoa koskevia asiakirjoja 1877—1900 (He 1).

Ilmoittautumiset kansakoulujen yleiseen käsityönäyttelyyn 1885 (He 2).

Kansakoulujen ylitarkastajan kertomukset seminaarien toiminnasta 1877—80 (Ha 1).

Kansa- ja oppikoulujen sekä seminaarien tarkastuskertomuksia 1870—79 (Eh 1, Eh 2).

Kansakouluntarkastajain tarkastuskertomukset 1885—91 (Ek 1).

Kaupunkikoulujen vuosikertomukset 1869—80 (Ej 1, Ej 3, Ej 7).

Kaupunkikansakoulujen vuosikertomukset 1884—89 (Eo 1).

Keisarillisen senaatin kirje koulutoimen ylihallitukselle 11. 12. 1879 (Eg).

Kertomukset kansakoululaitoksen toiminnasta 1871—82 (Ha 1).

Maalaiskansakoulujen vuosikertomukset 1869—80 (Ei 1, Ei 6, Ei 7, Ei 8, Ei 18, Ei 21, Ei 22, Ei 23).

Maaseudun kansakouluntarkastajain kertomukset ja tilastolliset yhteenvedot 1872—74 (Ha 2).

Maalaiskansakoulujen vuosikertomukset 1884—85 (En 1, En 2, En 3, En 4, En 5).

Seminaarien vuosikertomukset 1869—80 (Ek 1, Ek 2, Ek 3, Ek 4).

Seminaarien vuosikertomukset 1884—85. 1885—88 (Ep 1).

Vuoden 1885 käsityönäyttelyä koskevat asiakirjat (He 3).

Cygnaeus, Uno (UC): Lyhyt esitys niistä käsityönopetuksen periaatteista, jotka ovat olleet perusteina toimiessani koulumiehenä (päiväämätön)

	(UC:n kokoelmat VI)
UC:n kirjeitä Aug. Bergmanille	(« « L/III)
UC:n kirje A. Björkille	(« « «)
UC:n kirjeitä A. G. Hovilaiselle	(« « «)
UC:n kirjeitä Oskar Hynnisselle	(« « «)
UC:n kirjeitä E. Kauppiselle	(« « «)
UC:n kirjeitä Ch. Lydeckenille	(« « «)
UC:n kirje G. Lönnbeckille	(« « «)
UC:n kirje E. Mäkiselle	(« « «)
UC:n kirje Hanna Phalerille	(« « 5b)

UC:n kirje K. Raitiolle	(« «	L/III)
UC:n kirje Emil Sipilälle	(« «	5b)
UC:n kirjeitä F. W. Sundwallille	(« «	L/III)
K. Kuneliuksen kirje UC:lle	(« «	5a)
Hanna Phalerin kirje UC:lle	(« «	6)
Otto Salomonin kirjeitä UC:lle	(« «	34b)
Anna Tommilan kirje UC:lle	(« «	5b)
UC:n oma elämäkerta UC I		

Helsingin yliopiston Kasvatustieteen laitos, Helsinki (HYO)

(Lähteinä käytetyt kokoelman asiakirjat ovat alkuperäisten asiakirjojen valokopioita tai käsin kirjoitettuja jäljennöksiä).

UC:n kirje Th. Bruhnille (päiväys epäselvä) (A. Salon kok.).

UC:n kirje A. Haapaselle (alkup. A. Haapanen, Lepaa).

UC:n kirje Matti Markkuselle (A. Salon kokoelmat).

UC:n kirje K. Mobergille (alkup. Lempi Mäntyvaara, Jyväskylä).

UC:n kirje salaneuvos Wischmeijerradskille (A. Salon kok.).

Kirje A. Salolle nimeltä «Wanha muistelu» (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmat).

Jaakko Wuorisen (J. W.) kirje 4. 7. 1937 A. Salolle.

Jussila, Juhani: Työkasvatuksen tavoitteet Suomen kansakoululaitoksen järjestämistä koskevissa suunnitelmissa vuosina 1856—66, (pro gradu-työ) 1964. Julkaistaan nyt Koulu ja menneisyys XIX:ssä, siis tässä numerossa s. 32—115.

A. Abrahams Stiftelse, Nääs (AAS).

Uno Cygnaeuksen kirjeitä Otto Salomonille.

Jyväskylän Yliopiston kirjasto, Jyväskylä (JYk).

Uno Cygnaeuksen kirjeitä K. G. Leinbergille.

Kungliga Biblioteket, Tukholma (KB).

Uno Cygnaeuksen kirjeitä C. J. Meijbergille.

Perniön museo

Uno Cygnaeuksen kirjeitä Abraham Björkille.

Stadsbiblioteket, Göteborg (STADSB).

Uno Cygnaeuksen kirjeitä S. A. Hedlundille.

2. Painetut

A. Sanoma- ja aikakauslehdet

- Borgå Bladet nro 101/1876.
 Helsingfors Dagblad nro 351/1879.
 Kansakoulu nrot 5/1875, 3/1876 ja 3/1877.
 Kansakoulun Lehti nrot 4/1884, 10/1884, 10/1885, 11—12/1885, 2, 4 ja 10/1886, 1/1887 ja 6/1889.
 Keski-Suomi nro 3/1872.
 Kirjallinen Kuukauslehti nro 4/1875.
 Morgonbladet nrot 147, 148/1878.
 Satakunta nro 47/1875.
 Slöjdundervisningsblad från Nääs 4. 2. 1888.
 Suomen Wirallinen Lehti nro 11/1876.
 Tampereen Sanomat nro 5/1877.
 Uusi Suometar nrot 238/1869, 4, 5/1880, 20/1881 ja 54/1883.
 Wiborg nro 57/1857.

B. Kirjallisuus

- Aurola, Eelis*, Suomen tehtaankoulut, Historiallisia tutkimuksia LXI. Helsinki/Forssa 1961.
Brubacher, John S., A history of the problems of education New York—London 1947.
Castren, Zachris, Koululaitos ja vapaa sivistystyö, Suomen Kulttuurihistoria IV, Jyväskylä—Helsinki 1931.
Cygnaeuksen (Uno) kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä, Helsinki 1910.
Franzen, J., A Plea for Slöjd, Lontoo 1890.
Gavuzzi, Car, Husslöjden inom Norge och Finland, Luleo 1897.
Günther, Karlheinz—Hoffman, Franz—Hohendorf, Gerd—Köning, Herbert, Quellen zur Gesichte der Erziehung, Berlin 1962.
Halila, Aimo, Suomen kansakoululaitoksen historia I ja II, Porvoo—Helsinki 1949.
Kansakoulukokousten pöytäkirjat 1—5, yhteisnidos.
Kansakoulukokousten pöytäkirjat 6—10, yhteisnidos.
Kansakoulun käsityönopetus, komiteamietintö nro 10, Helsinki 1912.
Komiteamietinnöt vuodelta 1877, nro 6 (Vuoden 1886 käsityökomitea).
Kouluylihallituksen kiertokirjeet vv. 1866—1888. KK/KHA.
K. M:n Armollinen Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä 11 päiwänä Toukokuuta 1866.

- K. M:n Armollinen Ohjesääntö kansakoulunopettaja ja opettajatarseminaareille Suomen Suuriruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä 11 p:nä Toukokuuta 1866.*
- Kotiteollisuuskomitean mietintö v. 1873.*
- Kuusanmäki, Lauri, Talonpoikaistalo, Suomen Kulttuurihistoria II, Jyväskylä—Helsinki 1934.*
- Mäkinen, Kaarlo, Kansakoulun opetustoiminnan kehitystä. Suomen kansakoulu 1866—1916. Helsinki 1916.*
- Nohl, Herman und Pollat, Ludvig, Handbuch der Pädagogik I, Berlin & Leipzig 1928.*
- Nurmi, Veli, Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla I ja II mit deutschen referat. Jyväskylä 1964.*
- Pedersen, Viggo, Det pädagogiske slöjdundervisnings-system fra Nääs. Vor Ungdom. Kjöpenhamn 1888.*
- Rajänen, Maija, Tarton yliopiston «jakobiinien» kansanopetusvalmistelut ja niiden vaikutus Vanhan Suomen kouluoloihin. Historiallinen arkisto 57, Turku 1961.*
- Rauhamaa, Onni, Teon periaatteen sovelluttamisesta kansakoulun opetukseen, Helsinki 1911.*
- Rauhamaa, Onni, Toukokuun 11 p:nä 1866 annettu kansakouluasetus ja teon periaate. Suomen kansakoulu 1866—1916. Helsinki 1916.*
- Rein, W., Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik III, Langensalza 1897.*
- Ruutu, Koululaitoksen muuttuminen ja sen muuttava vaikutus yhteiskuntaan. Historiallinen aitta XIII, Porvoo 1956.*
- Salo, Aukusti, Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisenä herättäjänä ja opastajana. Kasvatus ja Koulu 1940, numerot 1—2.*
- Salokannel, Akseli, Uno Cygnaeus ja nykyaikainen kansanopetuksen uudistus, Helsinki 1918.*
- Salola, Fridolf, A., Kasvatusopillinen veisto-oppi, Helsinki 1909.*
- Sirelius, U. T., Suomen kansanomaista kulttuuria II, Helsinki 1921.*
- Somerkivi, Urho, Suomen kansakoululaitoksen kehitys ennen vuotta 1921. Oma Maa IV. Porvoo 1958.*
- Tarjanne, Suomen kansakouluasetuksen synty, Suomen kansakoulu 1866—1916, Helsinki 1916.*
- Vilkuna, Kustaa, Talonpojan käsityöt, Suomen Kulttuurihistoria II, Jyväskylä—Helsinki 1934.*

Sven Gladh:

HANDICRAFT INSTRUCTION IN FINNISH PRIMARY SCHOOLS 1866—1888

Primary School Statutes were given in Finland on the 11th of May 1866. They listed the subjects that were to be taught in primary school. In the list, handicraft was also mentioned as a compulsory subject, although with the provision that it was not compulsory for boys in towns.

The inclusion of handicraft in the primary school curriculum was above all due to the efforts of Uno Cygnaeus. His views were largely based on those of Pestalozzi and Fröbel. Cygnaeus considered handicraft instruction in primary school as an actual educational means developing the pupil's general skill as well as his sense of form and beauty. Thus it was a subject that ought to be taught by the general teacher, not by a professional instructor. The National Board of Schools adopted the same principle in its officially published documents. The teachers themselves shared these views about the significance of handicraft in the teaching of schoolchildren. There were a few views according to which the emphasis in handicraft instruction was to be laid on its general usefulness, but they seem to have been clearly in the minority.

For the first few decades of the new school's existence, handicraft instruction did not in practice obtain the position prescribed by the statutes. To begin with, almost half of the rural schools omitted handicraft in their teaching, nor was handicraft taught in any town. Due to the lack of proper tools and sufficient space, especially in the teaching of boys' handicraft, little progress was made until 1880, when the State began to give more financial support to handicraft instruction. Nevertheless, in 1884—5 there were still numerous schools where handicraft instruction had not even begun.

Even in the schools where handicraft was included there were many differences. The number of hours varied from one to nine in a week; usually, however, it was three to five. The hours set aside for handicraft were used, even in teacher training colleges, for other purposes, particularly gardening. In general, facilities for handicraft instruction were inadequate, and sometimes teachers even used their own rooms for the purposes of handicraft instruction. Thus the instruction seems to have remained relatively inefficient and unorganized. It was not until the Committee of 1886 established clear principles for boys' handicraft instruction that the situation was changed, but it is largely beyond the scope of the present study to examine the results thus achieved.

The articles produced during the actual handicraft periods were mostly everyday utensils, which were often sold in the spring to raise funds for furthering handicraft instruction.